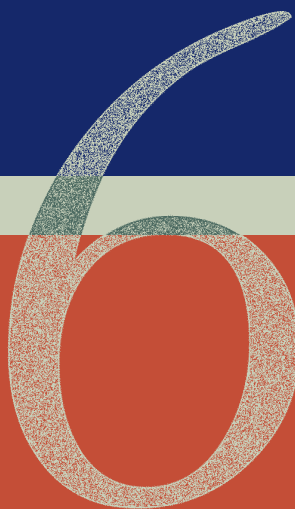

SZÖVEGÉRTÉS – SZÖVEGALKOTÁS

Tanulói munkatankönyv

3

A kiadvány a Nemzeti Fejlesztési Terv Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program 3.1.1. központi program (Pedagógusok és oktatási szakértők felkészítése a kompetencia alapú képzés és oktatás feladataira) keretében készült.

SZAKMAI VEZETŐK

FISCHER ALAJOS SZAKMAI IGAZGATÓ

PUSKÁS AURÉL FEJLESZTÉSI IGAZGATÓHELYETTES

RÁPLI GYÖRGYI A PROGRAMFEJLESZTÉSI KÖZPONT VEZETŐJE

FEJLESZTÉSI PROGRAMVEZETŐ

KORÁNYI MARGIT

VEZETŐ FEJLESZTŐK

ARATÓ LÁSZLÓ

KÁLMÁN LÁSZLÓ

SZAKMAI BIZOTTSÁG

BÓKAY ANTAL ELNÖK

BÁNRÉTI ZOLTÁN

CSERHALMI ZSUZSA

GYŐRI JÁNOS

SCHEIN GÁBOR

ALKOTÓSZERKESZTŐ

SZARKA JUDIT

SZAKMAI LEKTOROK

A SZAKMAI BIZOTTSÁG TAGJAI

PETHŐNÉ NAGY CSILLA

FELELŐS SZERKESZTŐ

NAGY MILÁN

BORÍTÓGRAFIKA

SZŰCS ÉDUA

TIPOGRÁFIA

BÁRD JOHANNA

SULI NOVA

© **SULINOVA KHT.**

© **SZARKA JUDIT**

A KIADVÁNY INGYENES, KIZÁRÓLAG ZÁRT KÖRBE,
KÍSÉRLETI-TESZTELÉSI CÉLLAL HASZNÁLHATÓ.

KERESKEDELMI FORGALOMBA NEM KERÜLHET.

MÁSOLÁSA, TERJESZTÉSE SZIGORÚAN TILOS!

KIADJA AZ EDUCATIO TÁRSADALMI SZOLGÁLTATÓ KHT.

1134 BUDAPEST, VÁCI ÚT 37.

A KIADÁSÉRT FELEL: KERESKES GÁBOR ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ

NYOMDAI MUNKÁK: PÁTRIA NYOMDA ZRT., 2007

ÖRÖKSÉGÜNK

Tanulói munkatankönyv

Fejlesztők

Fekete Gabriella
Juhász Orsolya
Kertész Zsuzsa

TARTALOM

ÖRÖKSÉGÜNK

- 5 BIBLIAI BŰNÖK ÉS BŰNHÓDÉSEK
- 25 „AMIT REGGEL RAKTAK, AZ DÉLRE LEOMLOTT, / AMIT DÉLBEŊ RAKTAK,
ESTÉRE LEOMLOTT.”
- 34 „ÖTSZÁZ BIZONY DALOLVA MENT / LÁNGSÍRBA VELSZI BÁRD...”
- 51 „EZ VOLT ÁM AZ EMBER...”
- 59 „HEJ! HA ÉN IS, ÉN IS KÖZTETEK MEHETNÉK...”
- 70 SZÓLÁSOK, KÖZHELYEK, FORDULATOK, KÖZMONDÁSOK
- 80 „REPÜL A NEHÉZ KŐ: KI TUDJA, HOL ÁLL MEG?”
- 109 „FELMEGYEK BUDÁRA BAJNOK KATONÁNAK...”
- 136 A KÉPES KIFEJEZÉSEKTŐL AZ IDIÓMÁKIG
- 144 „ESTENDEN MEGLÁTTA A BUDAI VÁRAT...”
- 166 „HOL VAGYON PAIZSOM, PÁNCÉLOM, FEGYVEREM?”
- 190 „ÖSSZESZEDTE TOLDI ROPPANT NAGY EREJÉT...”
- 205 „DICSÓ HÍRE-NEVE FENNMARADT ÖRÖKRE”
- 218 TOLDI MIKLÓS ÉS JÁNOS VITÉZ
- 226 KÉPES KIFEJEZÉSEK, SZÓLÁSOK, KÖZMONDÁSOK MÁS NYELVEKBEN

1. BIBLIAI BŰNÖK ÉS BŰNHŐDÉSEK

1. Hallgassátok meg Janikovszky Éva *Kire ütött ez a gyerek?* című írását!

JANIKOVSZKY ÉVA: KIRE ÜTÖTT EZ A GYEREK?

Amikor kicsi voltam és okos és kedves és szép, mindig tudták, hogy kire hasonlítok.

Nagymama azt mondta: istenem, akárcsak az anyja!

Nagypapa azt mondta: az ördögbe is, szakasztott az apja!

Emil bácsi azt mondta: a megszólalásig Jolán!

Apukám azt mondta: mintha csak magamat látnám!

És az anyukám azt mondta: azért talán rám is hasonlít egy kicsit!

(...)

Amíg kicsi voltam és okos és kedves és szép, aki csak látott, mind azt mondta: micsoda sikerült gyerek! Igazán büszkék lehettek rá!

És bár a család úgy vélte, hogy ugyan már, hiszen mindegyik kisgyerek egyformán helyes, azért egymás közt mégis belátták, hogy igaz, ami igaz, ritka az olyan kisgyerek, amelyik egyformán okos és kedves és szép. (...)

Amióta megnőttem, és butaságokat beszélek, és elviselhetetlen vagyok, és rossz rám nézni, aki csak meglát, azt mondja: ez volna a ti fiatok? Szinte hihetetlen! Nem lehet ráismerni!

És a család szégyenkezik, mert arra persze nem számítottak, hogy én is kinövöm magam. (...)

Amióta nagy vagyok, és ütődött és nyegle és idétlen, csak ülnek és sóhajtoznak, hogy kire ütött ez a gyerek.

Nagymama azt mondja: én nem tudom, kire, de az anyjára nem!

Nagypapa azt mondja: én nem tudom, kire, de az apjára biztos nem!

Emil bácsi azt mondja: szerencse, hogy szegény Jolán ezt már nem érte meg!

Ápa azt mondja: most láthatja az anyja, hogy nem kellett volna mindent ráhagyni!

Anya pedig azt mondja: te vagy az apja, hát miért nem pofozod meg? (...)

És bár a család jól tudja, hogy minden kamasz elviselhetetlen, egymás közt mégis belátják, hogy ami sok, az sok, az ő türelmüknek is van határa, és ez így nem mehet tovább. Csak még azt nem tudják pontosan, hogy akkor hogyan is menjen. (...)

- a) Gyűjtsétek ki a szövegből, milyen tulajdonsággal rendelkezik ugyanaz a gyerek kicsi korában, majd kamaszként!

EGY GYEREK JELLEMZŐ TULAJDONSÁGAI	
KICSI GYEREKKÉNT	KAMASZKORÁBAN

b) Szerintetek mi a változás oka?

.....

.....

c) Mit jelent a szöveg címe szó szerint?

.....

Mit jelent ebben az esetben?

Hogyan mondhatjuk másképpen?

d) Mit mondanak még a szülők, ha a gyerek rossz fát tett a tűzre?

.....

Gyűjtsetek még ilyen kifejezéseket, szófordulatokat!

.....

2. Az örökség

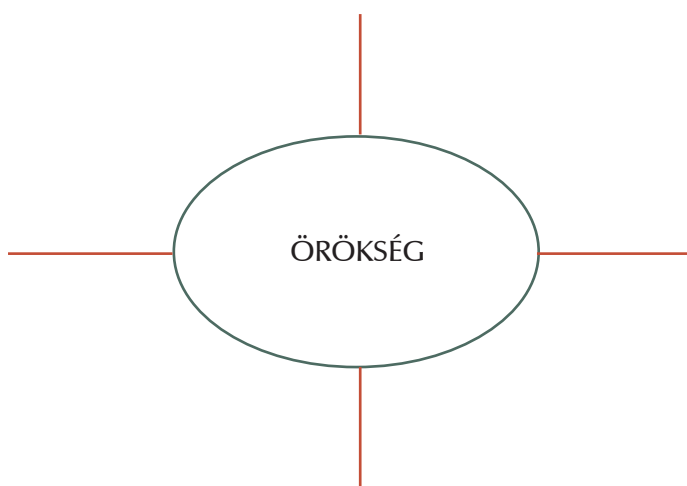
a) Mi jut eszetekbe az örökség szóról?

.....

.....

.....

- b) Csoportosítsátok a szavakat, kifejezéseket pókhálóábrában!
Az ábrát szükség szerint bővíthetitek.

3. Szellemi és tárgyi örökségek

- a) Csoportosítsátok a következő kifejezéseket!

Adjatok címet a csoportoknak!

családi fényképalbum, országzászló, a vallások szent könyvei, történetek a rokonokról, az állam címere, a világ 7 csodája, a névnap köszöntésének szokása, nemzeti himnusz, a Föld élővilága, a nagymama receptes könyve, népművészet, tudományos felfedezések, névadási szokások, nemzeti irodalom

- b)** A táblázatban jelöljétek SZ betűvel azokat a kifejezéseket, amelyek szerintetek a *szellemi* örökségek, T betűvel pedig azokat, amelyek a *tárgyi* örökség részét képezik!
- c)** Miért fontos az ember életében a szellemi és a tárgyi örökség? Gyűjtsetek érveket mindkettőnek a fontossága mellett! Írjatok példákat az érvek alátámasztására!

A SZELLEMI ÖRÖKSÉG FONTOS, MERT:	A TÁRGYI ÖRÖKSÉG FONTOS, MERT:

4. Az emberiség közös kincsei közé tartozik a *Biblia* is.

a) Olvassátok el a szöveget!

A *Biblia* a görög biblion, 'könyvecske' többes számú alakja. Szó szerinti magyar fordításban: könyvecskék a jelentése.

Amikor a *Biblia* elnevezés a benne foglalt könyvek összefoglaló jelzésként megszületett, már két gyűjteményt foglalt magába: az Ószövetséget és az Újszövetséget. Az Ószövetség legrégebbi és legkésőbbi részei között egy évezrednél is hosszabb idő telt el. Az Újszövetségnek viszont minden fennmaradt könyve néhány évtizeden belül jött létre.

A *Biblia* két része három eredeti nyelven készült. Az Ószövetség – néhány fejezet kivételével – héberül, a többi néhány fejezet arámi nyelven, az Újszövetség pedig görögül. Az Ószövetség az Izrael népével kötött szövetség keretén belül adott kinyilatkoztatásokat (Isten cselekedeteit és prófétái által közölt üzeneteit) örökíti meg. Az Újszövetség a keresztény egyházzal kötött szövetség keretén belül közölt kinyilatkoztatásokat (Jézus életét, az ősegyház tapasztalatait, az apostoli tanításokat, az egyház további útjára vonatkozó jövendöléseket) tartalmazza.

Magyar nyelven az első teljes fordítást Károli Gáspár készítette el, ez a *Vizsolyi Biblia*, amely 1590-ben jelent meg.

b) Húzzátok alá a szövegben különböző színekkel a válaszokat!

- (1) Milyen két nagy részből áll a *Biblia*?
- (2) Milyen nyelvű szövegek találhatók a könyvben?
- (3) Ki és mikor fordította le először magyarra a teljes *Bibliát*?
- (4) Mi a biblia szó egyes számú alakja?

5. Mit jelentenek?

Minden bizonnyal több is akad az alábbi kifejezések, szólások, nevek között, amelyekkel már valahol találkoztatok. Magyarázd meg őket!

úgy élnek, mint a paradicsomban:

.....

salamoni döntés:

.....

júdáspénz:

.....

mózeskosár:

.....

bűnbak:

.....

Éden:

paradicsomi állapotok:

6. Mi jut eszetekbe a *kert szóról*?

Rendezzék gondolataitokat pókhálóábra segítségével!

7. Olvassátok el a szöveget!

A BŰNBESÉS

A kígyó ravaszabb volt a föld minden állatánál, amit az Úristen teremtett. Ezt mondta az asszonynak: „Valóban mondta Isten, hogy nem ehettek a kert valamennyi fájáról?” Az asszony így válaszolt a kígyónak: „A kert fáinak gyümölcséből ehetünk. Isten csak a kert közepén álló fa gyümölcséről mondta: Ne egyetek belőle, ne érintsetek, nehogy meghaljatok.” Erre a kígyó így beszélt az asszonnyhoz: „Semmi esetre nem fogtok meghalni. Isten jól tudja, hogy amely napon abból esztek, szemetek felnyílik, olyanok lesztek, mint az istenek, akik ismerik a jót és a rosszat.”

Az asszony látta, hogy a fa élvezhető, tekintetre szép, és csábít a tudás megszerzésére. Vett tehát gyümölcséből, megette, adott férjének, aki vele volt, és az is evett belőle. Erre felnyílt szemük, észrevették, hogy meztelenek. Fügefaleveleket fűztek össze, és kötényt csináltak maguknak.

Azután meghallották az Úristen lépteit, aki a nappali szellőben a kertben járkált. Az ember és az asszony elrejtőztek az Úristen előtt a kert fái között. De az Úristen hívta az embert, és így szólt hozzá: „Hol vagy?” Ő így válaszolt: „Hallottam lépteidet a kertben, s féltem, mert meztelen vagyok, tehát elrejtőztem.” De ő így szólt: „Ki adta tudtodra, hogy meztelen vagy? Ettél a fáról, amelyről megtiltottam, hogy egyél?” Az asszony így felelt: „A kígyó vezetett félre, azért ettem.”

Az Úristen így szólt a kígyóhoz: „Mivel ezt tetted, átkozott leszel minden állat és a mező minden vadja között. Hasadon csúszol, és a föld porát eszed életed minden napján. Ellenkezést vetek közéd és asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te meg a sarkát veszed célba.” Az asszonyhoz pedig így szólt: „Még sokasítom terhességed kínjait. Fájdalmak közepette szülsz gyermekeidet. Vágyakozni fogsz férjed után, ő azonban uralkodni fog rajtad.”

Az embernek ezt mondta: „Mivel hallgattál az asszony szavára, és ettél a fáról, jóllehet megtiltottam, hogy egyél róla, a föld átkozott lesz miattad. Fáradsággal szerzed meg rajta táplálékodat életed minden napján. Töviset és bojtortyánt terem számodra. A mező fűvét kell enned. Arcod veritékével eszed kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földbe, amiből lettél. Mert por vagy és a porba térsz vissza.”

Az ember Évának nevezte feleségét, mert ő lett minden élő anyja. Az Úristen pedig bőrből ruhát készített az embernek és feleségének, s felöltöztette őket.

Azután így szólt az Úristen: „Lám, az ember olyan lett, mint egy közülünk, ismert jót és rosszat. De nem fogja kinyújtani kezét, hogy az élet fájáról is vegyen, egyék és örökké éljen!”

Ezért az Úristen eltávolította az Éden kertjéből, hogy művelje a földet, amelyből lett. Amikor az embert elűzte az Éden kertjétől keletre, odaállította a kerubokat¹ és fenyegető tüzes kardot, hogy őrizték az élet fájához vezető utat.

Gál Ferenc fordítása

A) Az Éden

a) Az éden szó jelentése eredetileg 'puszta'. Mit jelent napjainkban ez a kifejezés?

.....

.....

b) „A kígyó ravaszabb volt a föld minden állatánál, amit az Úristen teremtett.”
Milyen tulajdonságokkal ruházták fel az emberek a kígyókat?

.....

.....

c) Milyen történeteket ismertek, amelyekben kígyó, illetve kígyók szerepelnek?

.....

.....

d) Milyennek képzelitek az Édent? Meséljétek el, hogyan él benne az ember!

.....

.....

.....

.....

B) A jó és a rossz

a) Mi történik Ádámmal és Évával, miután ettek a fáról?

.....

.....

b) A bűnbeesést követően miért éppen az örök élet fájától tiltja el az Úristen az embert büntetésként?

.....

.....

¹ kerub = a szó valószínűleg a babiloni mitológiából származik, ahol a kaput védő istenséget jelentette; a zsidó vallásban az angyalok legmagasabb karának második fokozatába tartozó angyal

c) Hogyan látják ezek után önmagukat, a másikat, az Édent?

d) Milyen érzéseik, félelmeik vannak?

e) Milyen következményei lesznek a bűnnek és a büntetésnek az egész emberiségre?

C) Kik a történet szereplői? Töltsétek ki a táblázatot!

SZEREPLŐK			
TULAJDONSÁGAIK			
CSELEKEDETEIK			
BÜNTETÉSÜK			

A BŰNBEESÉST a *Biblia* egy történet sor első darabjaként közli, mely a harmonikus teremtés elromlásáról szól. Ez a történet mintegy megokolja az emberiség későbbi sorsát. Eredetmagyarozó jellegű, ebben különbözik például a meséktől.

8. Olvassátok el figyelmesen a *Bibliából* vett részleteket!

„A kígyó pedig ravaszabb vala minden mezei vadnál, melyet az Úr Isten teremtett vala, és monda az asszonynak: csakugyan azt mondta az Isten, hogy a kertnek egy fájáról se egyetek?

És monda az asszony a kígyónak: A kert fáinak gyümölcseiből ehetünk; de annak a fának gyümölcséből, mely a kertnek közepette van, azt mondá Isten: abból ne egyetek, azt meg se illesétek, hogy meg ne haljatok.”

1Mózes 3: 1–3.

„És megnyilatkoznak mindkettőjüknek szemei s észrevehék, hogy mezítelenek; figefa levelet aggatának azért össze, és körülkötőket csinálnak magoknak. És meghallák az Úr Isten szavát, a ki hívős alkonyatkor a kertben jár vala; és elrejtőzék az ember és az ő felesége az Úr Isten elől a kert fái között.”

1Mózes 3: 7–8.

- a) Húzzátok alá azokat az igéket, amelyek a szöveg értelme szerint múlt idejűek!
 - b) A *mond* ige hányféle alakját lehet megtalálni a szövegekben? Soroljátok fel őket!
-
- c) A következő táblázat első oszlopában a bibliai idézetekből vett igealakok olvashatóak. Hogyan mondjuk ma ezeket a szavakat? Írjátok le a második oszlopba! Ügyeljenek arra, hogy a szám, a személy, a mód és az igeidő ne változzék! Ha szerintetek a megadott igealakot ma is így használjuk, írjátok a harmadik oszlopba!

	MA ÍGY MONDJUK!	MA IS ÍGY MONDJUK!
VALA		
MONDÁ		
EHETÜNK		
ÉSZREVEVÉK		
ELREJTŐZÉK		
CSINÁLÁNAK		
TEREMTETT VALA		
EGYETEK		

- d) Foglaltok össze röviden, hogy milyen formai különbség fedezhető fel az (ők) észrevehék múlt idejű igealak és a mai alakja között!

Az észrevevők alakban:

Az ige mai alakjában:

9. Olvassátok el az alábbi rövid szöveget, és válaszoljatok a kérdésekre!

Azt mondja az Ádámnak a felesége [Éva]:

– Egyél az alámából, Isten léssz, egyél még belőle!

Mikor Ádám beleharapott, a torkán akadt, s azért lett az Ádám csúszája. Hát azért van a gégegében az Ádám csúszája!

(Forrás: Lammel Annamária–Nagy Ilona: *Parasztbiblia*. Budapest, Osiris, 2001.)

- a) Melyik mai magyar szó eredetét magyarázza ez a szöveg?
.....
- b) Melyik bibliai részlettel lehet összefüggésbe hozni ezt a történetet?
.....
- c) Milyen gyümölcs szerepel a *Bibliának* a bűnbeesésről szóló történetében?
.....

A *Parasztbibliából* vett idézet szerint úgy tűnik, mintha mindennek az alma lett volna az oka. Ádám és Éva miatta űzettek volna ki a paradicsomból. Éva azonban nem is almába harapott: a *Biblia* csupán a megismerés fájának gyümölcséről beszél.

Csak az i. sz. V. században kezdték el emlegetni az alma bűnös élvezetét. Valószínűleg azért, mert ez a gyümölcs a szerelem és a termékenység egyik szimbóluma lett. Mindenesetre a *Biblia* illetén értelmezésének meg is lett a következménye, ezután egyetlen olyan festményről vagy szoborról sem hiányozhatott az alma, amelynek témája a bűnbeesés volt.

Az ókorban sok gyümölcsfajtának nem volt saját neve. Az alma mint a gyümölcsök királynője képviselte nevével többi társát. Ugyanígy volt ez később is: az almához hasonló nagyságú, kerek gyümölcsök vagy zöldségek megkapták a nevét. De így történt más tárgyak esetében is, gondoljunk csak az országalmára, amely a hatalom jelképe lett. Az első egy itáliai aranyműves készítette 1014-ben II. Henrik koronázása alkalmából.

- d) Gyűjtsetek olyan történeteket, ahol az alma fontos szerepet játszik a történet menetében!
.....
.....

e) Ismertek olyan gyümölcs- vagy zöldségneveket, amelyekben benne szerepel az *alma* szó is?

.....

.....

f) Milyen közmondások, hiedelmek kapcsolódnak az almához?

.....

.....

.....

10. A csábítás hangja

A) Írd meg Éva belső monológját, amikor tétovázik, vegyen-e a tiltott gyümölcsből!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

B) Írd meg Ádám belső monológját, amikor tétovázik, hogy elfogadja-e Évától a gyümölcsöt!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

C) Mit jelentenek a következő közmondások? Honnan erednek?

Könnyebb egy tevének átmenni a tű fokán... ..

.....

Szemet szemért, fogat fogért.

.....

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.

.....

11. Hallgassátok meg a történetet!

KÁIN ÉS ÁBEL

Az ember megismerte feleségét, Évát, ez fogant, megszülte Káint és így szólt: „Isten segítségével embert hoztam a világra.” Azután újra szült: Ábelt, a testvérét. Ábel juhásztor lett, Káin pedig földműves.

Bizonyos idő elteltével történt, hogy Káin a föld terméséből áldozatot mutatott be az Úrnak. Ábel is áldozatot mutatott be, nyája zsenge bárányaiból, azok zsírjából. Az Úr kegyesen tekintett Ábelre és áldozatára, Káinra és áldozatára azonban nem tekintett. Ezért Káin nagyon haragos lett, és lehorgasztotta a fejét. Az Úr szólt Káinhoz: „Miért vagy haragos, és miért horgasztod le a fejed? Ha helyesen teszel, miért nem emeled fel a fejed? De ha nem cselekszel helyesen, nem bűn van-e az ajtó előtt, mint leselkedő állat, amely hatalmába akar keríteni, s amelyen uralkodni kell?” Káin közben így szólt testvééréhez, Ábelhez: „Menjünk a mezőre!” Amikor pedig a mezőn voltak, Káin rátámadt testvéérére, Ábelre, és agyonütötte.

Ekkor az Úr megkérdezte Káint: „Hol van a testvéred, Ábel?” Ő így válaszolt: „Nem tudom; talán őrzője vagyok testvéremnek?” Erre ő ezt mondta: „Mit tettél? Vedd tudomásul, hogy öcséd vére felkiált hozzám a földről. Ezért átkozott leszel, bujdosni fogsz a földön, amely megnyitja száját, hogy beigya kezedből testvéred véré. Ha műveled a földet, nem ad neked termést. Hontalan és bujdosó leszel a földön.”

Káin így szólt az Úrhoz: „Túl nagy a büntetésem ahhoz, hogy el tudjam viselni. Lám, ma elűztél földemről és el kell rejtőznöm előled, hontalan és bujdosó leszek a földön s bárki, aki rámtalál, megölhet.” Az Úr azt válaszolta: „Semmi esetre. Aki Káint megöli, annak hétszeresen meg kell lakolnia.”

Isten jelet tett Káinra², hogy senki, aki találkozik vele, meg ne ölje. Káin azonban elbujdosott Isten színe elől, és Nod földjén, Édentől keletre telepedett le.

Gál Ferenc fordítása

A) Töltsétek ki a táblázatot a szöveg alapján!

SZEMPONTOK	KÁIN	ÁBEL
Kik voltak a szülei?		
Ki hányadik gyerek volt?		
Milyen volt a testvérek viszonya?		

² A megbélyegzésnek az ókorban az volt a szerepe, hogy ha a bűnös idegen városba költözik, ott is tudják, kivel állnak szemben (nem volt tömegkommunikáció, ami ezt helyettesíthette volna).

Mivel foglalkoztak?		
Milyen áldozatot vittek az Úrnak?		
Hogyan fogadta az Úr az áldozatukat?		

B) A részlet legfontosabb mozzanata a testvérgyilkosság.

a) Milyen következményekkel jár Káin cselekedete?

Káinra nézve:

.....

Az emberiség egészére nézve:

.....

b) Értelmezzétek a következő mondatokat!

„...talán őrzője vagyok testvéremnek?”

.....

„...öcséd vére felkiált hozzám a földről.”

.....

C) „Isten jelet tett Káinra, hogy senki, aki találkozik vele, meg ne ölje.”

a) Miért jelent a megbélyegzés egyúttal védelmet is Káin számára?
Mi lehetne a büntetése Káinnak?

.....

.....

b) Ádám és Éva kiűzetésekor is gondoskodik az Úr az első emberpárról. Hogyan?

.....

||| Káin és Ábel történetében tovább folytatódik a romlás, Káin a testvérgyilkosság bűnébe esik. Az ő történetében megismétlődik a Paradicsomból való KIŰZETÉS, ő is semmibe vette az

Isten intelmét, törvényeit. Benne válik először láthatóvá, mivé lesz az első emberpár bűne az emberi együttélésben.

Az Isten újra atya is, és bíró is, aki keresi lázadó teremtményét. A büntetés együtt jár a gondoskodással. Ádám és Éva ruhát kap kiűzetésekor, míg Káin bélyeget, ami megvédi attól, hogy megöljék.

A Káin-történet is mintegy magyarázatot ad az emberiségnek, Káin leszármazottainak későbbi nyomorúságos sorsára. Azaz arra, hogy van nekünk egy „káini örökségünk”. A TESTVÉRVISZÁLY alaptörténete is az emberiség és az irodalom egyik ismétlődő története lesz, amellyel hamarosan új alakban találkozunk.

12. Milyen magyarázatokat, hiedelmeket, elképzeléseket ismertek a Holddal kapcsolatban?

Olvassátok el a szöveget!

KÁIN ÉS ÁBEL A HOLDBAN

Káint, mert testvérét agyonütötte, Isten megátkozta. Meg azokat is, akik példáját követik. Hogy testvérgyilkosság többször elő ne forduljon, intő például Isten a Holdba helyezte őket. Éspedig, amint látszik, Ábelt fekve, Káint szaladó helyzetben, hogy mindenki láthassa.

(Részlet a Parasztbibliából)

- a) Milyen magyarázatot ad a Holdban látható foltokra ez a részlet?

.....

.....

.....

.....

- b) Milyen testhelyzetben ábrázolják a testvérpárt? Vajon miért?

.....

.....

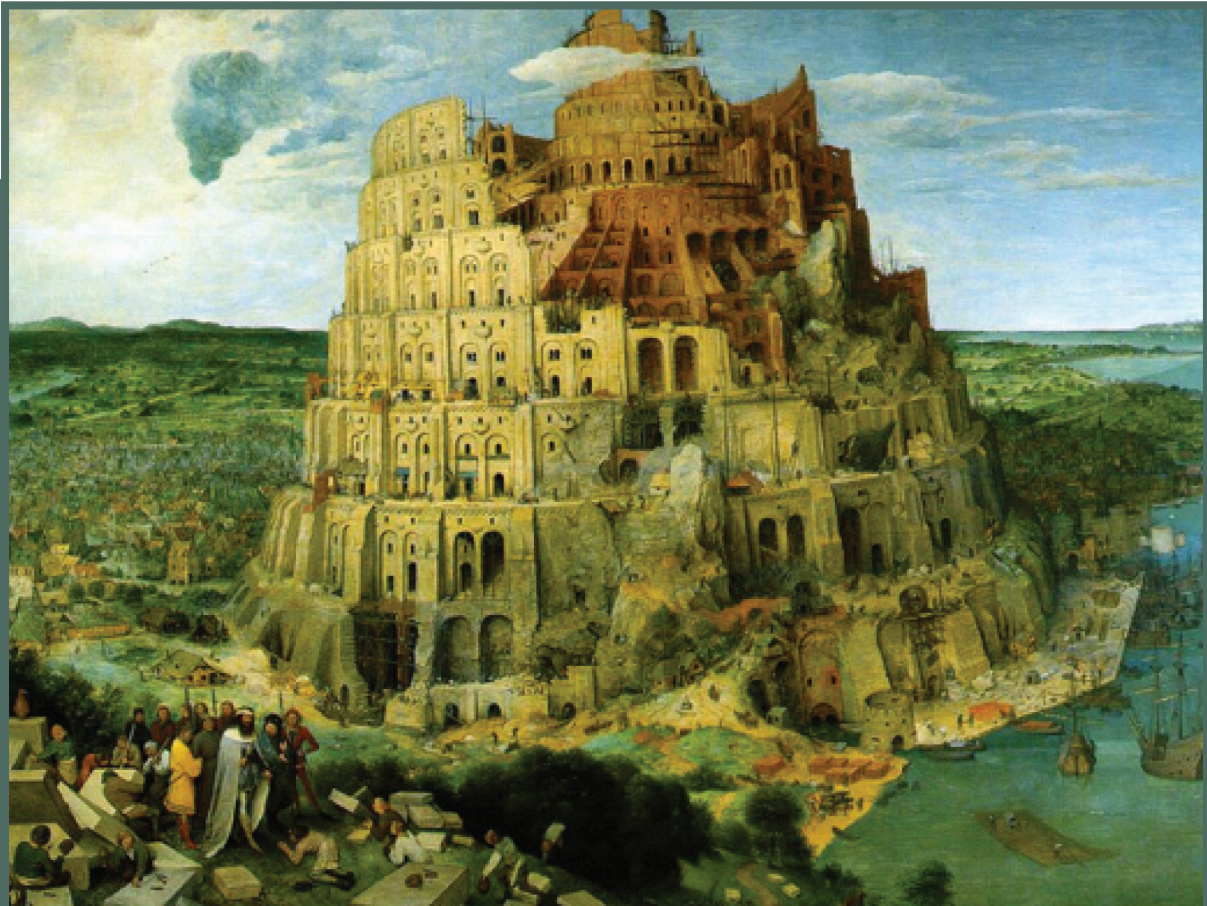
.....

.....

13. Mutassátok be egy-egy állóképben Káin és Ábel történetének három mozzanatát!

- a) Káin és Ábel áldozatot mutat be.
- b) Az Úr kérdőre vonja Káint bűne miatt.
- c) Káin elbujdosik.

14. Figyeld meg a képet!

Pieter Brueghel: *Bábel tornya* (1563)

A) Ha távolról nézed a képet, mi tűnik először a szemedbe?

a) Milyen hatást vált ki belőled a torony?

b) Felépült már ez a torony? Mire épült?
Hol láthatunk embereket? Mit csinálnak?
Miért ferde?

B) Mit gondolsz, befejezik a torony építését?

a) Gyűjts érveket a kép segítségével véleményed alátámasztására!

Érveim:

1. érv

2. érv

3. érv

Ezért úgy gondolom,

b) Melyik korba lehet helyezni ezt a képet? Miért?

Kor:

Indokaim:

.....

.....

c) Milyen a város és a kikötő?

a) Van-e kapcsolat a város és a torony között?

Milyen különbségeket fedezhetünk fel a város, a torony és a kikötő közt?

.....

.....

.....

b) Mit jelképezhet a képen látható torony?

.....

.....

.....

15. Olvassátok el a szöveget, majd válaszoljatok a kérdésekre!

A BÁBELI TORONY

Az egész földnek ugyanaz volt a nyelve, és ugyanazok voltak a szavai. Amikor keletről elindultak, Sineár földjén találtak egy nagy síkságot, és ott letelepedtek. Így szóltak egymáshoz: „Gyertek, csináljunk téglát és égessük ki.” A téglá épületkő gyanánt szolgált, a szurok pedig kötőanyagul. Azután így szóltak: „Rajta, építsünk várost és tornyot, amelynek teteje az égig ér. Szerezzünk nevet magunknak, és ne szóródjunk szét a földön!”

Akkor az Úr leszállt, hogy megnézzze a várost és a tornyot, amelyet az emberek építettek. Így szólt: „Nézzétek, egy népet alkotnak, és egy nyelvet beszélnek. Ez csak kezdete tevékenységüknek. Ezután semmi sem lesz nekik lehetetlen, aminek a megvalósítását elgondolják. Ezért leszállunk és összezavarjuk nyelvüket, hogy senki se értse a másik nyelvét!” Az Úr tehát szétszórta őket onnét

az egész földön, s abba kellett hagyniuk a város építését. Ezért nevezik azt Babelnek, mivel az Úr ott zavarta össze az egész föld nyelvét és onnét szórta szét őket az Úr az egész földön.

Gál Ferenc fordítása

a) Mi jellemzi a szöveg alapján ekkor az embert?

Milyen célokat tűz ki maga elé?

.....

.....

.....

.....

.....

b) Miért zavarja össze Isten az emberek nyelvét?

.....

.....

.....

.....

Mi a célja ezzel?

.....

.....

Mivel indokolja tettét?

.....

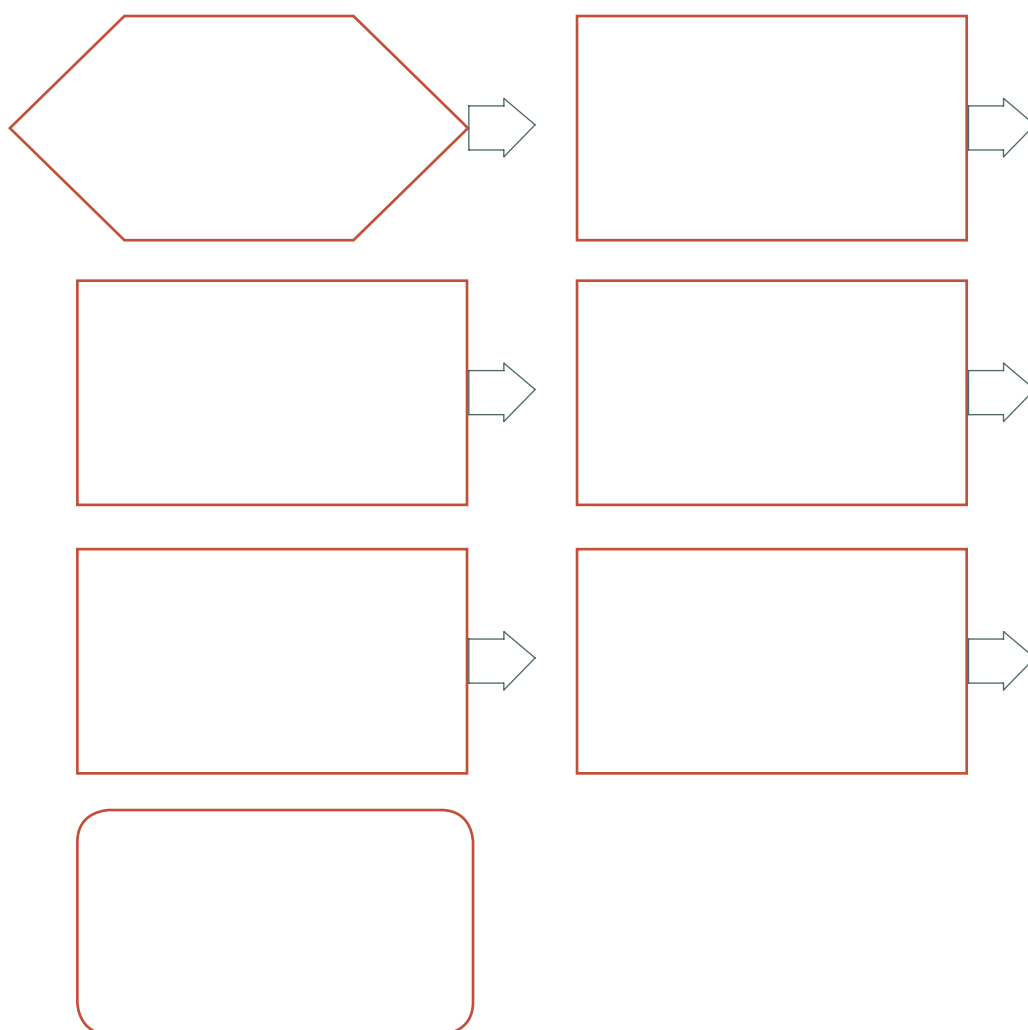
.....

Mi lesz a következménye az isteni beavatkozásnak?

.....

.....

c) Készítsetek a történetnek megfelelően folyamatábrát!

A bábeli torony építésének története zárja azt a részt, ahol az emberiség még egységes volt. Ezzel a történettel megkezdődik a különböző nyelven beszélő emberek, vagyis népek története.

A történet egésze felfogható okadó mítoszaként. Választ ad ugyanis arra a fontos kérdésre, hogy miként lehetséges az, hogy a földön több ezer nyelv létezik. Ennyiben tehát népek és nyelvek EREDETMÍTOSZaként olvashatjuk a szöveget.

16. Tekintsünk vissza a három történetre!

a) A szemponttáblázat kitöltése segít a három történet összehasonlításában.

	A BŰNBEESÉS	KÁIN ÉS ÁBEL	A BÁBELI TORONY
SZEREPLŐK			
ELKÖVETETT BŰN			

BÜNTETÉS			
ISTENI GONDVISELÉS			

b) Gyűjtsetek érveket az alábbi állítás bizonyításához!

Mindhárom szöveg okadó, eredetmagyarázó történetnek tekinthető.

Érveink:

1. érv:

.....

2. érv:

.....

3. érv:

.....

Ezért

.....

2. „AMIT REGGEL RAKTAK, AZ DÉLRE LEOMLOTT, AMIT DÉLBEN RAKTAK, ESTÉRE LEOMLOTT...”

KŐMÍVES KELEMENNÉ BALLADÁJA

1. Soroljatok fel olyan hagyományokat, szokásokat, amelyeket örökségként őrzünk a régmúlt időkből!

2. Olvasd el a következő szöveget!

Régen az emberek babonásan féltek a természeti csapásoktól. Úgy gondolták, hogy az emberfölötti hatalmak jóindulatát különböző áldozatok bemutatásával nyerhetik meg. Ilyen hiedelem, hogy minden épületért meg kell fizetni egy lélekkel. Az idők folyamán az emberáldozat leszűkült állatáldozatra (kakas vagy kutya). A kakas esetében újabban csak a fejét rakják be a falba, a többi részét megfőzik a kőműveseknek. (A mezősegi falvakban ez napjainkban is szokás.) Ez a motívum előfordul a magyar népballadák mellett a balkáni népeknél, valamint a zsidó, a grúz és a mordvin balladakincsben is.

(Kallós Zoltán: *Ez az utazólevelem. Balladák új könyve* nyomán)

a) Mit gondoltak régen az emberek, hogyan tudják megnyerni az emberfölötti hatalmak jóindulatát?

b) Mit áldozhattak céljaik elérése érdekében?

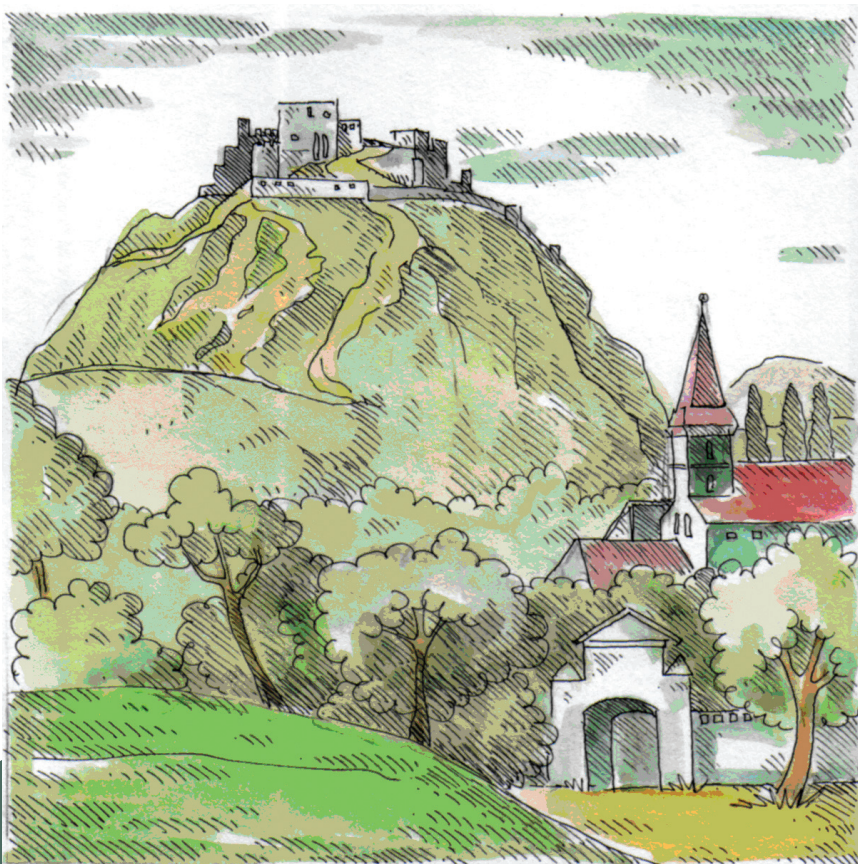
c) Hol él manapság is ez a szokás?

d) Mely népeknél találkozunk ezzel a hiedelemmel?

3. A képeken az Erdélyben (Románia) található Déva várát láthatjátok.

Figyeljétek meg a vár környezetét és elhelyezkedését!

Véleményetek szerint mi okozhatott nehézséget az építésénél?

4. Hallgassátok meg, hogy a következő történet mit mesél Déva várának építéséről!

KŐMÍVES KELEMENNÉ

Tizenkét kőmíves összetanakodék,
Magos Déva várát hogy felépítenék,
Hogy felépítenék félvéka ezüstér,
Félvéka ezüstér, félvéka aranyér.
Déva városához meg is megjelentek,
Magos Déva várhoz hozzá is kezdettek,
Amit raktak délig, leomlott estére,
Amit raktak estig, leomlott reggelre.

Megint tanakodott tizenkét kőmíves,
Falat megállítani, hogy lesz lehetséges,
Míg elvégre ilyen gondolatra jöttek,
Egymás között szoros egyességet köttek:
„Kinek felesége leelőbb jó ide,
Szép gyöngén fogjuk meg, dobjuk bé a tűzbe.
Keverjük a mészbe gyöngé teste hamvát,
Avval állítsuk meg magos Déva várát.”

„Kocsisom, kocsisom, nagyobbik kocsisom,
Én uramhoz menni lenne akaratom!
– Kőmíves Kelemen felesége mondja –
Fogd bé a lovakot, fogd bé a hintóba,
Fogd bé a lovakot, állj is gyorsan elé,
Hadd menjünk, hadd menjünk Déva vára felé.”

Mikor fele útját elutazták volna,
Erős idő vala, záporesső hulla:
„Asszonyom, csillagom, forduljunk mi vissza.
Rossz jelenést láttam az éjjel álmomba,
Az éjjel álmomba olyan álmot láttam,
Kőmíves Kelemen udvarába jártam,
Hát az ő udvara gyásszal van béhúzza,
Annak közepibe mély kút vala rakva,
Az ő kicsi fia oda beléhulla.
Az éjjeli álom nem telik ma jóra,
Asszonyom, asszonyom, forduljunk meg vissza!”
„Kocsisom, kocsisom, nem fordulunk vissza,
A lovak se tiéd, a hintó se tiéd,
Csapjad a lovakat, hadd haladjunk elébb!”

Mennek, mendegélnek Déva vára felé,
Kőmíves Kelemen őket észrevevé,
Megijede szörnyen, imádkozik vala:
„Én uram istenem, vidd el valahova!
Mind a négy pej lovam törje ki a lábát,
Vessen a hintómnak négy kereke szakát,
Csapjon le az útra tüzes istennyila,
Horkolva térjenek lovaim vissza!”
Mennek, mendegélnek Déva vára felé,
Sem lovat, sem hintót semmi baj nem lelél!

„Jó napot, jó napot tizenkét kőmíves!
Neked is jó napot Kelemen kőmíves!”
Köszöne az asszony, az ura válaszolt:
„Édes feleségem, neked is jó napot!
Hát ide mért jöttél a veszedelmedre,
Szép gyöngén megfogunk, bédobunk a tűzbe.
Tizenkét kőmíves azt a törvényt tette:
Kinek felesége hamarabb jó ide,
Fogjuk meg szép gyöngén, dobjuk bé a tűzbe,
annak gyöngé hamvát keverjük a mészbe,
Avval állítsuk meg magos Déva várát,
Csak így nyerhessük el annak drága árát.”

Kelemenné asszony, hogy átalértette,
Bánatos szívének így lett felelete:
„Várjatok, várjatok tizenkét gyilkosok,
Amíg búcsút veszek; csak addig várjatok,
Hogy búcsút vehessek asszonybarátimtól,
Asszonybarátimtól s szép kicsi fiamtól:
Mert a halottnak is hármat harangoznak,
Én árva fejemnek egyet sem kondítanak!”
Kelemenné asszony avval haza mene,
Egyszer-mindenkorra, hogy végbúcsút venne,
Hogy végbúcsút venne asszonybarátitól,
Asszonybarátitól s szép kicsi fiától.
Avval visszamene Kőmíves Kelemenné,
Sírva haladt magos Déva vára felé,
Megfógták szép gyöngén, bétevék a tűzbe,
Az ő gyöngé hamvát keverék a mészbe,
Avval állíták meg magos Déva várát,
Csak így nyerheték meg annak drága árát...

Kőműves Kelemen, mikor haza mene,
 Az ő kicsi fia jöve véle szembe.
 „Isten hozott haza, kedves édes apám!
 Hol maradt, hol maradt az én édes anyám?”
 Az ő édes apja neki így felele:
 „Hadd el fiam, hadd el, haza jó estére.”
 „Istenem, istenem, este is eljőve,
 Mégis édes anyám még haza nem jöve.
 Apám, édes apám! mondja meg igazán,
 Hogy hol van, hogy hol van az édes anyám?”
 „Hadd el fiam, hadd el, haza jó reggelre”,
 Az ő édes apja neki így felele.
 „Istenem, istenem, reggel is eljőve,
 Mégis édes anyám még haza nem jöve,
 Apám, édes apám! mondja meg igazán,
 Hogy hol van, hogy hol van az én édes anyám!”
 „Menj el fiam, menj el magos Déva várra,
 Ott van a te anyád, kőfalba van rakva.”

Elindula sírva az ő kicsi fia,
 Elindula sírva magos Déva várra,
 Háromszor kiáltá magos Déva várán:
 „Anyám, édes anyám! szólj bár egyet hozzám!”
 „Nem szólhatok, fiam, mert a kőfal szorít,
 Erős kövek közé vagyok bérakva itt.”

Szíve meghasada s a föld is alatta,
 S az ő kicsi fia oda beléhulla...

(<http://www.ballada.lap.hu>)

5. A megadott séma szerint készítsétek el a *Kőműves Kelemenné* történetpiramisát!

1. _____
 (a feladat, 1 szó)

2. _____
 (a helyszínek, 2 szó)

3. _____
 (a főszereplők, 3 szó)

4. _____
 (az egyezség, 4 szó)

5. _____
 (a tragédia, 5 szó)

6. _____
 (a megoldás 6 szó)

6. Az eddigiekben megismerkedtetek a Kőműves Kelemenné történetét elmesélő szöveggel.

Bizonyára több olyan szóval, kifejezéssel találkoztatok benne, amelyet nem értettetek vagy csak nehezen tudtátok kitalálni a jelentésüket.

Felsorolunk párat, és mindegyikhez adunk néhány lehetséges értelmezést.

X-eljétek be a jó megoldást!

átalértette:

- félreértette
- egyetértett vele
- megértette

asszonybarát:

- főnév: olyan férfi, aki kedveli a nőket
- főnév: valakinek a barátnője
- melléknév: az asszonyoknak kedvező, asszonyoknak hasznos

jelenés:

- valakinek a külső megjelenése
- álmokép
- jelentés

7. Szójelentés és szövegkörnyezet

- a)** Próbáljátok megfogalmazni, hogyan segített a ballada szövege abban, hogy az előző feladat szavainak jelentését eltaláljátok!

b) Hasonlítsátok össze az alábbi mondatokat!

Mit jelent az *asszonybarát* szó az egyikben, mit a másikban és mit a harmadikban?

Legalább asszonybarátaimtól hadd vegyek búcsút!

A mai kormány asszonybarát intézkedései elérték, hogy sok nő már nem jár dolgozni, hanem csak a háztartást vezeti és gyereket nevel.

Pista nagy asszonybarát: több barátnője van, mint amennyit össze tudna számolni.

8. Húzzátok alá azokat a szavakat, amelyeket leginkább igaznak tartotok a *Kőműves Kelemenné* című ballada történetével kapcsolatban!

Választásotokat indokoljátok a cselekmény egy-egy részletének rövid bemutatásával!

SZOMORÚ, HUMOROS, IZGALMAS, TRAGIKUS, FORDULATOS

Indoklás:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9. Milyen előjelei vannak a tragédiának a balladában?

.....

.....

.....

10. A balladában – némi változtatással – háromszor ismétlődik meg a következő szöveg:

„Kinek felesége legelőbb jó ide,
Szép gyöngén fogjuk meg, dobjuk bé a tűzbe.
Keverjük a mészbe gyöngé teste hamvát,
Avval állítsuk meg magos Déva várát.”

a) Mivel magyarázható Kőműves Kelemenék egyezsége?

.....

.....

.....

12. Szemponttáblázat segítségével hasonlítsátok össze a megismert bibliai bűnököt és büntetéseket Kőműves Kelemen bűnével és bűnhődésével!

SZEMPONTOK	A BŰNBE- ESÉS	KÁIN ÉS ÁBEL	A BÁBELI TORONY	KŐMÍVES KELEMEN
A BŰN ELKÖVETŐJE				
A BŰN				
A BŰN ELKÖVE- TÉSÉNEK OKA				
A BŰNTETÉS				
A BŰNTETÉS ELSZENVEDŐJE				

A *Kőműves Kelemenné* műfaja BALLADA, pontosan népballada.

A ballada verses formájú epikai mű; egy szaggatottan bemutatott történetet mond el. Cselekménye általában tragikus, témája gyakran a bűn és a bűnhődés. Sokszor találunk benne párbeszédet, ismétléseket.

Jellemzője a kihagyásos előadásmód: az események, előzmények, következmények közül több fontos dolog homályban marad, ezeket csak sejteti a költő, s nekünk, olvasóknak kell kiegészítenünk a történetet.

A balladákban a hangsúly sokszor nem a külső történéseken, hanem a belső, lelki folyamatokon van.

13. Az előző megjegyzendő szövegből válogasd ki azokat a műfaji sajátosságokat, amelyekre példát találsz a *Kőműves Kelemenné*ben is!

Minden kiválasztott elemhez írd példát, amely idézet is lehet!

14. Alkossatok 5 fős csoportokat!

- a) Jelöljétek a szövegben, mikor melyik szereplő szólal meg!
Ne feledkezzetek el a narrátorról sem!
- b) Osszátok ki egymás közt a szerepeket!
- c) Olvassátok fel szereposztás szerint a balladát!
Ügyeljete arra, hogy a felolvasásban az érzelmeket is érzékeltessétek!
- d) A fogadalom szövegét együtt olvassátok!

15. Játsszatok pletykajátékot!

Alkossatok 6-8 fős csoportokat, és formáljatok véleményt:

- (1) az „asszonybarátok” nevében Kőműves Kelemennéről;
- (2) a kőművesek nevében Kőműves Kelemen további sorsáról;
- (3) Kőműves Kelemen cselédeinek nevében a fiú viselkedéséről és sorsáról!

3. „ÖTSZÁZ BIZONY DALOLVA MENT LÁNGSÍRBA VELSZI BÁRD”

ARANY JÁNOS: A WALESI BÁRDOK

A következő órákon Arany János *A walesi bárdok* című balladájáról fogunk beszélgetni. Arany az európai és a magyar népballadák hagyományaira is alapozva írta balladáit, így művei kapcsolatot teremtenek az európai, a magyar népköltészeti és a magyar nemzeti irodalmi hagyomány között.

1. Gyűjtsétek össze előzetes ismereteitek alapján, mire számíthatok, ha tudjátok, hogy *A walesi bárdok* ballada!

2. Alkossatok 4-6 fős csoportokat!

Olvassátok el Arany János *A walesi bárdok* című balladájának részletét!

Rövid megbeszélés után mutassatok be állóképet, amelyet a szövegrészletekhez készítettetek!

Nézzétek meg egymás állóképeit, s adjatok választ a következő kérdésekre!

- a) Mi történik szerintetek éppen most?
- b) Vajon kik lehetnek a kép szereplői?
- c) Milyen viszony lehet a kép szereplői között?
- d) Szerintetek hogyan kapcsolódik az egyik kép a következőhöz?
- e) Mit gondoltok, mi fog történni a következő pillanatban?

3. Hallgassátok meg a balladát!

ARANY JÁNOS: A WALESI¹ BÁRDOK²

Edward király, angol király
Léptet fakó³ lován:
Hadd látom, úgymond, mennyit ér
A walesi tartomány.

Van-e ott folyó és földje jó?
Legelőin fű kövér?
Használt-e a megöntözés:
A pártos honfivér⁴?

1 walesi (ejtsd) = velszi (Arany János másutt a hangzás szerint velszinek is írja a versben)

2 bárd = énekes, aki hangszerrel kísérve megéneklí a nevezetes eseményeket

3 fakó = halvány, sárgásszürke árnyalatú

4 pártos honfivér = a pártütők, a király ellen forduló hazafiak vére

S a nép, az istenadta nép,
Ha oly boldog-e rajt'
Mint akarom, s mint a barom,
Melyet igába hajt⁵?

Felség! valóban koronád
Legszebb gyémántja Velsz:
Földet, folyót, legelni jót,
Hegy-völgyet benne lelsz.

S a nép, az istenadta nép
Oly boldog rajta, Sire⁶!
Kunyhói mind hallgatva, mint
Megannyi puszta sir.

Edward király, angol király
Léptet fakó lován:
Körötte csend amerre ment,
És néma tartomány.

Montgomery a vár neve,
Hol aznap este szállt;
Montgomery a vár ura,
Vendégli a királyt.

Vadat és halat, s mi jó falat
Szem-szájnak ingere,
Sürgő csoport, száz szolga hord,
Hogy nézni is tereh⁷;

S mind, amiket e szép sziget
Ételt-italt terem;
S mind, ami bor pezsegve forr
Túl messzi tengeren.

Ti urak, ti urak! Hát senki sem
Koccint értem pohárt?
Ti urak, ti urak!... ti velsz ebek!
Ne éljen Eduárd?

Vadat és halat, s mi az ég alatt
Szem-szájnak kellemes,
Azt látok én: de ördög itt
Belül minden nemes.

5 mint a barom, melyet igába hajt = mint az igavonásra befogott állatok

6 Sire (szír) = az uralkodónak járó megszólítás, 'felséges úr'

7 tereh (régiesen) = teher

Ti urak, ti urak, hitvány ebek!
 Ne éljen Eduárd?
 Hol van, ki zengje tetteim –
 Elő egy velszi bárd!

Egymásra néz a sok vitéz,
 A vendég velsz urak;
 Orcáikon, mint félelem,
 Sápadt el a harag⁸.

Szó bennszakad, hang fennakad,
 Lehellet megszegik⁹. –
 Ajtó megől fehér galamb,
 Ősz bárd emelkedik.

Itt van, király, ki tettidet
 Elzengi, mond az agg;
 S fegyver csörög, haló hörög
 Amint húrjába csap.

„Fegyver csörög, haló hörög,
 A nap vértóba száll,
 Vérszagra gyűl az éji vad:
 Te tetted ezt, király!

Levágva népünk ezrei,
 Halomba, mint kereszt¹⁰,
 Hogy sírva tallóz¹¹, aki él:
 Király, te tetted ezt!”

Máglyára! El! Igen kemény –
 Parancsol Eduárd –
 Ha! Lágyabb ének kell nekünk;
 S belép egy ifjú bárd.

„Ah! Lágyan kél az esti szél
 Milford-öböl felé;
 Szüzek siralma, özvegyek
 Panasza nyög belé.

Ne szülj rabot, te szűz! Anya
 Ne szoptass csecsemőt!...”
 S int a király. S elérte még
 A máglyára menőt¹².

8 orcáikon mint félelem sápadt el a harag = félelmük a haragnál is nagyobb lett

9 lehellet megszegik = elakad a lélegzet

10 halomba, mint kereszt = mint aratáskor a keresztbe rakott gabonakévék

11 tallóz = a tarlón gabonaszemet keresgél (itt: keresi a halottait)

12 elérte még a máglyára menőt = követte a máglyára az előző bárdot

De vakmerőn s hivatlanúl
Előáll harmadik;
Kobzán¹³ a dal magára vall,
Ez íge hallatik:

„Elhullt csatában a derék¹⁴ –
No halld meg, Eduárd:
Neved ki diccsel ejtené,
Nem él oly velszi bárd.

Emléke sír a lanton még¹⁵ –
No halld meg, Eduárd:
Átok fejedre minden dal,
Melyet zeng velszi bárd.”

Meglátom én! – S parancsot ad
Király rettenetest:
Máglyára, ki ellenszegül,
Minden velsz énekest!

Szolgái szétszáguldanak,
Ország-szerin, tova¹⁶.
Montgomeryben így esett
A híres lakoma. –

S Edward király, angol király
Vágtat fakó lován;
Körötte ég földszint az ég¹⁷:
A velszi tartomány.

Ötszáz, bizony, dalolva ment
Lángsírba velszi bárd:
De egy se birta mondani
Hogy: éljen Eduárd. –

Ha, ha! mi zúg?... mi éji dal
London utcáin ez?
Felköttem a lord-majort¹⁸,
Ha bosszant bármi nesz!

13 koboz = lanthoz hasonló pengetőhangszer

14 elhullt csatában a derék = elesetek a csatában a legkiválóbb harcosok

15 emléke sír a lanton még = emléke felhangzik a költők hangszerén, a lanton

16 ország-szerin, tova = szerte az országban

17 körötte ég földszint az ég = körötte lángol az ég, mint a föld

18 lord-major = udvarmester

Áll néma csend; légy szárnya bent,
 Se künn, nem hallatik:
 „Fejére szól, ki szót emel¹⁹!
 Király nem alhatik.”

Ha, ha! elő síp, dob, zene!
 Harsogjon harsona:
 Fülemben zúgja átkait
 A velszi lakoma...

De túl zenén, túl síp-dobon,
 Riadó kürtön át:
 Ötszáz énekli hangosan
 A vértanúk²⁰ dalát.

4. Beszéljük meg!

- a) Voltak-e közös elemei a találgatásoknak és a megismert történetnek?
- b) Most mit tudunk pontosan?
- c) Hogyan foglalható össze saját szavainkkal a ballada története?
- d) Maradtak-e a történetben olyan részletek, amelyeket nem pontosan értetek? Melyek ezek?
- e) Mi segítené a pontosabb megértést?

A következő feladatokban a szereplők közötti viszonyról, a jellemekről, a szereplők érzelmeiről fogunk gondolkodni.

5. Írjátok le azt az egy-két szót, amely véleményetek szerint a leginkább kifejezi a szereplők közötti viszonyt!

a walesi urak → Edward király:

Edward király → a walesi urak:

Edward király → a walesi bárdok:

az első bárd → a második bárd → a harmadik bárd:

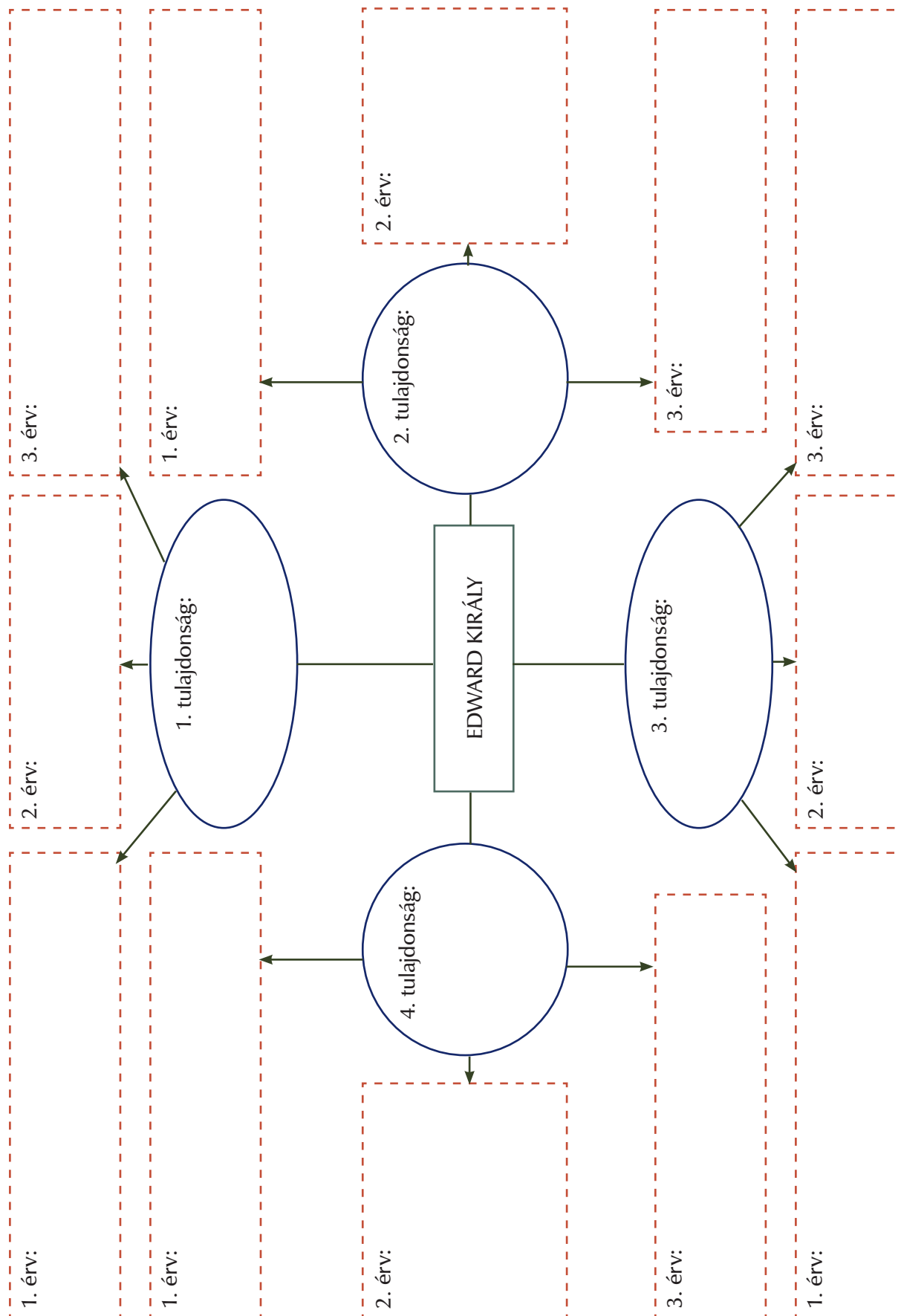
a walesi bárdok → Edward király:

6. Készítsetek jellemterképet Edward királyról!

Ötleteiteket érvekkel támasszátok alá!

19 fejére szól, ki szót emel = fejét veszik annak, aki hangosan megszólal, illetve tiltakozik

20 vértanú = aki elveiért, eszméiért áldozza fel magát

7. Képzeld magad Montgomery helyébe!

A) Írj naplórészletet a vendéglátó Montgomery nevében a vendéglátás előkészületeiről!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

B) Mit írhatott naplójába Montgomery a királyról?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

C) Nézz utána a könyvtárban: valós történelmi személy volt-e Montgomery ura!

8. Idézzük fel a névszói szerkezetekről tanultakat!

Egészítsétek ki az alábbi mondatokat, meghatározásokat!

- a)** A határozott kifejezések kezdődhetnek határozott névelővel, pl. okos diák.
- b)** A harmadik személyű kifejezések tartalmazhatnak jelzői módosítókat, pl. az óra.
- c)** Hogyan nevezzük az alábbi mondatokban aláhúzott szavakat?

A rajztagozatos osztályba huszonöt gyerek jár: tizenegy fiú és tizennégy lány.

9. Fogalmazzatok át úgy a mondatokat, hogy számotokra jobban hangozzanak!

a) A barnának születtek kiskutyái, a barna kutyának.

.....

.....

b) Hetet, a kutya, a barna, kölykezett.

.....

.....

c) Négyet vett anyukám Túró Rudit.

.....

.....

d) A tejfölst, a bablevest, én nagyon szeretem.

.....

.....

Magyarázzátok meg, hogy miért voltak furcsák az eredeti mondatokban a névszói szerkezetek!

.....

.....

10. „Egyenesítsétek ki” a következő mondatokat!

Tegyétek „szokványos” szórendűvé őket!

a) A kutya, a barna, megharapott.

.....

.....

b) A kislány, a szőke, megbetegedett.

.....

.....

c) A fagyí finom volt nagyon, a vanília.

.....

.....

Véleményetek szerint miben különbözik a két mondat jelentése?

.....

.....

11. Mondatvariációk

- a) Keverjétek össze az alábbi Arany János-mondat szavait úgy, hogy a mondat helyes, értelmes maradjon, csak a szórend változzon!
- b) Készítsetek annyi variációt, ahányat tudtok!
- c) Írjátok le, hogy szerintetek mi jellemzi az egyes mondatok jelentését, hangulatát!

Ti urak, ti urak! Hát senki sem koccint értem pohárt?

1. variáció:

.....

Megjegyzés:

.....

2. variáció:

.....

Megjegyzés:

.....

3. variáció:

.....

Megjegyzés:

.....

4. variáció:

.....

Megjegyzés:

.....

Arany János balladájában több helyen találkozhatunk szokatlan SZÓRENDdel. A különös kiemelések, közbeékelések, a szavak előre- vagy hátravetése többféle hatást eredményez:

- lehetnek a feszültségkeltés eszközei,
- párhuzamos szakaszkezdetek létrehozását teszik lehetővé,
- rímek kialakítására adnak lehetőséget,
- érzelemmel, indulattal tölthetnek meg szavakat, kifejezéseket.

- d) Nézzünk erre néhány példát *A walesi bárdokból!*

12. Hogy hangzanak „Aranyul” a mondatok?

- a) Töltsétek ki értelemszerűen a táblázatot!
- b) Segítségül használjátok a ballada szövegét!
- c) A táblázat 3. oszlopába írjátok le, hogy véleményetek szerint milyen hatást kelt Arany szórendje!

A „KIEGYENESÍTETT” MONDAT	ARANY SZÓRENDJE	HATÁSA
Van-e ott folyó és jó földje?		
Rettenetes parancsot ad a király.		
	„Neved ki diccsel ejtené, Nem él oly velszi bárd.”	
	„Máglyára, ki ellenszegül, Minden velsz énekest!”	

13. Olvassátok el a következő részletet a balladából!

„Ötszáz, bizony, dalolva ment lángsírba velszi bárd...”

- a) Egyenesítsétek ki a mondatot, tegyétek „szokványos” szórendűvé!
Ha könnyebb, hagyjátok ki a *bizony* szót!

- b) Mit éreztek leginkább szokatlannak az idézet szórendjében?

- c) Alakítsátok a mondatot úgy, hogy azt hangsúlyozzátok, hányan voltak!
Létrehozhattok több mondatot is, sőt a *bizony* szót is felhasználhatjátok az egyik mondatotokban.

 d) Azt hangsúlyozzátok, hogy kik a cselekvők!

 e) Azt hangsúlyozzátok, ahogyan a cselekvést végzik!

 f) Azt emeljétek ki, hová mennek!

 g) Hogyan módosította a mondatok jelentését a *bizony* szó?

14. Olvasd el még egyszer az iménti idézetet, most a versszakba ágyazódva!

A kettéosztott napló jobb oldali oszlopába írd le gondolataidat arról, mit fejez ki, milyen hatást kelt ez a szokatlan szórend!

AZ IDÉZET	MEGJEGYZÉSEIM
<p>„Ötszáz, bizony, dalolva ment Lángsírba velszi bárd: De egy se bírta mondani Hogy: éljen Eduárd.”</p>	

15. Miért érzitek zavarónak az alábbi mondatokat?

Alakítsátok át őket úgy, ahogy helyesnek gondoljátok!

- a) Meg akarta mutatni a könyveket, de otthon felejtette a könyveket.

- b) Várd meg Pétert, és kérd el Pétertől a fényképeket!

- c) Alaposan kikérdezte a jelenlévőket, hogy a jelenlévők véleményét minél jobban megismerje.

- d) A Balaton nagyon tetszett neki, sokat beszélt a Balatonról.

- e) Bekapcsoltam a készüléket, de a készülék nem működött.

- f) Bekapcsoltam az új készüléket, de az új készülék nem működött, csak a régi készülék.

Az ISMÉTLÉS az irodalom legősibb és legalapvetőbb formáinak egyike, valószínűleg egyidős magával a költészettel.

Az ismétlés a versbeli elemek visszatérését jelenti. Ahhoz, hogy művészi hatású legyen, valamilyen szabályosságnak kell érvényesülnie a visszatérésben.

Az ismétlés során az elemek visszatérhetnek VÁLTOZATLAN formában, SZÓ SZERINTI ismétlésként vagy MÓDOSULT formában, variánsként.

A walesi bárdokban is több helyen találkozhatunk ismétléssel. Mutatunk néhány példát az itt megjelenő ismétlésfajtákra és azok hatására.

SZÓISMÉTLÉS

„Edward király, angol király”

Itt egy variációs ismétlést láthattok, amelyben az angol jelző megteremti a drámai hangulatot, hiszen a címbeli jelzővel szemben azt hangsúlyozza, hogy nem walesi. Egy konfliktus lehetőségét veti fel, de azt természetesen maga az ismétlés még nem bontja ki.

SORISMÉTLÉS

„S a nép, az istenadta nép...”

Először a király, másodszor az őt kísérő vendéglátó szájából hangzik el. A király azonban gúnyként használja az istenadta jelzőt.

SORPÁROK ISMÉTLŐDÉSE

*„Edward király, angol király
Léptet fakó lován...”*

Az ismétlés lassítja a cselekmény menetét, kibontakozását. Megfelel annak, amit a „léptet” szó fejez ki a részletben.

SORPÁR VARIÁCIÓS ISMÉTLŐDÉSE

*„Vadat és halat, s mi jó falat
Szem-szájnak ingere...”*

*„Vadat és halat, s mi az ég alatt
Szem-szájnak kellemes...”*

Ezt a mondatot először az elbeszélő, másodszor a király szájából halljuk. Az ismétlés lehetőséget teremt a párhuzamos strófacezdsre. Első elhangzásakor a vendéglátók igyekezetét fejezi ki, a másodikban a király elégedetlenségét vezeti be. Az ismétlés itt a feszültség fokozására is szolgál.

16. Olvassátok el az idézetkártyáitokon szereplő ismétléseket!

Mi a szerepük a balladában?

Milyen hatást gyakorolnak rátok?

Mielőtt válaszoltok, gondoljátok át, a vers mely részén hangoznak el, kitől halljuk őket!

17. Olvassátok el újra a harmadik bárd énekét!

Figyeljétek meg a versszakok szerkesztését, az ismétlések szerepét!

A kettéosztott napló jobb oldali oszlopában rögzítsétek véleményeteket arról, hogy milyen a részlet hatása!

- c) Állóképben mutassátok be a szobrot, és a megírt beszéd felolvasásával avassátok fel az osztály közönsége előtt!

20. Olvasd el Arany János balladájának egy huszadik századi parafrázisát (átköltését)!

Írj hasonló tematikájú és retorikájú szöveget élettapasztalatodból szabadon megválasztva azt a gyűlölt vagy nem kedvelt valós vagy fiktív személyt, aki hatalommal rendelkezik fölötted!

ORBÁN OTTÓ

A WALESI PÁRTOK

(Bökversben bőr alá adható hah-sajtó injekció)

Vérvád király, a gólkirály
elvan taplón, kován:
„Most látod”, úgymond, „mennyit ér
a szürkeállomány!”

„Nem kell ide ész, csak pár csenevész
újságíró nyafog,
hogy áj de fáj a néma száj,
mit vaskezünk befog?”

„Felség, hű ajkunk zárva van,
s fülünk is jobb, ha zúg,
csiklandja hír bár számtalan,
mind jól fésült s hazug.”

„Felség, tán mégsem ártana
egypár valódi hír,
a hír ravasz természete,
hogy némely sebre ír!”

„Meglátom én”, s parancsot ad
király: „Rablómesét!”
„S kit kedvelünk, hű alfelünk,
verj le még pár vesét!”

Vérvád király, a gólkirály
cselez és csúcsra tart,
van nála (náluk) tőr s kanál:
„Szúrj, és kavard a szart!”

Mondjahameri a bár neve,
hol csapnak este bált,
Mondjahameri Teri, az éteri
élteti a királyt.

„Kinek mi jár, erély, irány,
lelkendező sorok,
s meglátja kend, lesz házirend
és megfúrt műsorok.”

S Vervád király, a gólkirály
vágat fakó lován,
s amerre tűz, mindenkit űz,
mint őrült ottomán.

„Ha-ha, mi zúg? Mi éji had?
Mi ez a záptojás?
Felköltetem titkáromat,
ő is paranoiás!”

„Ha-ha, huhog, zokog, sivít,
de én tudom, ki ő,
fülembé zúgja átkait
a kormányzóvivő!”

És dob döng, réz kong, húr vonít,
nem adja egy alább,
míg dalt szerez s táncot tanít
Lord Botfül és Faláb.

(Orbán Ottó: Összegyűjtött versei II. Budapest, Magvető, 2003. 237. o.)

4. „EZ VOLT ÁM AZ EMBER...”

1. Fejazzétek be a következő nyitott mondatokat!

Szeretem az olyan történeteket

.....

Egy hős legyen

.....

Számomra az a legfontosabb egy irodalmi alkotásban

.....

2. Milyen elvárásaid vannak, ha egy történet kapcsolatba hozható a népmesékkel, a János vitézzel, Káin és Ábel történetével?

Gyűjtsd össze őket!

	NÉPMESÉK	JÁNOS VITÉZ	KÁIN ÉS ÁBEL
SAJÁT ELVÁRÁSAIM			
AZ OSZTÁLY ELVÁRÁSAI			

3. Hallottatok már Toldi Miklósról?

Gyűjtsétek össze pókhálóábra segítségével mindazt, ami eszetekbe jut a név hallatán!

ARANY JÁNOS Toldi Miklós alakját örökíti meg tizenkét énekből álló ELBESZÉLŐ KÖLTEMÉNYÉben.

TOLDI MIKLÓS a 14. században, Nagy Lajos idejében élt. Ott született, ahol a költő Arany János is: a Tiszától keletre fekvő Szalontán, melyet a költő Nagyfalunak nevez művében.

Arany János apjától és a szülőföldjén élő öregektől hallott a hatalmas és híres király nagy erejű vitézéről. A nép ajkán fennmaradt legendák mellett egy 16. századi költő, ILOSVAI SELYMES PÉTER verses históriája is megörökítette Toldi történetét. Arany a szájhagyományra és erre az irodalmi emlékre támaszkodva írta meg elbeszélő költeményét.

1847-ben országos pályázatot hirdettek, mely egy népi hős történetének írására szólította fel a költőket. Arany János megnyerte a pályázatot. Műve olyan sikert aratott, hogy a bírálók fölemelték a pályadíjat.

4. Csukd be a szemedet, és hallgasd meg a következő szöveget!

Írd le minél részletesebben, hogy milyen kép (tér, évszak, napszak, szín, illat, kor stb.) jelent meg előtted a szöveget hallgatva!

Rajzolhatsz is!

ARANY JÁNOS: TOLDI

*„Mostan emlékezem az elmúlt időkről,
Az elmúlt időkben jó Tholdi Miklósról...”
Ilosvai*

Mint ha pásztortűz¹ ég őszi éjszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon²:
Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem
Majd kilenc-tíz ember-öltő³ régiségben.
Rémlik⁴, mintha látnám természetes növéset,
Pusztító csatában szálfá-öklelését⁵,
Hallanám dübörgő hangjait szavának,
Kit ma képzelnétek Isten haragjának⁶.

Ez volt ám az ember, ha kellett, a gáton⁷,
Nem terem ma párja hetedhét országon;
Ha most feltámadna s eljöne közétek,
Minden dolgát szemfényvesztésnek⁸ hinnétek.
Hárman sem bírnátok súlyos buzogányát,
Parittyaköveit, öklelő kopjáját,
Elhülnétek, látva rettenetes pajzsát⁹,
„És, kit a csizmáján viselt, sarkantyúját.”^{10*}

5. Hol s mikor „látja meg” Toldi alakját az elbeszélő?

a) Hol s hogyan jelenik meg az elbeszélő számára Toldi?

b) Miért „lobog” Toldi képe a narrátor előtt?

c) A látomás, a megidézés milyen nyelvi jeleit találjátok meg az előhangban?
Mit ír le az elbeszélő: külső valóságot vagy belső képet?

1 pásztortűz = a szabadban háló pásztoremberek tüzei (így védekeztek az éjszakai hűvösség ellen) az esti órákban lángjuk melegénél és fényénél meséssel, történetekkel szórakoztatták egymást

2 tenger pusztaság = végtelen, tengernyi terméketlen síkság

3 ember-öltő = kb. 50 év

4 rémlik = úgy tűnik

5 szálfá-öklelés = lovagi torna, viadal, bajvívás hatalmas, rúdszerű fegyverekkel

6 Isten haragja = villám, mennykő

7 ember a gáton = olyan férfi, aki az akadályokkal bátran szembeszáll

8 szemfényvesztés = nemes csalás, bűvészkedés, varázslat

9 buzogány, parittyá, kopja, pajzs = régi, középkori lovagi fegyverzet részei

10 * Az ezen „-” jeggyl felhozott helyek Ilosvaiból vannak átvéve (Arany János jegyzete)

d) Hova helyezi el a történet idejét az elbeszélő?
Mennyi időt jelent a „kilenc-tíz-ember-öltő”?

e) Mi segített az idő kiszámításában?

f) Kiderül, hogy melyik történelmi korban játszódik a történet, és melyik korban meséli az elbeszélő?

Az elbeszélés ideje:

A történet ideje:

g) Figyeljétek meg az előhang szókészletét, kifejezéseit! Írjatok példákat a táblázatba!

NÉPMESÉK HANGULATA	TÖRTÉNELMI KOR	AZ ELBESZÉLŐ KORA

h) Mi minden teszi félelmetessé, szinte emberfelettivé Toldi alakját?

Hozzatok példákat a nagyítás és a túlzás eszközeinek alkalmazására!

6. Találkoztam Toldi Miklóssal!

Kérdéseim:

.....

.....

.....

.....

.....

7. Olvasd el az előhang szövegét!

A bal oszlopba azokat a sorokat, kifejezéseket írd le, amelyek a legjobban megragadták a figyelmedet!

A jobb oldali oszlopba a kiválasztott részlethez fűzött megjegyzéseid, benyomásaid kerüljenek!

IDÉZETEK	MEGJEGYZÉSEK, BENYOMÁSOK

8. Az előhang

A) Milyen eszközökkel jellemzi Arany Toldi Miklóst?

a) Gyűjtsétek össze a legjellemzőbb kifejezéseket!

Külső tulajdonságai

Belső tulajdonságai

b) Milyen szerepük van az előhangban bemutatott fegyvereknek Miklós jellemzésében?

FEGYVEREK	SZEREPEK

c) Hogyan állítja szembe Arany Toldi korát a saját korával?

B) A Toldi elbeszélő költemény

- a)** Figyeljétek meg az igealakokat az előhangban! Írjátok ki őket!

- b)** Idézzétek fel, mit tanultatok az elbeszélő költeményről a *János vitéz* esetében!

- c)** Milyen elvárásaitok vannak, ha tudjátok, hogy a *Toldi* elbeszélő költemény?

C) Toldi kora és az elbeszélő kora

- a)** Hogyan teremt kapcsolatot az elbeszélő saját kora és Toldi kora között?

- b)** Mi minden fejezi ki Toldi és az elbeszélő kortársai közötti különbséget?

- c)** Hogyan viszonyulnak Arany kortársai Toldi fegyvereihez?

9. Olvassátok el a szöveget, majd oldjátok meg a feladatokat!

A költők a hosszabb irodalmi műveket általában fejezetekre osztják (lásd *János vitéz*), s a mű elé bevezető részt, előszót írnak. Arany a *Toldi* előszavát ELŐHANGnak, a fejezeteket ÉNEKeknek nevezi. Ez a megnevezés annak a régi szokásnak az emlékét őrzi, amikor a költők hangszeres kísérettel (lant hangja mellett) el is énekelték az elbeszélő költeményeket.

Az előszó, illetve előhang célja az érdeklődés, a figyelem felkeltése, hangulatkeltés.

A *Toldi* előhangja és minden éneke előtt Arany két-három odaillő sort idéz Ilosvai verses históriájából. Az ilyen idézetet MOTTÓnak (jeligének) nevezzük. Ez az alapgondolatot, a cselekmény egy meghatározó mozzanatát tartalmazza. Az előhang utolsó sora is Ilosvai verséből való.

a) Mi a mottó funkciója?

.....

b) Melyik sort vette át Arany Ilosvaitól?

.....

c) Hogyan illeszkedik az átvett sor az előzőekhez? Indokoljátok is válaszotokat!

.....

.....

d) Milyen hangulatot keltenek nyelvezetükkel az Ilosvai művéből származó idézetek?

.....

.....

Az epikus mű eseményeit előadó megszólaló az elbeszélő vagy narrátor.

Az elbeszélő az, aki a történetet az olvasóhoz, illetve a befogadóhoz közvetíti. Természetesen nem azonos magával az íróval. A mű világát meghatározza, hogy az elbeszélőnek milyen a viszonya a történethez és az olvasóhoz, illetve a befogadóhoz, azaz milyen az elbeszélői nézőpont.

A narrátor része lehet a mű világának, és kívül is állhat rajta.

e) Ki lehet az elbeszélő a *Toldiban*? Indokoljátok is válaszotokat!

.....

f) Milyen a viszonya az elbeszélőnek a hőséhez?

.....

Mi lehet ezzel a célja?

.....

Kiderül-e, hogy mi a véleménye a saját koráról a narrátornak?

Indokoljátok véleményeteket alátámasztó részekkel!

.....

.....

.....

10. Írj ötsoros verset Toldi Miklósról az alábbiak szerint!

.....
Cím

.....
Milyen? (2 melléknév)

.....
Mit csinál? (3 ige vagy igenév)

.....
Mit gondolok róla? (érzelem, gondolat: 4 szó)

.....
Mi is ő számomra? (a lényeg újrafogalmazása: 1 szó)

5. „HEJ! HA ÉN IS, ÉN IS KÖZTETEK MEHETNÉK...!”

1. A kártyáton egy irodalmi mű szereplőjének nevét látjátok.

Jellemezzétek őt úgy, hogy társaitok kitalálhassák, kire gondoltok!

2. Hallgassátok meg a *Toldi első énekét!*

ELSŐ ÉNEK

*„Nyomó rúdat félkezével kapta vala,
Buda felé azzal utat mutatja vala.”
Ilosvai*

1

Ég a napmelegtől a kopár szík¹ sarja²,
Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta;
Nincs egy árva fűszál a tors³ közt kelőben,
Nincs tenyéryi zöld hely nagy határ mezőben.
Boglyák hűvösében tíz-tizenkét szolgál
Hortyog, mintha legjobb rendin⁴ menne dolga;
Hej, pedig üresen, vagy félig rakottan,
Nagy szénás szekerek álldogálnak ottan.

2

Ösztövé⁵ kútágas, hórihorgas gémmel⁶
Mélyen néz a kútba s benne vizet kémel⁷:
Óriás szunyognak képzelné valaki,
Mely az öreg földnek vérit most szíja ki.
Válunál az ökrök szomjasan delelnek,
Bögölyök⁸ hadával háborúra kelnek:
De felült Lackó a béresek nyakára⁹,
Nincs, ki vizet merjen hosszú csatornára.

1 szik = sótartalmú, rossz minőségű talaj

2 sarja, sarj = a rét újrarahajtása az első kaszálás után (másodkaszálás)

3 tors = a levágás, kaszálás után hátramaradt tarló

4 rendin = rendjén, rendben

5 ösztövé = sovány

6 kútágas gémmel = gémeskút

7 kémel = kémelek, vizsgálódik

8 bögölyök = nagy, csípős mezei legyek

9 Felült Lackó a béresek nyakára = „Így gúnyolja tréfásan a magyar paraszt azon mezei munkást, ki a nap és dolog hevétől bágyadtan a munkára ráunt.” (Arany János)

3

Egy, csak egy legény van talpon a vidéken,
 Meddig a szem ellát puszta földön, égen;
 Szörnyű vendégoldal¹⁰ reng araszos vállán,
 Pedig még legénytoll¹¹ sem pehelyzik állán.

Széles országútra messze, messze bámul,
 Mintha más mezőkre vágyna e határrul;
 Azt hinné az ember: élő tilalomfa¹²,
 Ütve ,általútnál¹³ egy csekély halomba.

4

Szép öcsém, miért állsz ott a nap tüzében?
 Ládd, a többi horkol boglya hűvösében;
 Nyelvel a kuvasz¹⁴ is földre hengeredve,
 A világért sincs most egerészni kedve:

Vagy sohasem láttál olyan forgó szelet,
 Mint az, aki mindjárt megbirkózik veled,
 És az utat nyalja sebesen haladva,
 Mintha füstokádó nagy kémény szaladna?

5

Nem is, nem is azt a forgószelet nézi,
 Mely a hamvas utat véges-végig méri:
 Túl a tornyon, melyet porbul rakott a szél,
 Büszke fegyver csillog, büszke hadsereg kél.

És amint sereg kél szürke por ködéből,
 Úgy kel a sohajtás a fiú szívéből;
 Aztán csak néz, csak néz előre hajolva,
 Mintha szive-lelke a szemében volna.

6

„Szép magyar leventék¹⁵, aranyos vitézek!
 Jaj be keservesen, jaj be búsan nézlek.
 Merre, meddig mentek? Harcra? Háborúba?
 Hírvirágot¹⁶ szedni gyöngyös koszorúba?

Mentek-é tatárra? mentek-é törökre,
 Nekik jóéjszakát mondani örökre?
 Hej! ha én is, én is köztetek mehetnék,
 Szép magyar vitézek, aranyos leventék!”

10 vendégoldal = a szekér rakodóterének szélesítésére szánt két rúd

11 legénytoll = fiatal legények pelyhedző szakála

12 tilalomfa = valamilyen tilalmat jelölő faoszlop

13 általút = keresztút, útkeresztveződés

14 kuvasz = nagyobb fajta házőrző kutya; nyelvel a kuvasz = a nagy forróságtól kilógatja a nyelvét

15 levente = bajnok, vitéz, dalia (katona)

16 hírvirág = hírnév, dicsőség virágkoszorúja

7

Ilyenforma Toldi Miklós gondolatja,
Mely sovárgó lekét mélyen szántogatja;
S amint fő magában, amint gondolkodik,
Szíve búbanatban összefacsarodik.

Mert vitéz volt apja: György is álnok bátyja,
A királyfi mellett nőtt fel, mint barátja;
S míg ő béresekkkel gyűjt, kaszál egy sorban,
Gőgösen henyél az a királyudvarban.

8

Itt van immár a had, Laczfi nádor¹⁷ hada,
Itt kevély hadával Laczfi Endre maga;
Délcegen megűli sárga paripáját,
Sok nehéz aranyhím¹⁸ terheli ruháját;
 És utána nyalka, kolcsagos¹⁹ legények,
Tombolván alattok cifra nyergü mének:
Nézi Miklós, nézi, s dehogy veszi észbe,
Hogy a szeme is fáj az erős nézésbe.

9

„Hé, paraszt! melyik út megyen itt Budára?”
Kérdi Laczfi hetykén, csak amúgy félvállra²⁰;
De Toldinak a szó szívébe nyilallik,
És olyat döbben rá, hogy kívül is hallik.

 „Hm, paraszt én!” emígy füstölög magában,
„Hát ki volna úr más széles e határban?
Toldi György talán, a rókalelkű bátya,
Ki Lajos királynál fenn a tányért váltja?

10

„Én paraszt? én?” – Amit még e szóhoz gondolt,
Toldi Györgyre szörnyű nagy káromkodás volt.
Azzal a nehéz fát könnyedén forgatja,
Mint csekély botocskát, véginél ragadja;
 Hosszan, egyenesen tartja félkezével,
Mutatván az utat, hol Budára tér el,
S mintha vassá volna karja, maga válva,
Még csak meg se rezzen a kinyujtott szálfa.

17 nádor = a király után az ország első vezető embere a középkorban, a király helyettese

18 aranyhím = aranyhímzés (aranszálakkal, aranyfonallal)

19 kolcsagos = kolcsagtollas sapkájú

20 félvállra = félvállról, foghegyről

11

Nádorispán látja Toldit a nagy fával,
 És elámul rajta mind egész hadával.
 „Ember ez magáért” Laczfi mond „akárki;
 Nos fiúk, birokra, hadd lássuk, ki áll ki?
 Vagy ki tartja úgy fel azt a hitvány rúdat,
 Amellyel mutatja e suhanc²¹ az útat?”
 Szégyen és gyalázat: zúg, morog mindenki,
 Egy paraszt fiúval még sem áll ki senki!

12

De ki vína bajt az égiháborúval,
 Szélveszes, zimankós, viharos borúval?
 És ki vína Isten tüzes haragjával,
 Hosszu, kacsaringós, sistergő nyilával?
 Mert csak az kössön ki Toldival, ha drága
 S nem megunt előtte Isten szép világa;
 Jaj-keserves annak, aki jut kezébe,
 Meghalt anyjának is visszar²² ölébe.

13

Elvonúl a hadnép hosszú tömött sorban,
 Toldiról beszélnek az egész táborban;
 Mindenik mond néki nyájasat vagy szépet,
 Mindenik derít rá egy mosolygó képet;
 Egyik így szól: „Bajtárs! mért nem jósz csatára?
 Ily legénynek, mint te, ott van ám nagy ára.”
 Másik szánva mondja: „Szép öcsém, be nagy kár,
 Hogy apád paraszt volt s te is az maradtál.”

14

Elvonúl a tábor, csillapul morajja:
 Ezt a szél elhordta, azt a por takarja;
 Toldi meg nagybúsan hazafelé ballag,
 Vaskos lábnyomától messze reng a parlag²³;
 Mint komor bikáé, olyan a járása,
 Mint a barna éjfél, szeme pillantása,
 Mint a sértett vadkan, fú veszett dühében,
 Csaknem összeroppan a rúd vas kezében.

21 suhanc = nagyobb serdülő fiú, siheder

22 visszarí = visszasír, visszakívánkozik

23 parlag = megműveletlen termőföld

3. Nehezen érthető kifejezések

- a)** Párosítsátok a kifejezéseket a megfelelő jelentéssel!
 A táblázat első oszlopa a nehezen érthető szavakat, kifejezéseket tartalmazza.
 A második oszlopba beírtuk a jelentésüket, de összekeverve.
 Ha szükséges, olvassátok el újra az adott szövegrészletet, hátha a szövegkörnyezet segít kitá-
 lálni a jelentést!

1. szik sarja	a) nagyméretű fekete légy
2. tors	b) itató
3. boglya	c) a levágott gabona töve
4. ösztövér	d) útjel, tiltó jelzés
5. kútágas (kútágas)	e) a szekér két oldalára erősített hosszú rúd, amellyel a szekér szélesebbre növelhető
6. gém	f) magas, szikár
7. válu	g) a lekaszált gabonának a puszta földben maradt csonkja
8. bögöly	i) a kútnak felül villaként elágazó oszlopa
9. tilalomfa	j) kúp alakú szénarakás
10. vendégoldal	k) a kútnak az a rúdja, amire a vödörtartó rudat erősítik

- b)** Jelöljétek be a rajzon, hogy a kút melyik része a *kútágas*, melyik a *gém*!

(Forrás: www.hungary.com)

A *Toldi* első énekében megfigyelhettétek, hogy a szerző számos olyan nyelvi elemet használ, amely a mai olvasó számára nehezen érthető, mert a nyelv azóta sok változáson ment keresztül. Ezeket a régies elemeket ARCHAIZMUSoknak nevezzük.

Nemcsak a szókincs lehet archaikus egy szövegben, hanem például a fogalmazásmód, a mondatszerkesztés is. Az 1. feladat szavai között is sok archaizmust találhattok, bár ezek némelyike még ma is használatban van.

A legtöbb archaizmus, amellyel a *Toldi*-ban találkozunk, már Arany korában is régies elemnek számított. Amikor egy költő vagy író egy művében szándékosan régies elemeket használ, azt mondjuk: a szerző ARCHAIZÁL.

4. Mondd el minél részletesebben, hogy milyen környezetben, évszakban, napszakban találkozunk az első énekben Toldival!

5. Készíts egy béres nézőpontjából leírást a cselekmény színhelyéről!
Használd fel az író szavait!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

6. Húzzatok alá az énekben olyan részleteket, amelyek Miklós különleges képességeire irányítják az olvasó figyelmét!

Írjátok az idézet mellé, hogy Miklós milyen tulajdonságára következtettek!

7. Találkozás Laczfi hadával

- a) Írjátok le saját szavaitokkal a vitézek megjelenését!

- b) Milyennek képzelitek el Miklós megjelenését?

- c) Hozzatok létre egy állóképet, amelyben Miklós és Laczfi hadának találkozását mutatjátok be, mielőtt még szót váltottak volna egymással!
Testtartásotok, mimikátok jelezze, mit érezhet Miklós, milyen a köztük lévő viszony, s milyenek a vitézek!

8. Vágy és valóság

- a) Keressétek meg és olvassátok fel azokat a sorokat, amelyek Miklós vágyait fogalmazzák meg!
b) Írjátok ki, milyen ismétlődések erősítik Miklós vágyakozásának kifejezését!

9. T-táblázatban mutassátok be, mit tudunk meg Miklós valóságos helyzetéről, mit a vágyairól!

MIKLÓS VALÓSÁGOS HELYZETE	MIKLÓS VÁGYAI

10. Az első énekben nem jelenik meg Toldi György, Miklós bátyja, de beszélnek róla.

a) Mit tudunk meg Toldi György életéről, körülményeiről?

.....

.....

.....

b) Gyűjtsétek ki a szövegből, milyen jelzőkkel illeti bátyját Miklós!

.....

.....

.....

c) Milyen lehet a közöttük lévő viszony?

.....

.....

11. Szemponttáblázat segítségével hasonlítsátok össze Toldi Miklós és János vitéz találkozását a katonákkal! Használhatjátok a tavalyi könyveteket is.

SZEMPONTOK	JÁNOS VITÉZ	TOLDI
A vitézek/huszárok megjelenése		
A főhős vágyai		
A vitézek vélekedése Jancsiról/ Miklósról		
A találkozás eredménye		
Jancsi/Miklós érzelmei a találkozás után		

12. Hasonlatok

- a) Fejezd ki az alábbiakat hasonlattal!

Nagyon édes cseresznye:

Nagyon ritkán előforduló siker:

Igen éhes gyerek:

- b) Vizsgáld meg a hasonlataidat, és töltsd ki a táblázatot!

CÉLTARTOMÁNY (AKIT VAGY AMIT VA- LAKIHEZ VAGY VALA- MIHEZ HASONLÍTUNK)	KÖZÖS VONÁS	FORRÁSTARTOMÁNY (AZ, AMIHEZ VAGY AKIHEZ HASONLÍT- JUK)

- c) Írd le a *Toldi* első énekéből azokat a hasonlatokat, amelyek Miklós lelkiállapotát festik le a sereg elvonulását követően!

- d) Vizsgáld meg ezeket a hasonlatokat!

CÉLTARTOMÁNY (AKIT VAGY AMIT VALAKIHEZ VAGY VALAMIHEZ HASONLÍTUNK)	KÖZÖS VONÁS	FORRÁSTARTOMÁNY (AZ, AMIHEZ VAGY AKIHEZ HASONLÍTJUK)

- e) Mi volt a közös a hasonlatokban? Sorold fel, mihez hasonlította Arany Toldi Miklóst!

- f) Miért pont állatokhoz hasonlítja az elbeszélő a hőstét?

- g) Szavak nélkül játszd el a jelenetet!
Testtartásod, mimikád tükrözze, amit a hasonlat üzen számodra!

13. Milyen sérelmek érik Miklóst ebben az énekben? Ki sérti meg? Hogyan reagál Miklós a sértésre?

14. Válassz témát!

- a) Írj naplórészletet a vitézekkel való találkozásról Toldi Miklós nevében!
- b) Írj Laczfi nádor nevében egy levelet a királynak, amelyben beszámolsz a Toldival való találkozásról is!

15. Jóságok!

Mit gondoltok, ilyen élményekkel és érzésekkel a háta mögött mi történik Miklóssal a következő énekben?

6. SZÓLÁSOK, KÖZHELYEK, FORDULATOK, KÖZMONDÁSOK

1. Szólások, szófordulatok

a) Fejezzétek be a megadott népmesei szólásokat, szófordulatokat!

A napra lehet nézni... ..

.....

Megettem már... ..

.....

Itt a kezem... ..

.....

Szerencséd, hogy... ..

.....

Itt a vége... ..

.....

Egy életem... ..

.....

Ma is élnek... ..

.....

Ásó, kapa... ..

.....

b) Foglaljátok táblázatba, amit a szólásokról, szófordulatokról tudtok!

Egy cellába több megoldást is írhattok.

Elképzelhető, hogy lesz olyan cella is, amelyet üresen kell hagynotok.

A SZÓLÁS	KI MONDHATJA?	KINEK MONDHATJA? KIRŐL MONDHATJA?	JELENTÉSE
A NAPRA LEHE- TETT NÉZNI, DE ŐRÁ NEM.	általában a mesélő	pl. a királykisasszonyról, tündérről (általában csak nőkről) stb.	Nagyon szép (szinte job- ban elvakítja az embert a szépsége, mint a nap fényessége).
MEGETTEM MÁR...			
ITT A KEZEM...			
SZERENCSÉD, HOGY...			
ITT A VÉGE...			
EGY ÉLETEM...			
MA IS ÉLNEK...			
ÁSÓ, KAPA...			

- c) Soroljatok fel olyan általatos ismert meséket, amelyekben olvastátok a fenti szólások valamelyikét!
Azt is írjátok le, hogy ki mondta és kinek!

A magyar népmesék olvasása közben biztosan feltűnt már, hogy a meséknek vannak olyan gyakori „kellékei”, amelyek meséről mesére visszatérnek, ismétlődnek. Ilyen például az a jellegzetesség, hogy mindig a legkisebb fiú vagy lány a legbátrabb, aki elindul szerencsét próbálni; vagy az, hogy akin a hős segít, az nagy bajban mindig meghálálja a segítséget.

Ezek az ismétlődések, visszatérő jellegzetességek azonban nemcsak a szereplőkre, mesés számokra, cselekménymozzanatokra jellemzőek, hanem a nyelvi megformálásra is.

A mese szövegében gyakran találkozunk visszatérő mondatokkal (*hol volt, hol nem volt; ...az Óperenciás tengeren is túl, még az üveghegyen is túl, ahol a kurta farkú kismalac túr...* stb.). Ezek a mondatok a mesében általában nem helyettesíthetők más fordulatokkal. Csak meseátköltésben képzelhető el például a következő mondat: *...az Atlanti-óceánon is túl, ahol a szőrös mancsú medvebocs túr...*

2. Az alábbi mondás is gyakran előfordul mesékben, és néha a beszélt nyelvben is használatos.

- a)** Fogalmazd meg a jelentését!

„Elmehetsz Kukutyinba zabot hegyezni!”

- b)** Nézd meg az ábrán, hogy milyen alakja van a zabszemnek!

- c)** Tippeld meg, hogy szerinted melyik a jó megoldás!

Kukutyin:

- egy afrikai vízésés neve
- egy spanyol kikötőváros neve
- egy dél-magyarországi kis puszta neve

Ezt a szólásmondást vagy modernebb változatait akkor használjuk, ha pl. valakiről nem tudjuk, hogy hol van („Mit csinál Józsi? Nem tudom, biztos elment Kukutyinba zabot hegyezni.”) vagy ha valakit nem túl udvariasan el akarunk küldeni („Hagyjál már, menjél inkább Kukutyinba zabot hegyezni!”, ugyanis „még akkor is hasznosabbá teheted magad, ha zabot hegyezel egy isten háta mögötti helyen”).

3. Elmehetsz...

- (1) Alakítsatok 3-4 fős csoportokat!
- (2) Minden csoportnak az a feladata, hogy a fenti szólás mintájára alkosson olyan mondásokat, amelyek hasonló értelműek, tehát valamilyen felesleges, értelmetlen munka elvégzésére biztatnak!
- (3) Szerepeljen benne egy távoli, ismeretlen, nehezen megközelíthető, vicces nevű, akár nem is létező földrajzi hely, és egy felesleges, lehetetlen feladat tréfás körülírása!
Földrajzi nevet kereshettek az atlaszból vagy térképről.
- (4) Végül számoljátok össze, melyik csapat hány ilyen tudott gyártani, és olvassátok fel egymásnak szólásaitokat.
- (5) Mindegyik csapat szavazzon egy szólásra, amelyik nem ő talált ki.
- (6) Az a csapat nyer, amely így a legtöbb pontot szedi össze a szólásaival.

Elmehetsz (hová) (mit csinálni)

4. Fordulatok, közmondások, szólások

- a)** Olvasd el az alábbi szöveget!

A legtöbb szövegműfajnak megvannak a saját, csak rá jellemző, gyakran elhagyhatatlan kifejezései, mondatai. Ezek szinte ugyanolyan kellékei egy-egy szövegnek, mint egy szer-tartás elemei. A népmesék például általában meghatározott mondatokkal, FORDULATOKkal kezdődhetnek (*Hol volt, hol nem volt...*, *Túl az Óperencián...* stb.) vagy fejeződhetnek be (*Itt a vége, fuss el vége!*, *Ha ... volna, az én mesém is tovább tartott volna*, *Boldogan élnek, ha meg nem haltak* stb.). A mesében a két fél közötti megállapodást az *Itt a kezem, nem*

disznóláb! fordulatnak kell kíséernie; a köznyelvben viszont furcsán hatna, ha valaki ezzel a mondattal akarna alkut kötni.

Sok helyen az iskolai órák mindig a hetes jelentésével kezdődnek: *Tanárnőnek/tanár úrnak tisztelettel jelentem, az osztály létszáma ..., hiányzik ...*; az ünnepélyes fogadalomtételeknek mindig része az *Én, XZ, fogadom, hogy...* fordulat, a tévémondó pedig mondanivalója előtt mindig megszólítja a közönséget: *Kedves nézőink!*

A népmesékben, csakúgy, mint a köznyelvben, sok szólással, közmondással is találkozhatunk. Ezek – a fordulatokkal ellentétben – nincsenek szövegtípusokhoz kötve. A KÖZMONDÁSOK többnyire valamilyen általános érvényű igazságot, tanulságot fogalmazznak meg (pl. *Egy fecske nem csinál nyarat; Hamarabb utoléri a hazug embert, mint a sánta kutyát; Sok lúd disznót győz.*), ezért legtöbbször egy szituáció tömör összefoglalására, a tanulság levonására használjuk őket.

A SZÓLÁSOK ezzel szemben nem általános igazságot mondanak ki, hanem egy adott szituációra, szereplőre vonatkoztatjuk azokat: *XY olyan öreg, hogy a hamut is mamunak mondja; a szobában vágni lehet a füstöt; nem tud zöld ágra vergődni* stb. A szólások között sok hasonlatot is találunk: *reszket, mint a nyárfalevél; iszik, mint a kefekötő; ravasz, mint a róka; lecsapja, mint a taxiórát* stb.

- b)** Döntsd el, hogy a következő mondatok melyik csoportba tartoznak!
Írd a karikába a megfelelő csoport betűjelét!

A = fordulat
B = szólás
C = közmondás

1. Kígyót melenget a keblén.	☐
2. Tiéd a fele királyságom s a lányom keze!	☐
3. A harag rossz tanácsadó.	☐
4. A lónak négy lába van, mégis megbotlik.	☐
5. Jó tett helyébe jót várj!	☐
6. Öntsünk tiszta vizet a pohárba!	☐
7. Ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna!	☐
8. Nem esik messze az alma a fájától.	☐
9. Feszít, mint egy cső kukorica két zsákban.	☐
10. Alulírott, XY kijelentem, hogy...	☐

5. Gyűjtőmunka

Nemcsak ezen az órán, hanem már az előző fejezetekben is sok szólással, közmondással találkozhattatok. Ezek legtöbbje bizonyára elavultnak, régiesnek tűnik nektek.

- a) Soroljatok fel minél több szólást, közmondást az állatok használtakból, illetve azokból, amelyeket a környezetetek valamely tagja használ!

.....

.....

.....

.....

.....

- b) Jelöljétek meg, hogy melyiket szoktátok ti mondani, és melyiket valamelyik barátotok, ismerősötök, rokonotok!

6. A szólások eredete

- a) Olvassátok el az alábbi három szólást, és fejtsetek meg a jelentésüket!

(1) Hátrakötöm a sarkad!

Jelentése:

(2) Megüti a bokáját.

Jelentése:

(3) Fogához veri a garast.

Jelentése:

- b) Ma már nem nagyon értjük, hogy az adott szituációban miért pont ezeket a szólásokat használjuk, érthetetlen az eredetük. Hallgassátok meg a lehetséges magyarázatokat, és szavazzatok: szerintetek melyik a leghihetőbb eredetmagyarázat az egyes mondásokra?

(1) Hátrakötöm a sarkad!

(2) Megüti a bokáját.

(3) Fogához veri a garast.

- c) Összekevertünk néhány szóláshasonlatot. Írjátok le őket a helyes formájukban!

Szegény, mint hal a vízben.

Él, mint a mérgezett egér.

Örül, mint a templom egere.

Vigyorog, mint majom a farkának.

Sír, mint a fehér holló.

Sötét, mint a záporosó.

Rohangál, mint a gereblye.

Eltűnik, mint a fakutya.

Süket, mint a kámfor.

Olyan sovány, mint az éjszaka.

Ritka, mint az ágyú.

Számunkra, a modern kor embere számára a szólások, közmondások jó részének az eredete teljességgel érthetetlen. Nehezen megfejtethető még akkor is, ha magát a szólást jól ismerjük, jelentését tudjuk, és megfelelő szöveggörnyezetben használjuk.

A szólások mögött rejlő „kép” vagy szituáció ugyanis már elhomályosult. Ez a kép lehetett valamilyen népi hagyomány vagy babona, néphiedelem is, amelynek a mai ember számára már kisebb a jelentősége. Ezért nem nagyon értjük már, hogy milyen szokásból, hiedelemből származik a „hátrakötöm a sarkad” vagy a „fogához veri a garast” mondások jelentése.

Az is előfordul, hogy társadalmi-gazdasági vagy más történelmi változások állnak be, ami miatt érthetlenné válik egy szólás: mint például a *kivágja a rezet* esetében. Régen a kis értékű érméket rézből verték, és kártyajátékoknál ez volt a legalacsonyabb tét (=kivágja a rézpénzt az asztalra tétnek) – mára már azonban a *réz* szót nem kötjük össze a rézpénz fogalmával.

7. A Pál utcai fiúk c. regényben Csónakos előszeretettel szólított mindenkit papuskámnak, Róbert Gida pedig ezt mondta gyakran Micimackónak: Csacsi öreg medvém! Úgy is mondhatjuk, hogy ez volt a szavajárásuk.

- a) Neked vannak olyan ismerőseid, rokonaid, barátaid, akiktől gyakran hallasz egy-egy mondást, fordulatot?
Ha igen, sorolj fel közülük néhányat! Azt is írd melléjük, hogy kitől szoktad ezeket hallani!

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- b)** Olvasd el, hogy a padtársad milyen mondásokat írt!
Van köztük olyan, amelyet te is leírtál?

- c)** Olvasd el az alábbi mondásokat!
Keresd meg, melyik párbeszédbe illenek bele! Írd a karikába a párbeszéd számát!
Vigyázz! Nem mindegyik mondathoz tartozik párbeszéd.

- Az idő minden sebet begyógyít.
- A kevesebb néha több.
- Minden relatív. (Minden viszonyítás kérdése.)
- Az élet nem habos torta.
- A baj nem jár egyedül.
- Az idő pénz.
- A szépség nem minden.
- C'est la vie (ejtsd: szelavi) (= Ilyen az élet).

(1)

KÖKÖJSZI Képzeld, a bátyámat elütötte egy autó, eltört mind a két lába és az egyik karja is.
Ráadásul épp most hagyta el szegényt a felesége is, és a cégük is a csőd szélén áll.

BOBOJSZA Mennyi balszerencse! Hiába,

(2)

LOLKA Miért veszed meg itt ezt a kabátot? A másik boltban 300 forinttal kevesebbe került!

BOLKA Igen, de az a bolt a város másik végén van, és nincs már időm oda visszamenni.
Tudod,

(3)

JANCSI Képzeld, tudod kivel jár a Brigi? Hát azzal az alacsony, csúnya, pattanásos fiúval a 7. f-ből! Egy fejjel alacsonyabb, mint a Brigi! Hogy mit eszik rajta?

JULISKA Hát, úgy látszik, Azt mondják, az a fiú
tök okos, és szerintem is nagyon jó fej.

(4)

TOM Az előző sulimban én voltam a legjobb tanuló az osztályban, itt meg egész félévben
nem tudtam összeszedni egy ötöst.

JERRY Hát igen, Ami az egyik iskolában nagyon jó,
az itt kevés az ötöshöz.

(5)

ALADÁR Ezt nem értem! Panni nem akar velem járni, pedig vettem neki virágot, sőt egy tök szép fülbevalót is, nagyon drága volt! És már hetek óta minden nap elhívom fagyizni. Ő meg mégis azzal a sóher Gézával lóg állandóan.

KRISZTA Lehet, hogy kicsit túlzásba vitted ezt az udvarlást, nem? Tudod,
 Biztos ezért választotta a Gézát, mert ő visszafogottabb volt.

d) Három mondáshoz nem tartozott párbeszéd.

Találj ki egy-egy olyan szituációt vagy írd le egy párbeszédet, amelyben ezek elhangozhatnak!

(1)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(3)

.....

.....

.....

.....

.....

Az előző feladatban minden szituációra adtunk egy jól ismert CSATTANÓT, a szituációt tömören összefoglaló fordulatot.

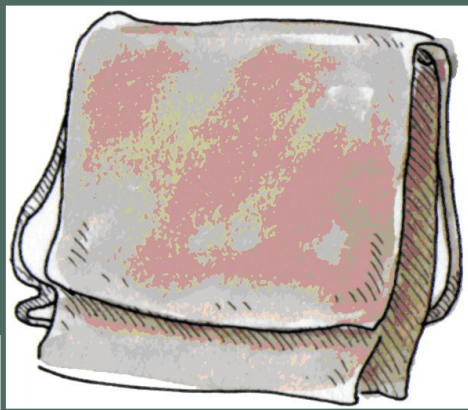
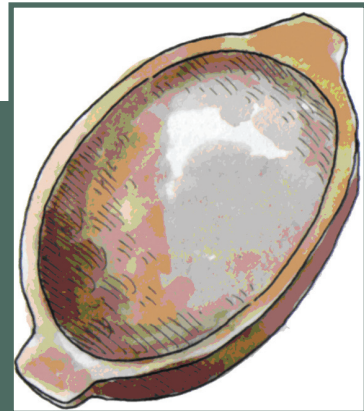
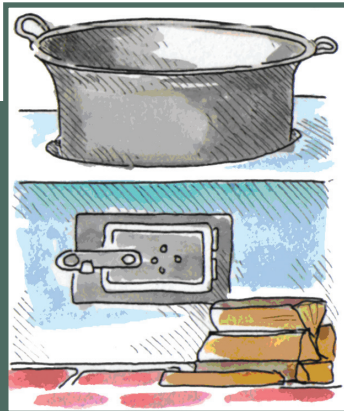
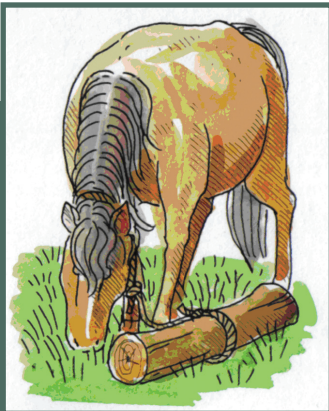
A fenti mondásokat olyan gyakran használjuk, hogy eredeti tartalmuk már kiüresedett, el-laposodott. Ezek a mondások már nem hatnak szellemesnek, ötletesnek, noha használjuk bölcsességnek, tanulságnak szánja őket. Emiatt nem tekintjük őket igazi szólásoknak, bár tulajdonképpen szerepük szerint megfelelnek a szólás kategóriájának (hiszen egy adott szituációra vonatkoznak).

7. „REPÜL A NEHÉZ KŐ: KI TUDJA, HOL ÁLL MEG?”

1. Mit jelent?

a) Vajon mit ábrázolnak a képek?

A következő lehetőségek közül választhattok: kolonc, tarsoly, katlan, csobolyó, kecsketömlő, tekenő

b) Milyen ember az, aki:

fajankó:

lomha:

ösztövé:

kőszívű:

szilaj:

csintalan:

c) Milyen állat:

mén:

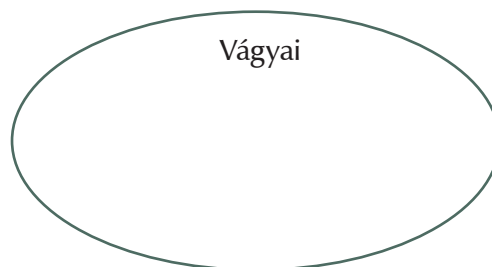
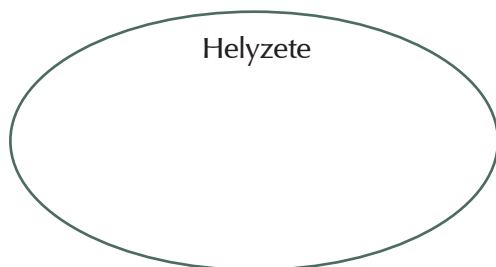
túzok:

aprómarha:

kopó:

kan:

2. Mit tudunk meg az első énekben Miklós helyzetéről és vágyairól, illetve a kettő közötti viszonyról?

3. Hallgassátok meg a második éneket!

MÁSODIK ÉNEK

*„...hogy Budából Tholdi György megjő vala,
Öccsét. ...gyakran feddi vala.’*

Ilosvai

1

Így vesződédek Miklós, nyers, haragos búban,
De van drága dolog¹ otthon Nagyfaluban:
Tán kigyúlt a ház is, úgy füstöl a kémény,
Nagy kolonc² köszönget a kút méla gémén.

A malac-nép sí-rí; borju, bárány béget;
Aprómarha-nyáj³ közt van szörnyű ítélet⁴;
A fehércseléd közt a beteg se lomha:
Holmi kis vásárnál népesebb a konyha.

1 drága dolog = nagy dolog, nem mindennapi esemény

2 kolonc = kő- vagy fatuskó nehezék a kútgém végén

3 aprómarha-nyáj = baromfi

4 szörnyű ítélet = riadalom, zavar, veszedelem (mert öldösik őket)

2

Egy cseléd vizet tesz félakós bögrében,
Mely ha forr a tűzön s nem fér a bőrében,⁵
Akkor a baromfit gyorsan belemártja,
Tollait letörli⁶, bocskorát lerántja⁷.

Van, ki a kis bárányt félti izzadástul;
S bundáját lerántja, még pedig irhástul;
Más a vékonypénzű⁸ nyúlat szalonnázza⁹,
Hogy csöpögjön zsírtól ösztövérsontváza.

3

Másik a malacot láng felett hintálja¹⁰,
Szőrit kés fokával bőrig borotválja;
Bort ez csobolyóban¹¹, az kecsketömlőben,
Kenyeret hoz amaz bükkfa tekenőben¹²...

4

– Mit jelent e hű-hó gyászos özvegy-házban,
Hol a dinom-dánom régen volt szokásban?
Toldi Lőrincnének most van-é a torja?¹³
Vagy menyegzőjének hozta így a sorja?
Tán megunta gyászos özvegysége ágyát,
S másnak adta élte fonnyadó virágát?¹⁴

5

Nincs halotti tora Toldi Lőrincnének,
Napja sem derült fel új menyegzőjének;
Másért sütnék-főznek, másért lakomáznak:
György van itthon, első szülötte a háznak.

5 nem fér a bőrében = ki akar futni, nem fér az edényben (forráskor kifut pl. a tej)

6 tollait letörli = megfosztja tollától (megkopasztja)

7 bocskorát lerántja = lehúzza a baromfi lábáról vékony, hártyszerű bőrét

8 vékonypénzű = sovány, száraz, szikár

9 szalonnázza = tűzdeli (spékeli)

10 láng felett hintálja = perzseli (mintha nyárson sütné)

11 csobolyó = lapos hordócska, hordozható mezei fa ivóedény

12 tekenő, teknő = kenyérdagasztásra v. mosásra használt, fából vájt eszköz

13 tor = halotti tor (halott emlékére rendezett temetés utáni vendégség, lakoma)

14 másnak adta élte fonnyadó virágát = öreg korára újra férjhez ment

6

Toldi György nagy úr volt. Sok becses marhája,¹⁵
Kincse volt temérdek, s arra büszke mája,
Sok nemes vitéze, fegyveres szolgája,
Sok nyerítő méne, nagy sereg kutyája.

Látogatni jött most negyvened magával,
Renyhe sáska népnek¹⁶ pusztító fajával,
És a kész haszonnak egy felét fölenni,
Más felét magának tarsolyába tenni.

7

György az édesanyját hidegen köszönté,
Bár ez a lelkét is majd elébe önté!
„Hát a másik hol van?” fanyalogva kérdi.
Senki sem hinné, hogy kedves öccsét érti.

„Szénát hord szegényke künn a béresekkel,
Hívatom –” de György úr ezt rikoltja: „Nem kell!”
Nem kell! és e két szó úgy esik anyjának,
Mintha a szívébe nagy kést mártanának.

8

Nem kell? – Ím azonban kelletlen, hivatlan
A fiú betoppan; szive égő katlan,¹⁷
Belsejét még most is fúrja és faragja
Szégyenítő búja, búsító haragja.

Mégis, mindamellet – mily Isten csodája! –
Egy zokszót sem ejt ki Toldi Györgyre szája:
Lelke gyűlölségén erőt vesz valami,
Valami – nem tudom én azt kimondani.

9

Amint látja Györgyöt hirtelen, váratlan,
Karja ölelésre nyílik akaratlan;
De az eltaszítja testvérét magától,
Gőgösen fordul el jó atyjafiától.

A szegény anyának könny tolul szemébe,
Kőszívű fiának sírva lép elébe,
Reszkető ajakkal, keze fejét gyúrván,
Ott reménykedik, de György korholja¹⁸ durván:

15 marha = lábasjószág, de a régi nyelvben vagyón- és értéktárgy is

16 renyhe sáska nép = lusta, sáskamód falánk nép

17 katlan = üstház (földbe vájt vagy épített, üst alá való tűzhely)

18 korholja = szidalmazza, dorgálja

10

„Úgy anyám! kecsertesd¹⁹ ölbeli ebedet,²⁰
Ójad fúvó szélkül drága gyermekedet;
Mártsad tejbe-vajba, mit se kímélj tőle,
Majd derék fajankó²¹ válik úgy belőle.

Most van a dandárja²² réten a munkának,
De foga nem fűlik ahhoz e gazdának;
Mint kopó²³, megérzi a zsíros ebédet,
S tővel-heggyel össze hagyja a cselédet.²⁴

11

Így sirattad mindig, én ha mondtam néha:
Nem válik belőle semmi, csak nagy léha,
Hogy parasztnak is rossz, lebzsel készakarva,
Noha birna dolgot, mert erős, mint marha.

Most tehetd ablakba²⁵: húsa és kövére
Szépen nő naponkint anyja örömére...”
Szóla György s kitoldá a szót egy kacajjal,
Melyre Miklós felbúg tompa, hosszú jajjal:

12

„Átok és hazugság minden ige szádban!
Egy betű való sincs, Toldi György, a vádban.
Jól tudom, mi lappang bokrodnak megette,²⁶
Úgy szeressen Isten, ahogy engemet te!

Rossz vagyok parasztnak, rossz vagyok vitéznek,
Béresek között is től cudar csihésnek:²⁷
Forr epéd, hogy más is márt veled egy tálba,
Vesztenél, ha tudnál, egy vizes kanálba.

19 kecsertesd = itt: kényeztet

20 ölbeli eb = öleb (ölből dédelgetett kutya) itt: gyermek

21 fajankó = ostoba, esetlen, mulya férfi

22 a munka dandárja = a munka neheze, java

23 kopó = a vadat felhajtó vadászkutya

24 tővel-heggyel össze hagyja a cselédet = rendetlenségben, felügyelet nélkül

25 tehetd ablakba = mutogathatod

26 mi lappang bokrodnak megette = mi a rejtett szándékod

27 Béresek között is től cudar csihésnek = béresek között is a legalábbvalónak tettél (től: tevéli; csihás: akin a többi kifog, tréfát, csúfot íz belőle)

13

Azért, hogy senkinek láb alatt ne legyek,
Nem bánom én, igen, akár ma elmegyek;
Száz mérföld a világ, erre is, arra is:
Nem bánom én, igen, elmegyek én ma is.

De ami az enyém, azt elviszem innét:
Add ki, bátya, tüstént, ami engem illet;
Add ki a jussomat²⁸: pénzt, paripát, fegyvert:
Azontúl – az Isten áldjon minden embert.”

14

„Itt a juss, kölök; ne mondd, hogy ki nem adtam!”
György kiált és arcul csapja, szintúgy csattan.
Toldi Miklósnak sincs ám galambepéje,
Bosszuállás lelke költözik beléje;
Szeme, mint az acél, a szikrát úgy hányja,
Ütni készül ökle csontos buzogánya;
György ijedve hátrál, odavan egészen:
E csapás utolsó szélütése léssen;

15

S Györgyöt e csapással hús verembe tennék,
Isten kenyeréből hol többé nem ennék,
Hol, mint egy repedt csont deszka közé kötve,
Ítéletnapig sem forradozna össze:

De midőn az öccse épen megrohanja,
Elsikoltja magát s közéjük fut anyja,
Testével takarja Györgyöt és úgy védi,
Pedig nem is Györgyöt, hanem Miklóst félti.

16

Most a szörnyü gyermek karját elereszté,
Fejét és szemeit búsan lefüggeszté,
S mintha most ocsúdnék²⁹ forró-hideg lázból,
Tántorogva ment ki az apai házból.

Méne elbusulva, némán haragjában,
És leült az udvar távolabb zugában,
Ott fejté a térdén tenyerébe hajtá,
S zokogott magában, de senki sem hallá.

28 juss = örökség, vagyonrész

29 ocsúdnék = eszmélne, térne magához

A) A *Toldi* két első éneke két drámai jelenet köré épül. Melyek ezek?

	1. JELENET	2. JELENET
A vezető neve		
Kísérői		
Helyszín		
Hogy nevezik Miklóst?		
Milyen lelkiállapotba kerül Miklós?		
Mi a következménye?		

B) Értelmezzétek a következő sorokat!

„A fiú betoppan; szive égő katlan,
Belsejét még most is fúrja és faragja
Szégyenítő búja, búsító haragja.”

a) Milyen hangulatban, milyen élmények után találkozik Miklós a bátyjával?

b) Milyen talajra hullanak a báty sértő szavai?

C) Hasonlítsátok össze az első két ének utolsó két versszakát!
Milyen azonosságokat és különbségeket találtok?

	ELSŐ ÉNEK	MÁSODIK ÉNEK
Milyen lelkiállapotban van Miklós?		
Milyen cselekedeteket végez?		
Hol játszódik a jelenet?		
Hogyan említi a narrátor a szövegben Toldit?		
Milyen képeket vetít elénk a beszélő?		

Azonosságok:

.....

Különbségek:

.....

4. Játsszatok „pletykajátékot”!

Véletlenül meghallottad Miklós és György vitáját, mert

- (1) cseléd vagy a Toldi-háznál. Utasításra vársz asszonyodtól a másik szobában, majd a vitát hallva visszarohansz a konyhába a többiek közé.
 - (2) György kíséretéhez tartozol. Most jöttél uraddal először Nagyfaluba. Az ajtóban állsz őrséget. Mikor leváltak, elmeséled a többieknek, mit hallottál.
 - (3) béres vagy a Toldi-családnál. Épp a nyitott ablak mellett haladsz el, mikor meghallod a hangos vitát. Sietsz a többiekhez, akik a boglyák hűvösében pihennek épp.
- a)** Rövid felkészülés után rögtönzött beszélgetéssel pletykálgodjatok: mondjatok véleményt, vitakozzatok, ítélkezzetek a két testvér drámai összeütközéséről!

b) Kinek adtok igazat? Miért?

A választott szituáció:

Szerepem:

Szövegem:

.....

.....

.....

.....

.....

5. Milyenek képzelitek a Toldi-házat?

A) Mondjátok el minél részletesebben, hogy milyenek képzelitek a Toldi-házat (mérete, formája, színe, illatok, szagok, mozgás, évszak, időjárás, környezet)!

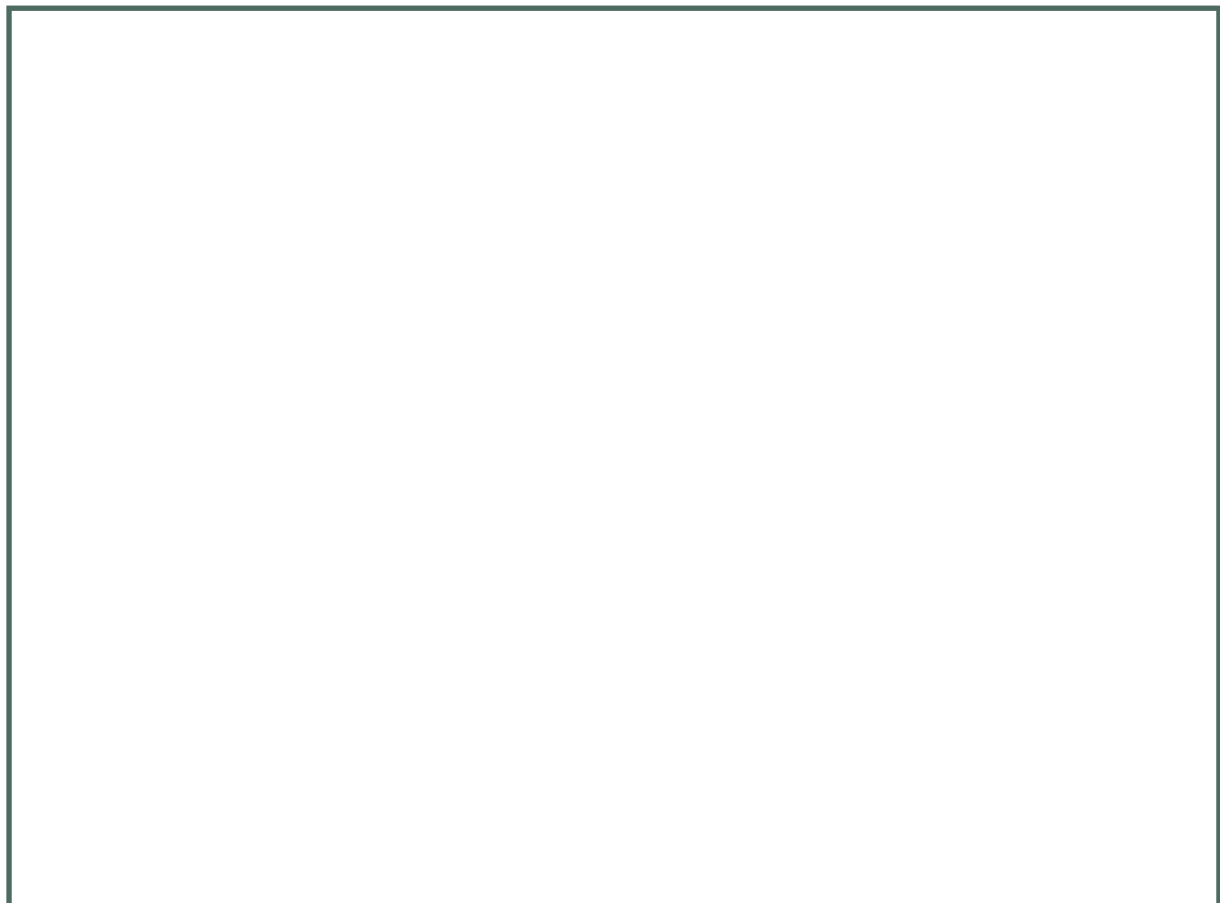
a) Milyen érzéseket keltett bennetek a felidézett kép?

.....

.....

.....

b) Rajzoljátok le a ház alaprajzát!

B) Oldjátok meg a következő feladatokat a második ének 1–3. versszaka segítségével!

a) Húzzátok alá a szövegben azokat a kifejezéseket, amelyek az elevenséget, a mozgást érzékelte-
tik!

b) Milyen hangokat idéz fel a szöveg? Gyűjtsétek ki a hangokat felidéző a szavakat!

c) Milyen ételek készülhetnek a konyhán? Állítsátok össze az olvasottak alapján az étlapot! Adjatok neveket az étkeknek, és írjátok melléjük, hogy miből készülhettek!

d) Hogyan képzeltek el egy Toldi-korabeli konyhát?

Készítsetek rajzos vázlatot!

Gondoljátok át, hány főre kellett főzniük a szolgáknak, mi jellemző a kor szokásaira!

6. Mit bizonyít a második ének első három versszaka?

- a) Mit mesél György fogadtatásáról?
- b) Hogyan reagál György erre a fogadtatásra?
- c) Vajon mi lehet ennek az oka?

7. Hogyan szólítja György Miklóst?

- a) Gyűjtsétek össze, milyen elnevezésekkel említi, illetve szólítja meg György az öccsét! Melyikük miért bántó?

ELNEVEZÉSEK	MIÉRT BÁNTÓ?

- b) Miért nem tud gúnyolódni Miklós?

.....

.....

.....

8. „Én ezt nem tűröm, bátyám!”

Vágjatok vissza Miklós nevében Györgynek!

Alkossatok rövid gúnyolódo szöveget!

Utalhattok György fizikai gyöngeségére, udvari ügyeskedéseire, pompakedvelésére, fennhéjázó beképzeltségére, a családi birtokot elhanyagoló magatartására, lustaságára stb.

.....

.....

.....

.....

.....

9. Toldiné, György, és Miklós

A) Toldi Lőrincné

a) Gyűjtsétek össze, mit tudunk meg Toldi Lőrincné életéről!

Milyen életutat járhatott be?

Milyen származású?

Hogyan telt az élete?

b) Milyen jellemvonásokkal rendelkezik? Gyűjtsétek össze a szöveg alapján!

c) Milyen a viszonya a fiaival?

Egyformán szereti gyermekeit? Hogyan derül ki ez a szövegből?

Keressetek véleményeteket alátámasztó részeket a szövegből!

d) Toldiné tudhatott-e a fiai közötti feszültségről? Ha igen, miből?

e) Keressetek olyan kérdéseket, amelyekre nincs válasz a második ének szövegében!

f) Kivel érez együtt a narrátor? Indokoljátok is válaszotokat a szövegből vett idézettel!

B) Toldi György

a) Hogyan köszöntötte György az édesanyját? Mire utal ez?

b) Mit tudunk Toldi Györgyről? A szöveg alapján állítsátok össze életútját!

c) Milyenek ismerjük meg az idősebbik Toldi fiút?

Gyűjtsétek össze jellemvonásait!

Alátámasztó részeket is keressetek!

d) Hogyan fogadja György öccsének közeledését?

Milyen szándékokat tulajdoníthatunk gonosz szavainak?

e) Keressetek olyan kérdéseket, amelyekre nincs válasz a második ének szövegében!

f) Kivel érez együtt a narrátor? Indokoljátok is válaszotokat a szövegből vett idézettel!

C) Toldi Miklós

a) Mi játszódik le Miklósban, amikor találkozik bátyjával?

Hogyan gondolt Miklós Györgyre?

b) Miklós tulajdonságai közül melyekre derül fény ebben az énekben? Gyűjtsétek össze őket!

c) Miklós a jussát követeli Györgytől.

Jogos-e Miklós követelése? Mit fejez ki ez a kívánság?

d) Miért nem bosszulja meg a csattanós pofont Miklós?

e) Keressetek olyan kérdéseket, amelyekre nincs válasz a második ének szövegében!

.....

.....

f) Kivel érez együtt a narrátor? Indokoljátok is válaszotokat a szövegből vett idézettel!

.....

.....

10. Készítsetek állóképet!

Szerep:

Tanácsaim a szereplő számára:

.....

Mit gondolhatott az adott pillanatban a szereplő?

.....

11. Mit tudtok az alábbi híres testvérpárokról?

Töltsétek ki a táblázatot!

A TESTVÉRPÁROK NEVE	MIRŐL VOLTAK HÍRESEK?	MIKOR ÉLTEK?	VALÓSÁGOS VAGY KÉPZELETBELI SZEMÉLYEK?	MILYEN VISZONYBAN ÁLLTAK EGYMÁSSAL?
Romulus és Remus				
Jancsi és Juliska				
Lotte és Louise				
Káin és Ábel				
Hunor és Magor				

HARMADIK ÉNEK

*„Öccsére, Miklóstra nagy haragja vala,
Szerető szolgáját mert megölte vala.”
Ilosvai*

1

Bezzeg nem busultak ám az ősi házban,
Szintén³⁰ eltörődtek az evés-ivásban.
Fölkelvén pedig jó³¹ Toldi György asztala:
„Vitéz ő szolgái rudat hányinak³² vala.”
Ifju vér, öreg bor fickándott erőkben,
A fa dárda vígan perdült jobb kezökben;
Mindenik kötődött³³, hangosan nevetve,
S mint szilaj csikóé, magas volt a kedve.

2

Toldi György meg, amint torkig itta-ette,
Egy öreg karszékbe úr-magát³⁴ vetette,
És az eresz alól gyönyörködve nézi,
Hogyan játszadoznak csintalan vitézi;
Majd, midőn meglátta a telek lábujában³⁵
Ülni öccsét Mikóست nagy-busan magában,
Föltámad lelkének szennyes indulatja,
S nagyfejű legényit³⁶ ily szókkal biztatja:

3

„Hé fiúk! Amott ül egy túzok³⁷ magában,
Orrát szárnya alá dugta nagy buvában;
Gunnyaszt, vagy dög is már? Lássuk, fölrepül-e?
Meg kell a palánkot döngetni körül!”

30 szintén = szinte

31 jó = a régebbi nyelvben a vitézek jelzője

32 rudat hányinak = versenyt dobnak fadárdákkal

33 kötődött = kötekedett, ingerkedett

34 úr-magát = úri magát, magamagát

35 telek lábujában = az udvar végében

36 nagyfejű legények = boros (italos) legények

37 túzok = mezőn élő, a pulykánál is nagyobb, zömök testű, nehéz röptű, sárgásbarna tollazatú madár

4

Mint kutyák közé ha nyulfiat lökének,
Kaptak a beszéden a szilaj legények,
Döng a deszkabástya Miklósnak megette,
Miklós a kudarcon ‚búskodik’ felette.

Mert fölélni könnyű, könnyű nemcsak ésszel,
Hanem ököllel is, és megfogni kézzel,
Hogy csak őt bosszantja mind e vastag tréfa,
Mely ugyan fejétől sem járt messze néha.

5

Toldi tűr azonban, bárha nem békével;
Birkozik nagy lelke fellázadt dühével;
Majd meggyőzi magát s megvetéssel tűri,
Szolganép belőle a csúfot hogy űzi.

Mert e nép eperszem volna haragjának,
Bosszuló karjától úgy elhullanának,
Mint a Sámsonétól³⁸, kiről írva vagyon,
Hogy ezer pogányt³⁹ vert egy álcsonttal agyon.

6

Túrte Miklós, túrte, ameddig túrhette,
Azzal álla bosszút, hogy csak fel sem vette;
Úgy mutatta, mintha nem is venné észre,
Fülét sem mozdítá a nagy döngetésre.

De, midőn egy dárda válla csontját érte,
Iszonyatosképen megharagutt érte,
S melyen ült, a malomkő-darabot fogta,
Toldi György bosszantó népe közé dobta.

7

Repül a nehéz kő: ki tudja, hol áll meg?
Ki tudj, a hol áll meg s kit hogyan talál meg?
Fuss, ha futhatsz, Miklós! Pallos⁴⁰ alatt fejed!
Víz sem mossa rólad le a gyilkos nevet!
Elvadulsz, elzüllöl⁴¹ az apai háztól,
Mint amely kivert kan elzüllik a nyájtól:
Ki egyet agyarral halálosan sérte,
Ugy aztán kimarta őt a többi érte.

38 Sámson = a zsidó nép híres vezére, aki a legenda szerint egy szamár állkapcsával egyedül verte szét a nép ellenségeit

39 pogány = vallástalan; nem keresztény, nem egyistenhívő

40 pallos = széles pengéjű, egyenes, hosszú kard (hóhérpallos: lefejezésre használták)

41 elzüllöl = elszakadsz, kivernek, elkergetnek

8

Elrepült a nagy kő, és ahol leszálla,
Egy nemes vitéznek lőn szörnyű halála:
Mint olajütőben⁴² szétmállott a teste,
És az összetört hús vérolajt ereszte.

Vérit a poros föld nagy-mohón felnyalta,
Két szemét halálos hályog eltakarta,
S aki őt eloltá, az a veszedelem
Mindenik bajtársnak fáj, csak ő neki nem.

9

György haragja pedig léssen rendkívüli,
Mert vitéz szolgáját igen keserűli.
Másfelől örül, hogy gyilkos a testvére,
Kit hogy elveszessen⁴³, most esik kezére.

Most ravasz szándékát, melynek úta görbe,
Eltakarja törvény és igazság örve,
És, hogy öccsét bíró hírével⁴⁴ megrontsa,
El kell fogni nyomban, az kemény parancsa.

12. Idézzétek fel az első három ének eseményeit!

Soroljátok fel azokat a lépéseket, amelyek Miklós indulatait addig fokozták, hogy végül gyilkosságot követett el!

13. Válaszoljatok a következő kérdésekre!

A) Miklós életének mélypontja

a) Miért mondhatjuk, hogy Miklós életének mélypontjához értünk?

b) Milyen emberi törvényeket sértett meg?

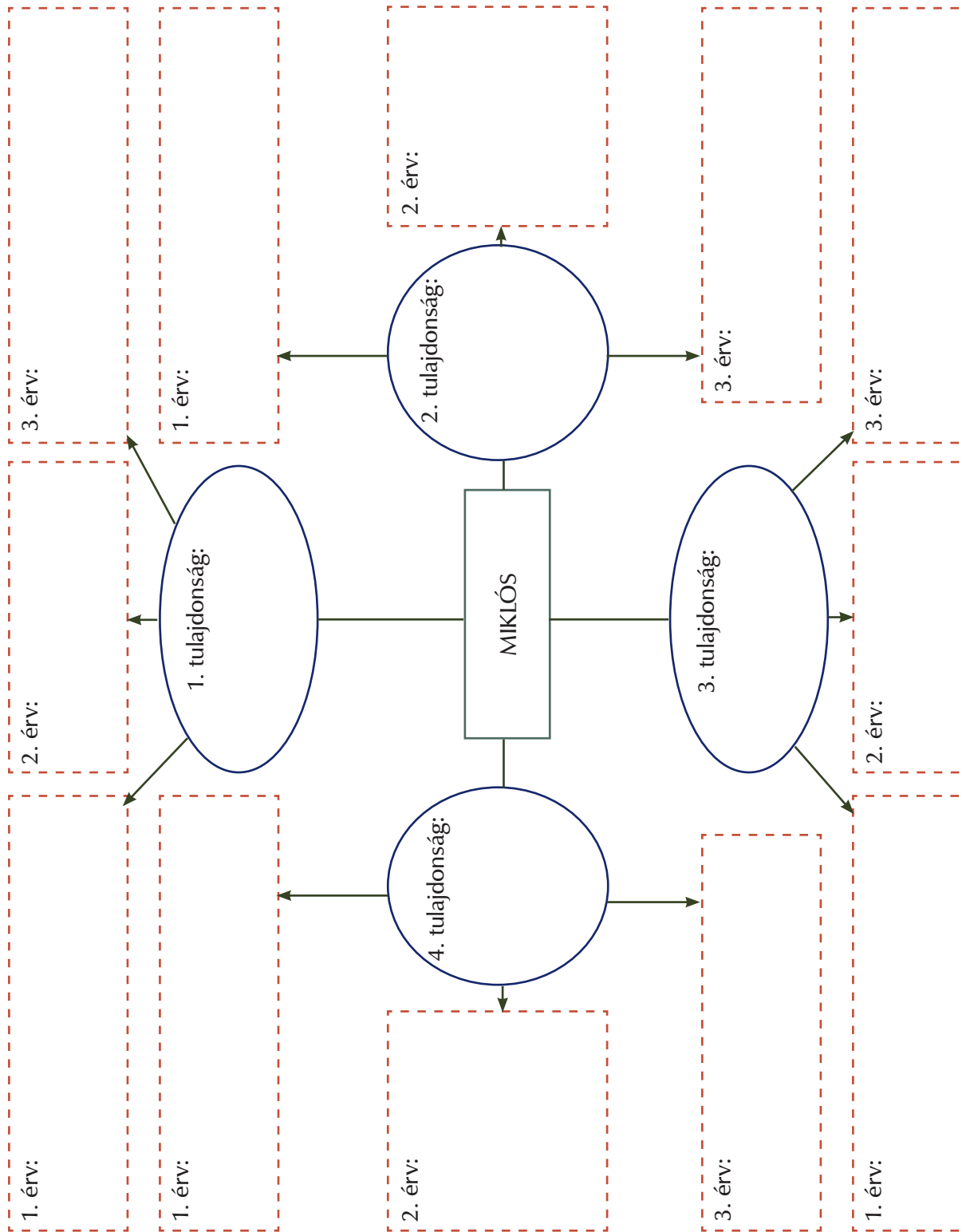
42 olajütő = olajprés (lenből, napraforgómagból olajat sajtolnak benne)

43 elveszessen = elveszejtessen, veszét okozza

44 bíró hírével = törvényes úton, bíró hírével, bírósági idézéssel

c) Bűnnek lehet nevezni tettét?

d) Készítsétek el Miklós jellemterképét!

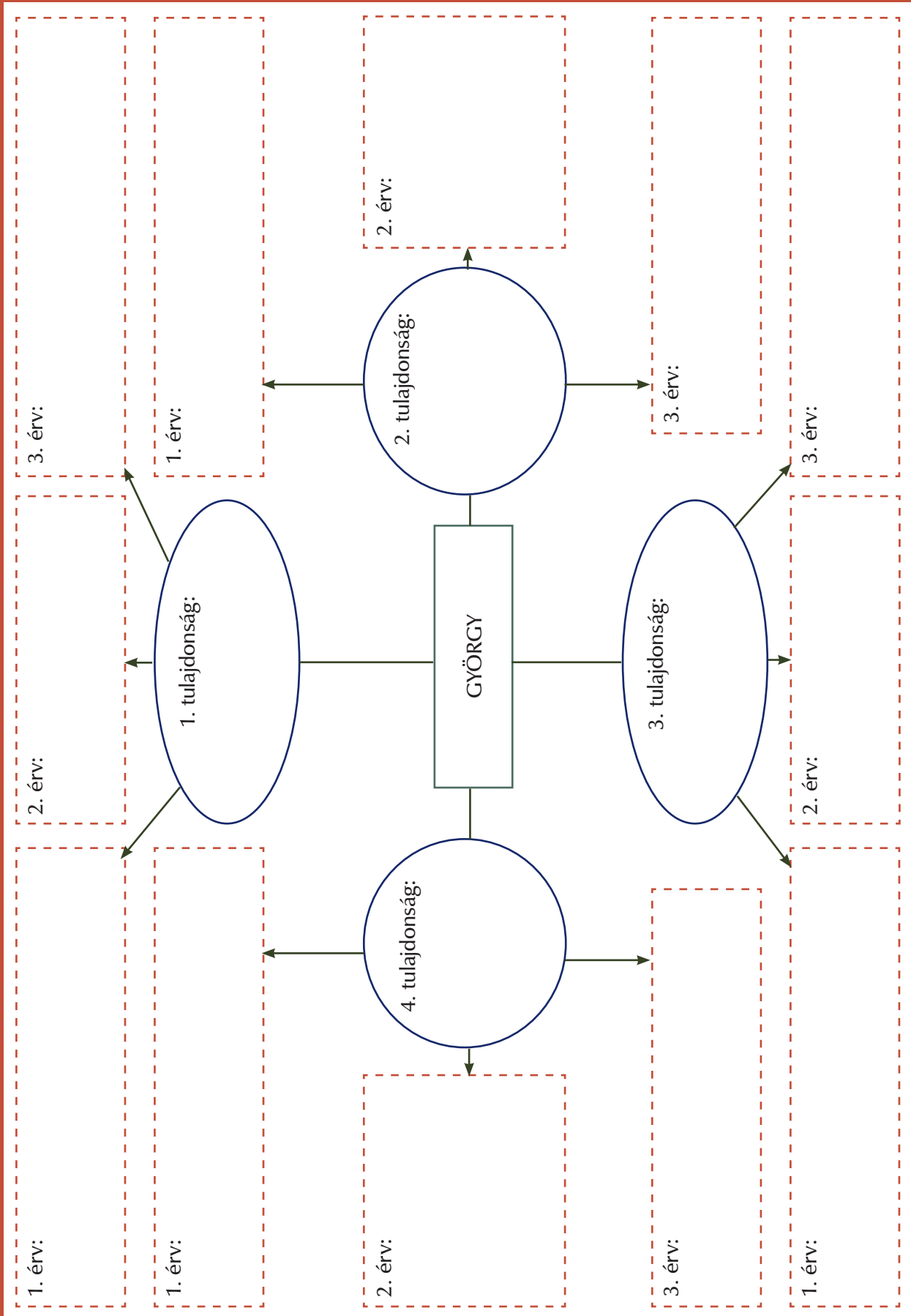
B) Hogyan viszonyul György Miklós tettehez?

a) Miért jött kapóra Györgynek Miklós akaratlan, de súlyos cselekedete?

b) Mi volt gyors reagálásának belső indítéka?

c) Számolt-e a bekövetkezett eseménnyel?

d) Készítsétek el György jellemterképét!

C) Miklós szerepe

a) Gyűjtsétek össze, milyen neveken említik Miklóst az eddigi énekekben!

	MIKLÓS NEVE	MIHEZ HASONLÍJTJÁK?
ELSŐ ÉNEK		
MÁSODIK ÉNEK		
HARMADIK ÉNEK		

b) Milyen azonosságokat és különbségeket fedeztek fel Káin és Ábel, valamint Miklós története között?

AZONOSSÁGOK	KÜLÖNBSÉGEK

||| Az ellentétes erők összeütközése a KONFLIKTUS.

||| Az író a konfliktus kibontása során a lényegesebb eseményeket részletesebben beszéli el.

||| Miklós gyilkossá válása nagyban befolyásolja az eseményeket. Megváltoztatja a főhősök életét. Ez a BONYODALOM, amelyből kiindulnak a további események.

14. Toldi György és a tékozló fiú

A) Érzelmek, indulatok a szövegben

a) Jellemezzétek Miklóst, Györgyöt és a vitézeket két-két találó hasonlattal!

Miklós:.....

György:

Vitézek:

b) Mérges lett.

Gyűjtsetek ezzel a kifejezéssel rokon értelmű szavakat, és foglaljátok mondatba őket!

c) Figyelmeztessétek Györgyöt gonosz viselkedésének helytelenségére!

Megszólítást, kérdést és felkiáltást is használjatok a szövegekben!

B) Költői képek a szövegben

a) Töltsétek ki a táblázatot a szempontok szerint!

	MILYEN KÉPET IDÉZ FEL BENNETEK?	MILYEN KÖLTŐI KÉPEKRE ISMERTEK RÁ?
„mint szilaj csikóé, magas volt a kedve”		
„Hé, fiúk! Amott ül egy túzok magában, Orrát szárnya alá dugta nagy bűvában;”		

- b) Arany János a harmadik énekben a halált hasonlaltal és megszemélyesítéssel is leírja. Keressétek meg ezeket a sorokat!

	HASONLAT	MEGSZEMÉLYESÍTÉS
IDÉZET		
MILYEN KÉPEKET IDÉZ FEL BENNETEK?		

- c) Hogyan fejezte ki a költő, hogy Miklós milyen könnyen el tudott volna bánni az őt ingerlő vi tézsekkel?
Olvassátok el ezt a részt, és keressétek ki a képek kulcsszavait!
Indokoljátok is választásotokat!

KULCSSZAVAK	INDOKLÁS

- d) Olvassátok el a következő részletet, és képzeljétek el a szituációt!
Jelenítsétek meg a szereplő helyzetét, lelkiállapotát, szándékát mozdulatokkal, testtartással!
Mutassátok be a csoport előtt!

„Túrte Miklós, túrte, ameddig túrhette,
Azzal áll bosszút, hogy csak fel sem vette;
Úgy mutatta, mintha nem is venné észre,
Fülét sem mozdítja a nagy döngetésre.
De, midőn egy dárda válla csontját érte,
Iszonyatosképen megharagutt érte,
S melyen ült, a malomkő-darabot fogta,
Toldi György bosszantó népe közé dobta.”

C) A tékozló fiú

- a) Olvasd el a szöveget, majd válaszolj a kérdésekre!

A TÉKOZLÓ FIÚ

Példázat az Újszövetségből

Egy embernek két fia volt. A fiatalabb fiú azzal állt oda atyja elé: – Atyám, add ki a részemet az örökségből.

Megtette az ember, amit a fia kért. Megosztotta az örökséget. Néhány nap múlva összeszedett a kisebbik fiú mindent, ami neki jutott, és útnak indult távoli idegen tartományba. Ott eltékozolta az egész vagyonát az utolsó fillérig. Mikor minden pénze elfogyott, nagy ínség támadt abban a tartományban. Az ifjúnak betevő falatja sem volt. Beszegődött egy gazdaemberhez, aki elküldte a mezőre, hogy disznókat legeltessen. Arra is képes lett volna, hogy a disznók moslékját egye, de a gazdájától még azt sem kapott. Nagy nyomorúságában így töprengett: Atyám házánál bőven jut kenyér minden béresnek, én pedig itt halok meg éhen. Elmegyek atyámhoz, és megmondom neki: „Atyám, vétkeztem az ég ellen és ellened. Nem érdemlem meg, hogy a te fiadnak mondjanak. Fogadj be úgy, mint egy béresedet.”

Mindezt elgondolta, és elindult hazafelé.

Mikor már közeledett a szülői házhoz, meglátta őt az atyja.

Megesett a szíve a rongyos, kiéhezett fián, odafutott hozzá, átölelte, csókolgatta. A fiú pedig beszélni kezdett, ahogy nagy nyomorúságában elgondolta:

– Atyám, vétkeztem az ég ellen és ellened. Nem érdemlem meg, hogy a fiadnak mondjanak.

Atyja azonban a szavába vágott, és a szolgálait szólította:

– Hozzátok elő legszebb öltözet ruhámat. Hazatért fiamat öltöztessétek fel ékesen. Kössetek sarut a lábára, az ujjára gyűrűt húzzatok. Vágjátok le a hizlalt tulkot, lakomázzunk vígan, mert a fiam meghalt, de feltámadt, elveszett és megkerült.

El is kezdtek vígan lakomázni, dalolni. A nagyobbik fiú kint dolgozott addig a mezőn. Házukhoz közeledve hallotta már az éneklést meg az ujjongást.

Megkérdezte egy szolgától, hogy mire való ez a nagy multság, mi történik otthon.

– Megjött az öcséd. Apád levágatta a hizlalt tulkot, annak öröme, hogy a fia egészségben hazaérkezett.

Olyan haragra lobbant erre az idősebb fiú, hogy be sem akart menni a szülői házba. Az apja jött ki, kérlelte, hogy üljön be hozzájuk. De ő így felelt:

– Hány év óta szolgálok neked! Semmit meg nem tagadtam, amit parancsoltál. Mégsem kaptam érte tőled egy kecskegödolyét sem, hogy barátaimmal megegyük. Most pedig, hogy megjön a tékozló öcsém, aki paráznákkal dorbézolta el örökségét, rögtön leváगतod neki a hizlalt tulkot.

Azt felelte erre az atyja:

– Fiam, te mindig velem vagy, mindenem a tiéd, amim van. Örülnöd kellene neked is, és velünk együtt vigadozni, mert az öcséd meghalt, de feltámadt, elveszett, de megkerült.

(Új képes Biblia III.)

b) Hogyan viselkedik?

a kisebbik fiú:

a nagyobbik fiú:

az apa:

Hol viselkednek másként, mint ahogy azt elvárnánk?

.....

Helyes volt-e, hogy az apa megbocsátott? Nem jelent-e ez igazságtalanságot?

.....

Miért nem bocsát meg az idősebb testvér? Jogos-e a haragja?

.....

A példázat végén nem tudhatjuk meg, mit válaszolt (gondolt, esetleg mondott) apja magyarázó-tára. Hogyan egészítenéd ki a történetet? Mi volt a válasza?

.....

Mire tanít ez a példázat?

.....

c) Keresd meg a második énekben a György hazatérését leíró szakaszt!

Olvasd el újra, majd a következő táblázat segítségével hasonlítsd össze a két történetet!

	A TÉKOZLÓ FIÚ	ARANY: TOLDI
KI TÉR HAZA?		
KI FOGADJA A HAZATÉRŐT?		
HOGYAN FOGADJÁK OTT-HON?		

HOGYAN VISELKEDIK A HAZATÉRŐ TESTVÉR?		
MEGBOCSÁT-E AZ OTTHON-MARADT TESTVÉR?		

- d) Mondhatjuk-e, hogy Toldi György hazatérése egy kifordított tékozlófiú-történet? Indokold válaszodat!

.....

.....

.....

.....

.....

15. Fejezd be a következő nyitott mondatokat!

Számomra az volt a legfontosabb gondolat, hogy

.....

.....

Azt nem értem, hogy

.....

.....

Azt tanácsolom Miklósnek, hogy

.....

.....

16. Bűnös-e Miklós a gyilkosság bűnében?

- a) Szerintetek bűnös vagy nem bűnös Miklós? Indokoljátok is véleményeteket!

.....

.....

.....

- b) Mi lehet a véleménye erről az osztálynak?

.....

.....

Ezért a büntetés:

.....

.....

Megváltozott-e a saját véleményed a bírósági tárgyalás után?
Indokold is válaszod!

.....

.....

.....

.....

.....

8. „FELMEGYEK BUDÁRA BAJNOK KATONÁNAK...”

1. Hasonlatok

- a) Alkoss kifejező hasonlatokat!

Olyan hideg, mint

Olyan szerény, mint

Olyan csökönyös, mint

Úgy ropog, mint

- b) Mi lehet a hasonlított?

....., mint a nyári zápor.

....., mint a méh.

....., mint a hó.

....., mint a labirintus.

2. A hasonlat és a metafora

- a) Alakítsátok át a következő metaforákat hasonlatokká!

felhő-cápa:

„A világ egy kopott szekér”:

„Aranytábla az ablaküveg”:

- b) Elemezzétek a bemutatott metaforákat!

FORRÁSTARTOMÁNY	CÉLTARTOMÁNY	KÖZÖS VONÁS

- c) Vessétek össze az átalakítással létrehozott hasonlatokat az eredeti képekkel, a metaforákkal! Milyen különbséget éreztek hatásukban?

3. Hallgassátok meg a Toldi negyedik énekét!

Ez az ének költői képekben rendkívül gazdag.

NEGYEDIK ÉNEK

*„Igen keserüli Miklóst az ő anyja:
Titkon ezért őtet éléssel¹ táplálja.”
Ilosvai*

1

Mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyillal,
Fut sötét erdőbe sajtó fájdalmival,
Fut hideg forrásnak enyhítő vizére,
És ezerjófűvet² tépni a sebére;
Jaj! De a forrásnak kiszáradt az ágya,
Az ezerjófűvet írul³ sem találja,
Minden ág megtépte, tüske megszaggatta,
Úgyhogy még aléltabb⁴ most az isten-adta:

1 éléssel = élelemmel

2 ezerjófű = apró, hússzín virágú növény; a nép házi orvosságul használja sebek gyógyítására

3 írul = gyógyszerül, gyógyszerként (ír = gyógyító balzsam, kenőcs)

4 aléltabb = itt: kábultabb

2

Úgy bolyonga Miklós. Nyakán ült a bújja,
Oldalát kikezdte annak sarkantyúja,
S mint bezárt paripa, mely fölött az ól ég,
Szíve a mellében akkép hánykolódék.

Bujdosik az ,éren', bujdosik a ,nádon',
Nincs, hová lehajtsa fejét a világon.
Hasztalan kereste a magánosságot,
Mert beteg lelkének nem lelt orvosságot.

3

És mint a toportyán⁵, ha juhász kergette,
Magát egy kiszáradt nagy nádasba vette⁶:
Ott is azt susogta a nád minden szála:
Széles e világon nincsen árva nála.

Nádtors⁷ lőn az ágya, zsombok⁸ a párnája,
Isten kék egével földve a tanyája⁹,
Mígnem a sötét éj szárnya alá vette
S fekete ponyvából sátort vont felette.

4

Majd az édes álom pillangó képében
Elvetődött arra tarka köntösében,
De nem mert szemére szállni még sokáig,
Szinte a pirosuló hajnal hasadtáig.

Mert félt a szunyogtól, félt a szúrós nádtól,
Jobban a nádasnak csörtető vadától,
Félt az üldözőknek távoli zajától,
De legis-legjobban Toldi nagy bajától.

5 toportyán = nádasokban tanyázó réti farkas

6 magát a nádasba vette = a nádasba menekült (vette = vetette)

7 nádtors = a levágott nád tarlója (tos = torzsa)

8 zsombok, zsombék = mocsaras, lápos talajból kiálló kis gyepes halom

9 tanyája = itt: szállása

5

Hanem amidőn már szépen megpitymallott¹⁰,
 És elült a szúnyog, és a zaj sem hallott,
 Akkor lelopódzott a fiú fejére,
 Két szárnyát teríté annak két szemére;
 Aztán álommézet¹¹ csókolt ajakára,
 Akit mákvirágból gyűjtte éjszakára;
 Bűvös-bájos mézet, úgy hogy édességén
 Tiszta nyál csordult ki Toldi szája végén.

6

De a kínos éhség azt is irigyelte,
 Hajnali álmából csakhamar fölverte,
 S addig ösztökélte, addig korbácsolta,
 Míg a rétet összevissza barangolta;
 Fölkereste fészkit a réti madárnak,
 Szárcsa-, vadrucának, bicicnek, sirálynak,
 Házukat feltörte és kifosztogatta,
 Tarka tojásikkal éhét elaltatta.

7

Vadmadár-tojással éh-szomját elervén,
 Szörnyen hányta a hab a jövőnek tervén:
 Merre menjen? Mihez fogjon? Uramfia!
 Nincsen hő lelkének¹² hová fordulnia.
 Mert elmenne könnyen, el is bujdokolna,
 Ha az édesanyja előtte nem volna:
 Jaj, de majd ha róla hírt nem hallanának,
 Megrepedne szíve az édesanyjának.

8

Három napig magát ekkép vesztegette¹³,
 Harmadik nap a nád megzörrent megette,
 Azt gondolta farkas, meg se moccant karja,
 Mert ellátta¹⁴, hogy őt csak testvére marja.
 Pedig Bence volt az, régi hű cseléde,
 Akit anyja küldött fölkeresésére,
 Ki nagy zokogással nyakába borulva
 Így szólott Miklóshoz egy kis idő mulva:

10 megpitymallott = megvirradt

11 álomméz = mákhéjból készült szirupszerű altatószer, régebben az édesanyák ilyenekkel altatták el kisgyermeküket

12 hő lelke = égő lelkiismerete

13 magát vesztegette = gyötrődött

14 ellátta = belátta

9

„Jaj! Eszem a lelked, beh jó, hogy meglellek,
Harmadnapja már, hogy mindenütt kereslek;
Tűvé tettem érted ezt a tenger rétet,
Sose hittem, hogy meglássalak ma téged.

Hogy' vagy édes szolgám?¹⁵ Nem haltál meg éhen?
Nem evett meg a vad ezen a vad réten?
Itt a tarsolyom, fogd, és egyél szépen; ne!
Sült hús, fehér cipó, kulacs bor van benne.”

10

Azzal a hű szolga szemét az ökléhez,
S öklét megtörölte ócska köntöséhez,
Letérdelt a földre, tarsolyát letette,
Ami csak volt benne, sorra mind kiszedte.

Asztalt is terített, csak úgy hevenyéből¹⁶,
Az üres tarsolyból, meg a födeléből,
A cipót, kulacsot, pecsenyét rárakta,
Végre két almával a módját megadta.

11

Akkor elővette csillagos bicskáját,
Megkínálta vele kisebbik gazdáját¹⁷;
Toldi a jó késsel a cipót fölszelte,
S a cipóval a hust jóízűen nyelte.

S mily örömmel nézte Bence, a hű szolga!
Jobban esett, mintha maga falta volna;
Mintha ő is ennék, úgy mozgott a szája,
Néha szinte könnybe lábadt ősz pillája.

12

Mikor aztán Miklós az éhét elverte,
Bence a kulacsnak nyakát kitekerte:
A kulacs sikoltott és kibuggyant vére
Az öreg szolgának a keze fejére.

Ez meg a vörösbor urára köszönte,
Néhány kortyot előbb nyelve mellé önte¹⁸,
S míg azt a fiúnak nyujtá jobb kezével,
Megtörölte száját inge elejével.

15 szolgám = kedveskedő megszólítással: hozzátartozóm (itt nem úr és szolga viszonyát jelenti)

16 hevenyéből = előkészület nélkül, csak úgy hirtelen

17 kisebbik gazda = fiatal gazda, szemben az öreggel, az apával

18 nyelve mellé önte = tréfásan: a torkába

13

S a bor az öreget jókedvre tüzelve,
 Hogy' kinyilt a szíve! Hogy' megoldott nyelve!
 Kezdte a beszédet Miklósnak nagyapján,
 (Ostoros gyerek volt¹⁹ annál néhanapján²⁰);
 Azután fordítá apjára, anyjára,
 Györgyre a bátyjára, végre önmagára,
 S tán a szó belőle, míg a világ, folya,
 Ha Miklós szomorún így nem kezdte volna:

14

„Haj! Be zokon esik most hallgatnom téged!
 Hagyd el, kérlek, hagyd el e fájós beszédet.
 Máskor, a tűzhelynél tengerit morzsolva,
 Ítéletnapig is elhallgattam volna.
 Hányszor elbeszélted apám vitézségét!
 Majd éjfél vetette minden este végét;
 Aztán mily sokára tudtam elalunni!
 Hajnalig se birtam a szemem lehunyni.”

15

„Ami volt, az nincs már: ami jó volt, elmúlt;
 Más pennával írnak²¹; sorsom balra fordult;
 Gyilkosságba estem, lettem bujdosóvá,
 Hej, ki tudja, mikor leszek bele jóvá²²?
 De hiszem az Istent, az árvát sem hagyja,
 Mert azért az árvák gondviselő atyja;
 Tán veszett nevemet is lemossa vérem,
 Mit fejemre költe²³ drága jó testvérem.”

16

„Nem születtem arra, érzem ezt magamban,
 Hogy itt békamódra káka között lakjam;
 Nem is teremtoztem béresnek, villásnak²⁴,
 Hogy petrencét²⁵ hordjak akárki fiának.
 Már csak arra várok, hogy bealkonyodjék,
 A világ mezőřül haza takarodjék,
 És akkor nyakamba veszem az országot,
 Szél sem hoz felétek énrólam ujságot.”

19 ostoros gyerek = a béres segítsége, aki az ökröt vezeti, hajtja, legelteti

20 néhanapján = itt: valaha, egykor, hajdan

21 más pennával írnak = (népies szólás) nem úgy vannak most, mint azelőtt

22 mikor leszek bele jóvá = mikor tehetem jóvá

23 fejemre költe = rám fogott

24 villás = villával segítő gyalogmunkás

25 petrence = szálas takarmányból két rúdon vihető kisebb rakás (petrencés rúd)

17

Nagyon elbusúla Bence a beszéden,
Szánta kis gazdáját, hogy bujdosni mégyen,
Hallgatott sokáig s majd elfakadt sírva,
Bocskorán körmével keresztetek írva.

Végre megszólamlott s nagyon szépen kérte,
Ne nehezteljen meg Miklós gazda érte:
De ő ezt a dolgát bolondságnak tartja,
Hogy fejét ily rögtön bujdosásnak adja.

18

„Látod jó kis gazdám: György úr nemsokára,
Három-négy nap mulva, visszamegy Budára:
Akkor, ami elmúlt, feledségbe mégyen,
Kiskirály leszesz te az egész vidéken.

Hát itt hagynál minket, sok derék cselédet,
Kik, mint gyermekünket, úgy szerettünk téged?
Itt hagynád a Bimbót s Lombárt²⁶, a hajszását²⁷.
Kiknek hét vásáron sem találni mását?”

19

„Itt hagynád sokféle kedves multságod?
Párjával malomba ki emelne zsákot?
A malomkövet ki ölténé karjára
Molnárlegényeknek álmélkodására?

Ne menj, édes szolgám, jaj, ne menj messzére,
Egész Nagyfalunak keserűségére;
Jaj! Ne hagyd bitangul²⁸ az ő s Toldi házat,
Ne taszítsd a sírba jó édesanyádat.”

20

Így rimánkodott²⁹ az, de kevésbe vette,
Fejét rázta Miklós, ahol nem szerette;
Hanem, amint anyját hozta fel végtére,
Követ hengerített a fiú szívére.

Nem felelt sokáig Bencének szavára,
Csak nézett sohajtva a susogó nádra,
S addig-addig bámult a susogó nádra,
Nagy meleg könnycsepp ült szeme pillájára.

26 Bimbó, Lombár = az ökrök neve

27 hajszását = a járomba, igába jobbról befogott ökröt

28 bitangul = gazdátlanul, veszendőbe (prédára)

29 rimánkodik = könnyörgve, esdekelve kér

21

S mintha törlené csak arca verítékét,
 Tenyeréhez törlé hívatlan vendégét:
 Végig a kisujján a könny földre csordult,
 Ő pedig Bencéhez ily szavakkal fordult:
 „Mondd meg ezt, jó Bence, az édesanyámnak:
 Gyászba borult mostan csillaga fiának:
 Egykorig nem látja, még nem is hall róla;
 Eltemetik hírét, mintha meghalt volna.”

22

„De azért nem hal meg, csak olyaténképen,
 Mint midőn az ember elrejtezik mélyen,
 És mikor fölébred bizonyos időre,
 Csodálatos dolgot hallani felőle.
 Rólam is hall még hírt, hogy mikor meghallja,
 Még a csecsszopó is álmélikodik rajta:
 Akkor anyám lelke repes³⁰ a beszéden,
 Csak meg ne szakadjon szíve örömében.”

23

Ezt izente Miklós. Akkor a hű szolga
 Az üres kulacsot tarsolyába tolta;
 Megtörülte szépen csillagos bicskáját,
 Összehajtogatta szalonnás ruháját³¹.
 Aztán a tarisznyát félvállára vette,
 Búcsut vévén, lábát útnak egyengette:
 Ment is volna, nem is; gyakran visszanézett,
 Végre a töretlen nád³² közt elenyészett.

4. Írjátok le, milyen tíz kis képpel vagy kamerabeállítással jelenítenétek meg a *Toldi* imént olvasott, negyedik énekét!

30 repes = nagyon örül

31 szalonnás ruha = darabka vászon a taisznában, melybe szalonnát vagy más zsiradékot tartanak

32 töretlen nád = amelyen nincs út törve, taposva

5. Készíts kettéosztott naplót!

- a) A bal oldali oszlopba írd ki a negyedik ének 1–3. és a 16. szakaszából néhány olyan költői képet, amelyben az elbeszélő Miklós létállapotát valamilyen állathoz hasonlítja!
- b) A jobb oldaliba a képpel kapcsolatos gondolataidat, érzéseidet jegyezd le!

IDÉZETEK	GONDOLATOK, ÉRZÉSEK

6. Nézd meg az alábbi festményt, és mondd el, mit ábrázol!

Egy eszme vagy elvont fogalom jelképes megjelenítését ALLEGÓRIÁnak nevezzük.

Az elnevezés a 'másról beszélni' görög szóból származik. Az irodalom is él ezzel a költői képpel. Az allegória a metaforával rokon kép, de általában több strófán, esetleg az egész versen végighúzódik. Sajátossága, hogy az allegória általában hosszan részletez egy képsort, amelynek minden (vagy legtöbb) eleméről tudjuk, hogy másra vonatkozik.

7. Álomallegória

- a) Olvasd el a negyedik énekből az úgynevezett *álomallegóriát*!
A kettéosztott napló jobb oldali oszlopába írd le a benyomásaidat, személyes megjegyzéseidet a részlettel kapcsolatban!

IDÉZETEK	BENYOMÁSOK, MEGJEGYZÉSEIM
<p>4</p> <p>Majd az édes álom pillangó képében Elvetődött arra tarka köntösében, De nem mert szemére szállni még sokáig, Szinte a pirosló hajnal hasadtáig. Mert félt a szunyogtól, félt a szúrós nádtól, Jobban a nádasnak csörtető vadától, Félt az üldözőknek távoli zajától, De legis-legjobban Toldi nagy bajától.</p> <p>5</p> <p>Hanem amidőn már szépen megpitymallott, És elült a szúnyog, és a zaj sem hallott, Akkor lelopódzott a fiú fejére, Két szárnyát teríté annak két szemére; Aztán álommézet csókolt ajakára, Akit mákvirágból gyűjtte éjszakára; Bűvös-bájos mézet, úgy hogy édességén Tiszta nyál csordult ki Toldi szája végén</p>	

- b)** Folytassátok a kettéosztott naplót!
Írjátok ki a negyedik énekből további olyan költői képeket, amelyek Toldi lelki és fizikai állapotára utalnak!
A jobb oldali oszlopba írjátok le gondolataitokat, érzéseiteket!

8. Halál és újjászületés

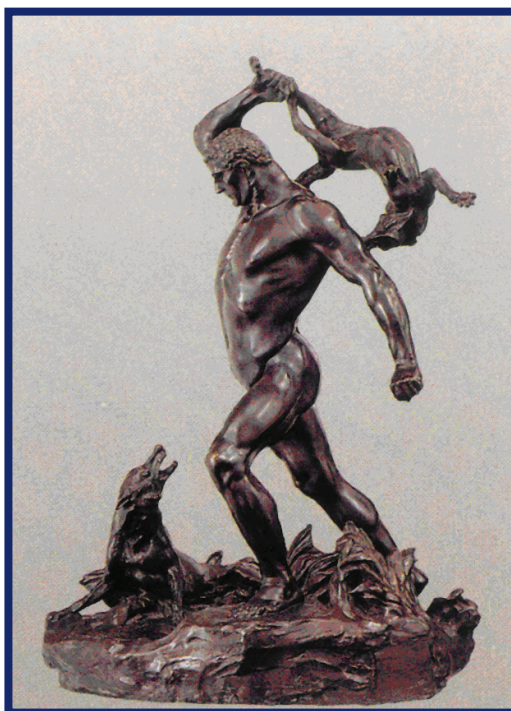
- a)** Olvasd el az alábbi idézetet!

„Mondd meg ezt, jó Bence, az édesanyámnak:
Gyászba borult mostan csillaga fiának:
Egykorig nem látja, még nem is hall róla;
Eltemetik hírét, mintha meghalt volna.

De azért nem halt meg, csak olyaténképen,
Mint midőn az ember elrejtezik mélyen,
És mikor fölébred bizonyos időre,
Csodálatos dolgot hallani felőle.”

11. Az itt látható szobor a *Toldi* következő énekének egyik fontos jelenetét ábrázolja.

Írd le, ez alapján mit vársz, miről szólhat majd az ötödik ének!

12. Hallgassátok meg a *Toldi* ötödik énekét!

ÖTÖDIK ÉNEK

*„Az éren és nádton Miklós bujdosik vala.”
Ilosvai*

1

Elfeküdt már a nap túl a nádas réten,
Nagy vörös palástját künn hagyá az égen,
De az éj erőt vett, csakhamar beronta,
Az eget, a földet bakacsinba³³ vonta,
 És kiverte szépen koporsószegével:
Fényes csillagoknak milljom-ezerével;
Végre a szép holdat előkerítette
S ezüst koszorúnak fejtül odatette.

³³ bakacsin = ravatal bevonására használt fekete vászon (itt. sötétség)

2

Miklós pedig indult a szokatlan útra,
Magát jobban-jobban a nádasba fúrta:
De mintha kötéllel vonták volna hátul,
Nem birt elszakadni az édesanyjátul.

Vissza-visszanézett: hej, pedig mi haszna?
Egy teremtés sincs ott, akit megláthatna,
Mégis visszanézett, sőt meg is fordulva,
Búcsut venni indult egy kis idő múlva.

3

S amint visszafelé méne, mendegéle,
Egy helyütt a zombék csak lesüpped véle:
Réti farkas fészke volt épen alatta,
Benne két kis kölyke rítt az isten-adta.

Megsajnálta Miklós hogy reájok hágott,
Símogatta a két árva kis jószágot,
Mint a juhász-bojtár, amikor kapatja³⁴,
A komondor kölyköt végig simogatja.

4

Kár volt símogatni; csak vesztére tette;
Mert megzörren a nád hirtelen megette;
Jó az anya-farkas szörnyü ordítással,
Rohan a fiúnak, birkoznak egymással.

Fel-feláll a farkas hátulsó lábára,
Méri éles körmét Toldi orcájára,
Csattog a fejr fog vérszopó inyében,
S mintha szikrát hányna, csillog a holdfényben.

5

Toldi pedig magát serényül forgatja,
Öklének csapásit sűrűn osztogatja:
Ömlik a vér száján és orrán a vadnak,
Nagy meredt szemei szörnyen kidagadnak.

Nyelve a szájában meg nem tudna fézni,
Csattogó fogával azt is összevérzi,
Mint veszett kutyaé csorog véres nyála;
Senki sem látott már dühösb vadat nála.

34 kapatja = szoktatja (kezéhez kapatja), tanítja

6

Miklós a kötődést unni kezdi végre,
Lábát sem restelli híni segítségre,
S mint midőn a bika dolgozik szarvával,
Fölveti a farkast egy erős rugással.

Messze az avasba³⁵ esik a vadállat,
Nagy darab helyütt letördeli a nádat,
És amint lehulla puffanó eséssel,
Nagyot üt a földre hangos nyekkenéssel.

7

De lám, mintha ördög volna belé bújva,
Egyet hengeredik s talpra ugrik újra,
Elordítja magát keserves haraggal,
S mégyen új csatára köszörült fogakkal.

Körmeit Miklósnak a vállába mártja,
Száját a fejénél két araszra tátja
S hátulsó lábával úgy szorítja térdét,
Pusztítsa el Isten a kegyetlen férgét!

8

Ez még csak mehetne, de most jó a nagyja:
Ordít a hímfarkas s hátul megtámadja;
– Mit csinálsz most Miklós ? jaj, ahogy birsch vélek!
Ezer lelked volna, mégis megölnének. –

Semmi baj! az néki a tulajdonsága,
Hogy, ha nő veszélye, nő a bátorsága:
Kisegíti magát, sohase féltsétek,
Nem válik belőle farkasoknak étek.

9

Mert amint a nőtény öltre ment s birokra,
Megszorítja torkát Toldi két marokra;
Csak kifordult körme a fiú nyakából,
Kifogy minden erő a horgas-inából³⁶.

Szeme is kidülled, véres könnyel telve,
Mint egy nagy csoroszlya³⁷, lóg ki zöldes nyelve:
Nem kiment belőle, bennszorult a pára,
Ahogy eltátotta, úgy maradt az álla.

35 avasba = állott, megromlott, korhadt növényzetű helyre

36 horgas ín = az állatok hátulsó lábszárában lévő vastag, erős ín

37 csoroszlya = az eke késforma része, mely a földet hasítja függőleges irányban az ekevas előtt

10

Akkor fogja Toldi, jót kanyarít véle,
 És a kanhoz vágja, mely rohan feléje;
 Fölkel az dühösen, s hogy megint lecsapja,
 Párját fekhelyéből mérgesen harapja.

És pedig világos, hogy megint fölkelne,
 Ha Miklós előre néki nem felelne:
 De úgy elpaskolja most a nőstényével,
 Hogy világ végéig sem támad többé fel.

11

Toldi a vadaktól így megmenekülvén,
 Megpihent kevésbé egy zombékra ülén;
 A farkas-fiakban sem volt már lehellet,
 Eltaposva nyúltak Toldi lába mellett.

Távolabb fekütt az anyjok, meg a párja;
 Tisztán süttött rájok a hold karikája,
 Hidegen tekintett a rét fenekébe,
 Mint egy arany tepsi, szétmeredt a képe.

12

Miklós az elméjét mindenképen hánytá,
 Nem mondhatnám pedig, hogy a farkast szánta,
 Hanem gondolkozott az ő farkasáról,
 Őt elnyelni vágyó rossz szívű bátyjáról.

De hát mért akarja bátyja őt megenni,
 Mért akar hóhéra, nem testvére lenni?
 Vagy mikor járt Miklós néki ártalmára?
 Mért feni agyarát³⁸ jó atyjafiára ?

13

Mert hiszen, ha példát farkasokról vészen:
 Ott is a rosszabbik az ő bátyja léssen:
 Fészkit oltalmazza a mezőnek vadja,
 Ki nem ingerelte, azt meg nem támadja.

Vagy ha néha gyomra készti öldöklésre,
 Nem bánt senkit aztán ha csillapul éhe;
 Akkor is barmoknak tizedelve nyáját,
 Megkiméli mindég a maga fajtáját.

38 feni agyarát = feni a fogát (vesztére tör)

14

De az ő testvére – de az ő testvére,
Ki mondja meg neki: mért tör életére?
Nem csillapul máskép, csak vérevel, szomja?
Vagy ha birtokából jó öccsét kinyomja?
Hátha annak, aki szomjuhozza vérit,
Mint a farkasoknak most, megadná bérit?
Vagy talán emberben tartósabb a pára,
És azért nincs Györgynek végső éjszakája?

15

...Állj meg, állj meg, Toldi! gyilkos a szándékod,
Jaj ne vess bosszúdnak véres martalékot³⁹.
Tudd meg: a legyilkolt atyafinak vére
Bosszuért kiált fel az egek egére.
Tudd meg: ha megölnéd tennen testvéredet,
Akkor meggyilkolnád örök életedet;
Ne félj, fenn az Isten; ő majd igazat lát,
Bízd rá a büntető bosszuállás dolgát.

16

– Most, mintha valami ötlenék eszébe,
Hirtelen felállott s a vadakhoz lépe,
Gyorsan fölvetette őket a vállára,
Úgy indult veszélyes éjjeli útjára.
Ment nagy sebbel lobból a nád erdejében,
Nagy hosszú sikátort⁴⁰ fúrt azon mentében.
Hátul a két farkas csüngött a sarkáig,
Vissza sem tekintett az anyja házáig.

A farkaskaland csak lazán kapcsolódik a *Toldi* eseményeinek fővonalához. Biztos emlékeztek rá, hogy a közbeiktatott, a cselekményt előre nem vivő eseményt EPIZÓDnak nevezzük.

13. Oszd részekre az epizódot!

Adj címet is az egyes részeknek!

39 ne vess bosszúdnak véres martalékot = ne állj véres, halálos bosszút

40 sikátort fúrt = utat tört magának a nádasban

14. Az életre kelt hasonlat

- a) Milyen kapcsolata van a IV. ének 3. versszakában szereplő hasonlatnak az V. ének történéseivel?

- b) Hogyan vált a hasonlat forrástartománya a történet szereplőjévé?

- c) Milyen párhuzamot vélsz felfedezni Miklós sorsa és a farkaskaland között?

- d) Milyen gondolat született meg Miklósban a farkasok legyőzése után?

15. A testvérgyilkosság

- a) Olvassátok el újra *Káin és Ábel* történetét, valamint a *Toldi* ötödik énekéből a 14–15. szakaszt!

- b) Osszátok ki a csoporton belül a szerepeket!

- c) Keressetek közös, illetve eltérő vonásokat a két részletben!

- d) Magyarázzátok meg ezek összefüggéseit!

17. Hallgassátok meg a *Toldi* következő énekét!

HATODIK ÉNEK

*„Anyja Tholdi Györgynek Miklóst szánja vala’
Ilosvai*

1

Szépen süt le a hold Nagyfalu tornyára,
Gyepszéli⁴¹ fejrlik Toldi Lőrinc háza;
Háta megett annak nagy gyümölcskert zöldel,
Mely fölérne holmi alföldi erdővel.

Kertre nyílik a ház egyik ajtócskája;
Ott van Toldinének a hálószobája;
Rozmariin bokor van gyászos ablakában:
A körül leskődik a fiú magában.

2

Farkasait Miklós, amint oda ére,
Letevé a kertnek harmatos gyepére.
Ő meg, mintha lopni jőne, lábujjhegyen,
Édesanyja záros ajtajához megyen,
Soká hallgatózik, mindenütt hiában;
Mert csak egy szű perceg a szemöldökfában⁴²;
Zörgetne is, nem is; bátorsága nincsen,
Csak úgy tétovázik keze a kilincsen.

3

Ejnye, hát hol járhat most ez a félsz⁴³ benne?
Máskor a sárkánnyal is birokra menne;
Édesanyját félti igen-igen nagyon,
Nehogy a zöreire szörnyen felriadjon.
Az is megeshetnék, hogyha így fölverné,
Ablakát, ajtóját megnyitni se merné,
Hanem zajt csinálna hangos sikoltással,
S tán nem is tudnának szólni majd egymással.

41 gyepszélien = a falu végén, ahol a gyepl (a mező) kezdődik

42 szemöldökfa = az ajtókeret felső, vízszintes fája

43 félsz = népies, „félelem helyett”

4

Azért a két farkast fölveszi vállára:
Elkerül a háznak másik oldalára:
Minden élő állat elpihent ott, kinn, benn:
Még csak a kutyák is alusznak egy színben⁴⁴.
Nyitva áll az ajtó: látszik a György ágya:
Hosszu fejér kendőt terít a hold rája;
Alatta pediglen a ház eresének
őrálló legényi sorban heverésznek.

5

Minden alszik. Miklós sem tétováz sokat,
Küszöbre fekteti le a farkasokat,
Aztán a lándzsákat a kezébe kapja,
Melyek a fal mellé voltak támogatva;
Őrállók ruháit földre szegzi vélek,
Hogy ne kelhessenek, majd mikor kelnének,
S bemegy a szobába. Jaj! most Toldi Györgyöt
Ha még el nem vitte, elviszi az ördög.

6

Ott lesi Miklós a szúnyogháló mellett,
Györgyből miképp hortyog ki s be a lehellet;
Egy marokszorítás – s ha száz lelke volna,
Mégis elhallgatna, többet nem horkolna.
De Miklós elkezd: „No megölhetnélek,
Megérdemelnéd, ha rávinne a lélek,
Hanem most egyszer nem leszek ártásodra,
Csak hogy itt is voltam, azt adom tudtodra.”

7

Azzal a két farkast az ölébe vette,
Az öreg nyoszolya⁴⁵ szélire fektette,
Így beszélve nekik: „tente, tente szépen:
A testvérbátyátok fekszik itten épen.”
Maga pedig ment a benyíló szobába⁴⁶,
Melyben asztalnál ült anyja gyászruhába:
Asztalon két öklét egymásra fektette,
Búbánatos fejét arra eresztette.

44 szín = fészker, egyik oldalról nyitott gazdasági épület

45 nyoszolya = ágy, fekhely

46 benyíló szoba = benyíló a nagy lakószobából; vendégszobából nyíló mellékszoba

8

Hasztalan leskődött ott az édes álom,
 Nem birt általtörni a szomoruságon,
 És utoljára is csalással ejté meg,
 Köntösét elkérte a hideglelésnek;
 Úgy furá magát be tarkójába hátul,
 Futkosott sarkáig s vissza a sarkátul,
 Összezsibbasztotta, megrészegítette⁴⁷:
 Ennyibe került, míg elszenderíthette.

9

Még így sem sokáig tartott szunnyadása:
 Elrebbenté Miklós csendes kopogása;
 Felriadt az asszony, mihelyt meghallotta,
 De Miklós előre így bátorította:
 „Édes anyámasszony, ne féljen kegyelmed:
 Nem hozok a házra semmi veszedelmet,
 Jóllehet, hogy éjjel járok, mint a lélek,
 De ha nappal jőnék, tudja, megölnének.”

10

Nem is félt az özvegy, amint ezt hallotta,
 Karjával a fiát általszorította,
 Egy fillér kis darab, de annyi hely sincsen,
 Hová az orcáján csókvetést ne hintsen.
 „Jaj, hát látlak ismét! be sose gondoltam,
 Majd kétségbeestem, érted majd megholtam,
 De Istenem minek beszélek oly nagyon:
 Bátyádurad itt a másik házban⁴⁸ vagyon.”

11

Ennyit mondott anyja; többet nem is szólna,
 Ha mindjárt a széles Hortobágyon volna,
 Ott is úgy ölelné, szíve elfogódnék,
 Szája hosszú néma csókra kulcsolódnék.
 Érzi Miklós, hogy mint reszket az ölében,
 Tán lerogyna, ha ő nem tartaná szépen;
 Pedig ő is szörnyen meg vala indulva,
 Nem is felelt mindjárt, csak jó idő mulva.

47 megrészegítette = itt: elbódította, elkábította

48 a másik házban = a másik szobában

12

Tartani akarta magát, de hiába!
Mintha tűt szúrnának orra cimpájába,
Vagy mintha alatta reszelnének tormát,
Tekerő nyilallást érze olyanformát.
Megáradva hullá könnye két szemének
Az ábrázatjára kedves szülőjének,
S mint mikor két hegyről összefut a patak,
A kétféle könnyek egybeszakadtnak.

13

Végre szívét Miklós megkeményítette,
Szemét anyja őszes hajához értette,
Összeszedte magát s főlegyenesedvén,
Valahogy erőt vett rínivaló kedvén.
És szólott anyjához következő szókkal:
„Hagyjon fel kegyelmed kicsinyég⁴⁹ a csókkal;
Szakmány⁵⁰ módra van rám mérve minden óra:
Jöttem kegyelmedhez búcsuvevő szóra.”

14

„Nem remélem, hogy itt maradásom legyen
György miá⁵¹, kit Isten akárhová tegyen;
Végre még gyilkosa lennék, attól félek...
Nem! az sosem leszek – arról nem beszélek –,
Hanem annyit mondok: ne busuljon kelmed;
Vesse ki szivéből azt a nagy félelmet:
Nem azért megyek el, hogy vissza ne jöjsek;
Hiszem a teremtőt, még addig nem öl meg.”

15

„Nagy erőt érezek mind a két karomban,
Nem vesztegetem azt szérűn⁵² és malomban;
Édesapámnak is hallám vitézségét:
Hát csak én gyaláznám meg a nemzetségét⁵³?
Felmegyek Budára bajnok katonának,
Mutatok valamit ottan a királynak,
Olyat, ami nem lesz bátyám szégyenére,
Sőt irígység miatt megszakad a lépe⁵⁴.”

49 kicsinyég = egy kis időre

50 szakmány = kiszabott részesedés (előre kialakított)

51 miá = miatt

52 szérű = a gabonacséplés számára előkészített simára döngölt terület

53 nemzetség = család

54 megszakad a lépe = megpukkad az irigységtől

16

„Azért szépen kérem, édes anyámasszony,
Sohase aggódjék, sohase sirasson;
Aki meg se halt még, minek azt siratni,
Mikor a halott sem fog halott maradni...?”

Többet is beszélne még a szülőjének,
Ha az ebek alatt⁵⁵ nem üvölténének,
De mihelyt ezt hallá, mindjárt észrevette,
Hogy imént egy dolgát balgatagul⁵⁶ tette.

17

A kutyák haragját nem egyéb okozta,
Hanem hogy a farkast az udvarba hozta;
Mármost felugatják ezek a cselédet;
Azért csak rövidre fogta a beszédet:

„Nincs időm továbbra hogy maradjak itten,
Kegyelmedet pedig áldja meg az Isten;
Áldja meg az Isten ezen a világon:
Még a másikon is, szivemből kívánom.”

18

„Áldjon meg, áldjon meg!” ...anyja eddig mondta,
Hogy ki áldjon? vagy kit? azt csak úgy gondolta;
Tudta, hogy az, aki a szívet vizsgálja,
Minden kívánságát benne megtalálja.

Hát mikor melléről elszakadt a gyermek!
Kínját elbeszélni nyelve nincs embernek:
Lelke volt talán a lánc közöttük, aki
Nem kikapcsolódott: tövestül szakadt ki.

19

A kutyák azonban nyíttak és szűköltek⁵⁷,
Csúnya üvöltéssel az ajtóig jöttek,
Feltápázkodtak a szolgák üggyel-bajjal,
Györgyöt is fölverték a fertelmes zajjal.

„Ki járt itt? mi járt itt?” így óbégatának,
Hogy a két farkasra reá akadának.
„Ez a Miklós dolga! ezt más nem tehetta!
Utána! utána! ilyen szedtevette!”

55 alatt = a mélyebben fekvő udvaron

56 balgatagul = meggondolatlanul, helytelenül

57 nyíttak és szűköltek = örömben vagy bánatukban vonítottak

20

S mint mikor egy fészek lódarázs fellázad,
Olybá⁵⁸ képzelhetni most az egész házat:
Bukdosnak egymásban a széles tornácon⁵⁹,
Futkosnak szanaszét gyalog vagy lóháton.

Merre? vagy hová fut? azt egyik sem tudja,
A bolondok útát jobbra-balra futja;
Végre György úr őket összeszidva rútol,
Megye elül s a többi mind utána zúdul.

21

Hallja-é az özvegy e vadászai lármát,
Kürtölést, kurjantást, kopók csaholását?
Hallja, mint kiáltják: elébe! elébe!
S tudja ki elébe? hogy Miklós elébe?

Nem! ezt ő nem hallja. Eltűntén fiának
Gyöngye lábainai megtántorodának,
Lehanyatlott szépen a megvetett ágyra:
Isten tudja, meddig tart az ájulása.

18. Ebben az énekben kapunk választ az előző rész lezáratlan kérdésére: legyőzi-e önmagát Miklós, eláll-e a testvérgyilkosság szándékától.

Keresd meg az erre vonatkozó idézetet!

19. Olvassátok el a kártyáton szereplő idézetet!

- a) Magyarazzátok meg a jelentését!
- b) Azt mondtuk, a farkaskaland-epizód nem tartozik a cselekmény fővonalához. Az idézetek végiggondolása után mi a véleményetek: miért fontos mégis ez a jelenet, mi a farkasok megölésének értelme a *Toldi* ötödik énekében?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

58 olybá = olyannak

59 tornác = falusi házak nyitott oldalú, gyakran oszlopos, folyosószerű része

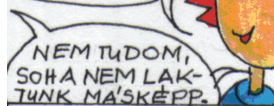
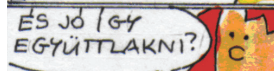
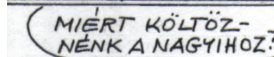
20. Válaszolj a kilépőkártyán feltett kérdésekre!

1. Mi volt a 4–6. énekben a számodra legfontosabb gondolat?

2. Milyen kérdések fogalmazódtak meg benned, amelyekre nem kaptál választ?

3. Melyik feladatokat tartottad a legérdekesebbnek? Írd le a számukat!

4. Mit hagytál volna ki szívesen ezekből az órákból?

9. A KÉPES KIFEJEZÉSEKTŐL AZ IDIÓMÁKIG

1. Furcsa jelzős kifejezések

- a) Az alábbi jelzős kifejezések közül melyik az, amelyik furcsának, elfogadhatatlannak hangzik számodra?

áttetsző anyag	áttetsző bicikli	áttetsző üveg
áttetsző épület	áttetsző szín	áttetsző hazugság
áttetsző tanítás	áttetsző fal	áttetsző felület
áttetsző pontylazac	átlátszó szín	átlátszó beton
átlátszó tej	átlátszó hazugság	átlátszó rúzs
átlátszó trükk	átlátszó műanyag	átlátszó fólia

- b) Mire mondjuk általában, hogy *áttetsző*, illetve hogy *átlátszó*, akár szó szerinti, akár átvitt értelemben?

szó szerinti értelem:

.....

például:

.....

átvitt értelem:

.....

például:

.....

2. Szó szerinti és átvitt értelem

- a) Játsszátok el a kártyán kapott párbeszédet, előtte azonban ne nézzétek meg a párotok kártyáján levő mondatot!
- b) Magyarázzátok el, hogy ezek miért furcsák és nevetségesek!
- c) Ha nem ismeritek a párbeszédben levő kifejezés jelentését, kérjétek segítséget tanároktól!
- d) Mi lenne a „normális”, elvárható válasz a B jelű beszélő részéről? Írjátok le, hogy ti hogyan reagálnátok B helyében!

3. Hányféleképpen tudod értelmezni az alábbi mondatokat?

Minden mondathoz írd egy-egy mondatot vagy szituációt a szó szerinti, illetve az átvitt értelemhez!

a) Már megint a plafonon van.

1. jelentés

2. jelentés

b) Peti általában több vasat tart a tűzben.

1. jelentés

2. jelentés

c) Ennek már megint mekkora malaca van!

1. jelentés

2. jelentés

d) Csütörtököt mondott.

1. jelentés

2. jelentés

e) Nem kaptam kosarat.

1. jelentés

2. jelentés

f) Dolgozz a padtársaddal!

Válasszatok ki a fentiek közül egy kifejezést!

Írjátok a felhasználásával néhány mondatos szituációt, történetet, párbeszédet úgy, hogy minél később derüljön ki, hogy szó szerinti vagy átvitt értelme van-e a mondatnak!

4. Az 1. feladatban láthattátok, mi minden lehet áttetsző. A nyelvészetben is használatos az áttetsző kifejezés: bizonyos szóösszetételeket és kifejezéseket áttetsző jelentésűnek hívunk.

a) Az alábbiakban felsorolunk néhány áttetsző és néhány nem áttetsző jelentésű szerkezetet. Gondold végig eddigi tapasztalataid alapján, hogy mit jelenthet a nyelvre vonatkozóan az áttetsző, illetve a nem áttetsző kifejezés!

Válogasd külön az áttetsző jelentésűeket a nem áttetszőktől!

A szerkezeteknek minden esetben megadtuk a jelentésüket, ezeket feltétlenül olvasd el, segíthetnek a megoldásban!

- (1) akác + méz = akácméz, jelentése: 'az akácvirág porából készített méz'
- (2) hal + farkas = halfarkas, jelentése: 'sirályhoz hasonló ragadozó madár'
- (3) szél + toló = széltoló, jelentése: 'megbízhatatlan, hebehurgya ember'
- (4) gyermek + nevelés = gyermeknevelés, jelentése: 'a gyermek gondozásával kapcsolatos tevékenységek'
- (5) kereket + old = kereket old, jelentése: 'megszökik', 'elmenekül'
- (6) könyv + borító = könyvborító, jelentése: 'könyvet védő fedőlapp'
- (7) hasba + rúg = hasba rúg, jelentése: 'valakinek a hasába rúg'
- (8) ökör + szem = ökörszem, jelentése: 'kis termetű énekesmadár'
- (9) húzza + a lóbőrt = húzza a lóbőrt, jelentése: 'mélyen alszik'
- (10) jég + hideg = jéghideg, 'olyan hideg, mint a jég'

Áttetsző jelentésű szerkezetek (csak a sorszámukat írd le!):

Nem áttetsző jelentésű szerkezetek (csak a sorszámukat írd le!):

b) Hogyan fogalmaznád meg, hogy mit értünk ebben az esetben *áttetszőség*en?

.....

.....

.....

c) Gyűjts még több nem áttetsző jelentésű szót, kifejezést!

.....

.....

Az előző feladatban olyan szerkezetekkel is találkoztatok, amelyekben az alkotórészek jelentéséből nem lehetett kikövetkeztetni az egész szerkezet jelentését. Az ilyen szerkezeteket NEM ÁTTETSZŐ JELENTÉSŰ KIFEJEZÉSEKnek nevezzük.

Például a *Toldiban* találkoztatok nagyon sok olyan kifejezéssel, amelynek a jelentését úgy lehetett kitalálni, ha nem a szó szerinti értelmére, hanem valamilyen elvont, átvitt értelemben gondoltatok. Ilyen például a „*Hosszu fejr kendőt terít a hold rája*” (Toldi Györgyre) a VI. énekben, ahol természetesen nem arról volt szó, hogy egy valóságos fehér kendő volt Györgyre terítve, hanem a ráeső holdfény egy fehér kendőhöz volt hasonló.

Ilyen, csak átvitt értelemben, és sohasem szó szerint értett kifejezéseket nem csak a költők használnak. A hétköznapi beszédben is gyakran jelen vannak. Ha például valaki nagyon boldog, jól érzi magát, és ez látszik is rajta, akkor mondhatjuk rá azt, hogy „*szinte kivirult*”, míg egy szomorú, fáradt embertől gyakran azt kérdezzük, hogy „*Miért vagy ilyen kókadt?*”. Mindkét esetben növényekre, virágokra használatos kifejezéseket használtunk *átvitt értelemben* emberekre vonatkoztatva.

Ezeket a kifejezéseket KÉPES KIFEJEZÉSEKNEK (vagy köznyelvi metaforáknak) hívjuk, mivel legtöbbször nagyon képszerűek, és könnyen felfedezhetjük a mögöttük álló eredeti, szó szerinti jelentést: a „kivirult” ember olyan élénk, mint egy virág; a „kókadt” ember pedig egy hervadt virághoz hasonló.

A képes kifejezések állhatnak egy (pl. *kivirult*) vagy több szóból (pl. *Hosszu fejér kendőt terít a hold rája; az ablakon szórja ki a pénzt*). Ha egy több tagból álló képes kifejezés elterjed a beszélők között, és rögzül, állandósul a formája, akkor ÁLLANDÓSULT SZÓKAPCSOLAT jöhet létre.

Ezeket – noha több szóból állnak – egy egységként kell megjegyeznünk és ismernünk. Az ilyen kifejezések elemeit nem lehet más elemekre lecserélni, néhány esetben a szórendjükön sem lehet változtatni. Az állandósult szókapcsolatok között sok olyan van, amelynek az eredeti jelentése már elhomályosult, és a mai embernek nehéz megérteni, miért is azt jelenti az adott kifejezés. Például a „*Felült Lackó a béresek nyakára*” mondást maga Arany János is szükségesnek érzi megmagyarázni: „*Így gúnyolja tréfásan a magyar paraszt azon mezei munkást, ki a nap és dolog hevétől bágyadtan a munkára ráunt.*”

Az állandósult szókapcsolatok közé tartoznak a SZÓLÁSOK és a KÖZMONDÁSOK is, amelyekről már tanultatok.

A nem áttetsző jelentésű állandósult szókapcsolatokat IDIÓMÁNAK nevezzük. Az idiómák tehát olyan kifejezések, amelyeknek rögzült, állandósult alakjuk van, és jelentésüket nem tudjuk kikövetkeztetni a bennük szereplő szavak, kifejezések jelentéséből. (Például: ha nem ismerjük a *feldobja a talpát* kifejezés jelentését, nem tudjuk kikövetkeztetni az értelmét még akkor sem, ha a *feldob* ige és a *talp* főnév jelentésével tisztában vagyunk.)

Az idegen nyelvek tanulásában, fordításában is nagyon fontos, hogy a nem áttetsző jelentésű szerkezeteket egy egységként tanuljuk meg, mert ha nem ismerjük ezeket, az tévedésekhez, félreértéshez, félrefordításhoz vezet.

5. Szólás vagy idióma?

- a)** Az alábbi feladatban a nem áttetsző szerkezetek egy érdekes típusáról lesz szó. Válaszd ki a lehetőségek közül azokat a szavakat, amelyek az alábbi kifejezésekhez illenek! Írd be őket a pontozott vonalra!
Vigyázz: néha egy helyre több megoldást is írhatsz!

(1) *győzelmet*

kapál vet arat kaszál

(2) *szerződést*

bont varr fon köt

(3) az esze

megtorpan megáll eláll eljön megjön

(4) *időt*

győz csinál szakít nyer

(5) *mattot* (sakkjátszmában)

ad szerez kér nyújt

(6) a vizsgáit

ledobja leadja lepakolja leteszi

(7) *fogságba*

hullik dől borul esik

(8) az ég

bedől beesik beborul befordul

(9) *perben* valakivel

fut ül áll fekszik

(10) valakivel a kapcsolatot

gyógyítja kezeli gondozza ápolja

(11) a következményekkel

oszt szoroz számol olvas

- b)** Jelöld pipával az alábbi táblázatban, hogy az adott állítások a szólásokra, az a) feladatban szereplő kifejezésekre, esetleg mindkettőre vagy egyikre sem jellemzők!

	SZÓLÁ- SOK	AZ A) FELADAT KIFEJEZÉSEI
1. Az elemeket csak ritkán lehet bennük kicserélni rokon értelmű szavakra.		
2. Amikor használjuk őket, magunk előtt látjuk a mögöttük levő képet.		
3. Amikor használjuk őket, akkor tulajdonképpen egy szereplőt vagy eseményt egy képhez hasonlítunk (<i>olyan, mintha...</i>).		
4. Általános bölcsességet, tanulságot fejeznek ki.		
5. A bennük levő elemek szó szerinti jelentéséből nem lehet levezetni az egész szerkezet jelentését.		

Az 5. feladat példái a nem áttetsző jelentésű szerkezetek egy jellegzetes típusát, a KOLLOKÁCIÓT mutatták be.

A kollokációt elég nehéz különválasztani az idiómáktól. A legfontosabb különbség az, hogy míg a legtöbb idiómában az idióma egyik elemének sincs köze az egész idióma jelentéséhez, addig a kollokációnak csak az egyik része (a fenti példákban az ige) önkényes, a másik résznek van köze az egész kifejezés jelentéséhez.

Egy szólásban tehát (pl. *fogához veri a garast* – 'fukar', 'spórolós') mindegyik elem önkényes, jelenlétük nem indokolható a jelentésükkel, hiszen az egész szerkezetnek semmi köze a foghoz vagy a garashoz. Ellentétben például a *győzelmet arat* kollokációs szerkezettel, amelyben a győzelem elem érthető, „indokolható”, mivel az egész szerkezet jelentése a győzelemmel kapcsolatos (*győzelmet arat* – 'megnyer valamit', 'győz').

Nyelvtanuláskor is megtapasztalhattátok a különbséget az idiómák és a kollokációk között: míg az idiómák egészét egyben meg kell jegyeznünk, addig a kollokáció egyes elemeit érthetjük, vagy mondhatjuk anélkül, hogy az egész kifejezést ismernénk.

A kollokációkban persze nem mindig az ige az önkényes elem; az *éles fájdalom* kifejezésben az *éles* jelzői módosító az (nincs arra magyarázat, hogy miért nem pl. *hegyes fájdalom*-nak hívjuk).

6. Töltsd ki a kilépőkártyát!

1. Keress néhány állandósult szókapcsolatot a *hoz* igével!

2. Magyarázd el, miért nem idiómák az alábbi szerkezetek!

ebédet hoz
az előszobában áll

csomagot hoz
leteszi a poharat

ajándékot ad
pulóvert köt

átnyújtja a levelet
a padlóra esik

3. Válaszd ki, melyik állítással értesz leginkább egyet! Karikázd be a betűjelét!

- a) Nem volt minden esetben könnyű a tanult fogalmak elkülönítése, de ez nem is nagy baj, mert legtöbbször elmosódnak a határok. A lényeg, hogy sok érdekes dolgot megtudtunk a szókárokról, képes kifejezésekről.
- b) Nem okozott gondot a tanult fogalmak elkülönítése, és a tanultakat hasznosnak és érdekesnek tartom.

- c) Nehéz volt elkülöníteni a tanult fogalmakat, és emiatt nem is tartottam elég érdekesnek és hasznosnak az anyagot.
- d) Első ránézésre nehezen megfogalmazható a tanult fogalmak közti különbség, de ha kicsit jobban belemélyedek, akkor jobban meg fogom érteni, és érezni fogom ezeket a különbségeket.
4. Szerinted miben fogod hasznát látni az elmúlt órákon tanultaknak?
Húzd alá! (Több választ is aláhúzhatsz.)
- az idegen nyelvek tanulásában
 - fogalmazás írásakor
 - kiselőadás írásakor
 - más órákon, pl. történelem- vagy földrajzórán
 - olvasáskor, pl. amikor régebbi szövegeket kell megértenem
 - egyéb:

.....

.....

.....

.....

10. „ESTENDEN MEGLÁTTA A BUDAI VÁRAT...”

1. Gondolatok, érzések, hangulatok kifejezése

- a) Hallgassátok meg a következő zenei részletet!
Milyen természeti jelenség képét idézi fel bennetek a zene? Miért?
Indokljátok véleményeteket!

- b) Hallgassátok a zenét, és közben figyeljétek meg a képet!
Hogyan jeleníti meg a kép a vihar közeledtét?

Lotz Károly: Ménés a zivatarban

HETEDIK ÉNEK

*„Oly igen megszáná az asszony siralmát,
Mondá, hogy megállja nékie bosszuját.”
Ilosvai*

1

Kinek az ég alatt már senkije sincsen,
Ne féljen: felfogja ügyét¹ a jó Isten.
Toldi Miklósét is lám miként felfogta:
A holdat egy vastag felhőbe burkolta;
Lett olyan sötétség, hogy semmi sem látszott,
Zengett az ég szörnyen, csattogott, villámlott:
Az Isten haragja megütött egy hajdút,
Vége lett azonnal, még csak el sem jaidúlt.

2

Nem vette tréfára Toldi György a dolgot,
Hogy az istennyila feje körül forgott,
Elszéledt kutyáit visszakürtöltette,
Kósza népe is mind összegyűlt megette:
De bizony közel volt akkor már a reggel,
Hogy haza vergődött az ázott sereggel,
S az volt a legnagyobb bosszusága neki,
Hogy, amit elgondolt, még sem vihette ki.

3

Miklós messze tette magát² azon éjjel,
Szembeszállt esővel, villámmal és széllel,
És midőn a hajnal a homályt elverte,
Magát egy sivatag pusztaságban lelte.
Ki volt útítársa a kietlen pusztán?
A nap ment utána a kék égen úszván:
Elérte, elhagyta; otthagya magában,
A barátságtalan nedves éjszakában.

1 felfogja ügyét = pártját fogja, felkarolja

2 messze tette magát = nagy utat tett meg

4

Háromszor hagyá el. Negyedik nap, délben,
Nagy hegyek lebegtek délibáb³ vizében:
Bámult Miklós, mert ő olyat sosem látott,
A hegyet bámulta, nem a délibábot.

Sietett, sietett, ámbár vala fáradt;
Estenden⁴ meglátta a budai várat;
S még nem ment le a nap, midőn odaére
Híres nevezetes Rákos mezejére.

5

Rákosnak mezője tőszomszédos Pesttel,
Pest alatt ért össze utasunk az esttel.
Találkoztak pedig egy temető mellett,
Temetőben új sír dombja sötétellett.

De miféle sírnak sötétlik ott dombja,
Arra Miklósnak most van is nincs is gondja:
Hosszu gyászruhában – mindenható Isten! –
Édesanyja bókol egy pár új kereszten.

6

Pedig nem anyja volt, csak szakasztott mása,
Követ meglágyítna keserves sirása;
Hát Miklós ugyan hogy ne szánná meg nagyon,
Holott neki kőnél lágyabb szíve vagyton?

Meg is esett szíve, oda is ment hozzá,
Hogy kiért? miért sír? tőle tudakozá,
És a gyászos özvegy (mert özvegy volt nyilván)
Így felelt szavára keservesen sírván:

7

„Jaj, fiam! ne kérdezd az én esetemet:
Ma temettem el két vitéz gyermekemet:
Duna szigetében⁵ gyilkolá meg egy cseh,
Isten a pokoltól soha meg ne mentse.”

Többet nem szólhatott, ezt is csak tördelve:
Nagy zokogás miatt elállott a nyelve;
Letérdelt a sírnak fekete dombjára,
S nyögött, leborulván a két keresztfára.

3 délibáb = síkságokon a talaj fölmelegedésekor a távoli tárgyakat fölemelve és megfordítva láttató fényjelenség

4 estenden = estefelé, alkonyat tájban

5 Duna szigetében = a mai Margitszigeten

8

Sokáig tartott így. Miklós pedig várta,
Hadd szűnjék az asszony keserves sirása;
Szűnt is egyszer aztán, legalább úgy látszott:
Nem rí⁶ oly erősen, egy kicsit juházott.⁷
Akkor monda néki: „Hallom, amint hallom,
Az asszony baját, de nem értem, megvallom;
Két fiát megölték, ki ölé meg és mért?
Ha megölték: nincs, ki vért kívánjon vérért⁸?”

9

Fölegyenesedék e szavakat hallván,
S erőt vett az asszony kegyetlen fájdalomán;
Sovány is, halvány is volt az ábrázatja,
Csak a két nagy szeme sötétellett rajta.
„Vért a vérért, mondod? O jaj! senki sincsen,
Az én keservembe ki belé tekintsen;
Pusztá a szívem, mint kopár őszi tarló,
Amelyről leszdedte a kalászt a sarló.”

10

Toldi pedig monda: „Ne sírjon kegyelmed,
Csak nem támad már fel a két vitéz gyermek:
De ne legyen nekem az Isten Istenem,
Ha bosszút nem állok érettök a csehen.
Hanem kérem szépen (s látja, nem hiában),
Mondja el a dolgot isten-igazában;⁹
Özvegy édesanyám van nekem is otthon,
Tudom én sajnálni a jó özvegyasszonyt.”

11

Ekkor a bús asszony nekibátorodva,
Hogy' esett, mint esett, mind elpanaszolta:
Duna szigetében öklelődzik¹⁰ egy cseh,
S szörnyüképpen szolgál neki a szerencse;
Kérkedik nagy fennen, magát hányja veti,
A magyar nemzetet csúfra emlegeti:
Sok bajnok kiment már életre, halálra,¹¹
Özvegyet, árvát és jajszót hagyni hátra.

6 rí = sír

7 kicsit juházott = engesztelődött, enyhült, csendesedett

8 vérért vért kívánni = (vérbosszú) halállal megtorolni a gyilkosságot

9 isten-igazában = részletesen és hitelesen, semmit el nem hagyva

10 öklelődzik = bajt ví (bajvívás a lovagi tornán)

11 életre, halálra menni = halálos kimenetelű párbajt vívni

12

Tegnap állt ki az ő két levente fia;
 Nem volt félországban olyan pár dalia,
 Nem volt a világon olyan jó két gyermek:
 És most egymás mellett egy sírban hevernek!
 Elrémült a világ; nem is akadt már ma,
 Aki a kegyetlen csehvel szembe szállna;
 Pedig megint ott lesz a szigetben reggel,
 Istent káromoló gőgös beszédekkel.

13

Így megértve Miklós a bajnak mivoltát,
 Tovább az asszonnyal nem közlötöte dolgát,
 Hanem köszönt s indult Pestnek városába,
 Menet nagy dolgokat forgatván magába'.
 Utcáról utcára ment nagy sebbel-lobbal,
 Mintha ott a járást ő tudná legjobban,
 Pedig csak ödögött előre meg hátra:
 Kebelén kenyere, hátán volt a háza.¹²

2. A hetedik ének

A) Miklós a viharban

- Húzzátok alá azokat a sorokat, amelyek a vihart írják le!
- Hány napig tartott Miklós útja? Honnan tudjátok ezt?

Húzzátok alá a nap mozgását bemutató sorokban a mozgást kifejező szavakat!

c) Hova jut el Miklós?

Miről nevezetes Rákos mezeje? Olvassátok el az alábbi ismeretközlő szöveget!

Rákos mezeje

Pesten, a Rákos-patak mellett elterülő síkság, amely több rendi országgyűlés, illetve nemesi gyűlés színhelye volt 1286 és 1540 között.

A rendi országgyűlésen a nemesek személy szerint jelenhettek meg; a jelenlevők nagy számának sátorozása, lovaiknak, kocsijaiknak elhelyezése igényelte a tágas térséget.

¹² kebelén kenyere, hátán a háza = szegény, hajléktalan, földönfutó, nincs egyebe, csak ami rajta van

A 15. században több ház, fogadó épült a rendek elszállásolására.
Buda török kézre jutása után (1541) nem tartottak több országgyűlést Rákos mezején.
1514-ben Dózsa György vezetésével a keresztes háború meghirdetésére összegyűlt parasztsereg Rákos mezején várta felfegyverzését.
1848 március elején a márciusi fiatalok (Petőfi és társai) a pozsonyi országgyűlés vonatott reformtárgyalásait népgyűlési határozattal akarták meggyorsítani. Ezt a népgyűlést Rákos mezejére hívták össze.

Miért pont Rákos mezejére érkezett meg Toldi?

Találtak-e összefüggést Toldi sorsa és a helyszín között?

Gyűjtsetek érveket választok mellett!

d) Miklós és az özvegy találkozása az isteni gondviselés és megbocsátás példája.
Indokold az állítást a szövegből vett idézetekkel!

B) Ok és okozat

a) Keressétek meg azokat a részeket, amelyek Györgyről szólnak!
Mi az oka, hogy György és vitézei abbahagyták Miklós keresését?

Milyen terve hiúsult meg így Györgynek?

Vajon mit tett ezután?

b) Figyeljétek meg a főhős, Miklós lelkiállapotát!
Igaznak találjátok-e a következő állítást?
Gyűjtsetek érveket választok mellett!

A természet állandóan körülveszi a szereplőket. A szerző gyakran arra használja természetleíró képeit, hogy hősei lelkiállapotát jellemezze.

c) Olvassátok el a következő részletet!

Toldi pedig monda: „Ne sírjon kegyelmed,
Csak nem támad már fel a két vitéz gyermek:
De ne legyen nekem az Isten Istenem,
Ha bosszút nem állok érettök a csehen.

Hanem kérem szépen (s látja, nem hiában),
Mondja el a dolgot isten-igazában;
Özvegy édesanyám van nekem is otthon,
Tudom én sajnálni a jó özvegyasszonyt.”

C) Fordulópont

a) Hova jut el Miklós?
Kivel és hol találkozik először?

Mit jelképez ez a hely?

b) Az özvegyben Miklós az édesanyját véli felismerni.
Miért nézte a saját édesanyjának az özvegyet? Gyűjtsetek érveket választok mellett!

Miért jelentős az özvegyvel való találkozás? Miért jelent ez fordulópontot Miklós életében?
Gyűjtsetek érveket választok mellett!

c) Idézzétek fel, hogy Miklós a hatodik énekben hogyan határozza meg élete célját! És hogyan a hetedikben?

HATODIK ÉNEK	HETEDIK ÉNEK

||| Az epikai művekben a FORDULÓPONT a cselekmény fontos csomópontja. A fordulópont általában olyan esemény, amely változást hoz a hős életébe, az események menetébe.

d) Hol volt már eddig ilyen fordulópont ebben a verses elbeszélésben?

Soroljátok fel legalább három fontos fordulópontot János vitéz életéből!

(1) -----

(2) -----

(3) -----

3. Pótoljátok a hiányzó mással-, illetve magánhangzókat a táblázatban, s megtudhatjátok, milyenek az igazi lovagok! (Egy-egy megfejtést előre beírtunk!)

A hét fontos lovagi készség

A hét fő lovagi erény

L	O	V	A	G	L	Á	S
Ú			Á				
N		I		A		Á	
V	Í		Á				
V	A		Á			A	
S	A						
V	E			E		É	

M	É	R	T	É	K	L	E	T	E	S	S	É	G
	L	L	H		T		T		S	S		G	
H		S		G									
	R	K		L	C	S		S	S			G	
B		K		Z		S		G					
B		C	S		L		T		S	S		G	
B		T		R	S		G						

4. Írd le azokat a tanácsokat, amelyeket Miklósnak adnál a további életére vonatkozóan!

Beszélgess padtársaddal a leírt intelmekről!

Intelmek:

.....

.....

.....

.....

.....

5. A lovagi készségek és erények közül melyekkel rendelkezik Toldi Miklós?

Mi az, ami még hiányzik belőle? Indoklójátok is választotokat!

MEGLÉVŐ ERÉNYEK, KÉSZSÉGEK	HIÁNYZÓ ERÉNYEK, KÉSZSÉGEK

NYOLCADIK ÉNEK

, ... Király ...

Ha tartaná Miklóst otthon, írának nagy kárnak.'

Ilosvai

1

Toldi György pediglen kigondolta bölcsen,
(Hogy egyik szavamat másikba ne öltsem)

Kigondolta, mondom, kifőzte magában:
Miképpen legyen úrrá öccse vagyonában.

Hát előbb mint Miklós, ő is Budán termett,
Hogy Lajos királynál megássa a vermet.¹³
Fel is ment, mihelyest leszállott a lórul,
S ilyen ajánlást tett a szegény fiúrul.

¹³ vermet ásni = ravasz, alattomos módon rágalmozni

2

„Felséges királyom! keserű az nékem,
Amit jelenteni gyász kötelességem;¹⁴
Keserű, mert vízzé csak nem válik a vér,¹⁵
Csak testvér marad az, aki egyszer testvér.”

Itt elhagyta, s mintha erősen zokogna,
Szemét egy kendővel ugyancsak nyomkodta;
Veres lett a szeme a nagy dörzsölésre,
De könnyet a király nem vett benne észre.

3

A király azonban ilyenképen szóla:
„Nem is hallottam még, hogy testvéred volna,
Udvaromba miért soha nem vezetted,
Be sem is mutattad, meg sem ismerttetted?”

György pedig felele: „Oh, uram királyom!
Nekem az kiváltkép szégyenem és gyászom,
De, –” (s nagyot sohajtott erre az egy dé-re),
„Érdemetlen volna királyom kegyére.

4

Miklós a tizedik esztendőben járván,
Kimúlt szegény apánk s ő elmaradt árván,
Apja helyett apja én akartam lenni,
S belőle, mint illik, jó vitézt nevelni:

De korhely, buta lőn: jóra semmi kedve,
Hon maradt, betyárnak, pórnak¹⁶ nevekedve;
Pedig erő benne volna módnélküli:
De mi haszna? lebzsel és a bajt kerüli.”

5

Felelt a jó király: „Ejnye bizony nagy kár,
Mégis rosszul tetted, hogy róla hallgattál,
Azt mondád: igen nagy erő lakik benne:
Csodálnám, ha harcra kedve mégsem lenne.

De ami elhaladt, nem mult el végképen,
Hozd fel őt, hadd lássam, hozd fel, kérlek szépen,
Megtanul, majd meglásd, az én iskolámban;¹⁷
Ha nem, úgy is elmegy egy közember-számban.”¹⁸

14 gyász kötelesség = gyászos kötelesség

15 vízzé nem válik a vér = a testvér testvér marad

16 pór = paraszt

17 az én iskolámban = az én seregemben

18 elmegy közember számban = jó lesz közembernek, közvitéznek (ma közlegény)

6

„Köszönöm, köszönöm felséged kegyelmét,
Méltatlan öcsémről ily jó hiedelmét,
De jaj! minden késő: öcsém el van veszve,
Szántszándékkal való gyilkosságba esve!

Jaj! hogy ily panaszra kell nyitnom a számat,
Megölés némelynap szerető szolgámat...”
Monda György és nyögve egy kőszentre¹⁹ borult;
A király ránézett s képe elkomorult.

7

Hogy miért borult el a király orcája,
Azt nem mondta Györgynek, ez sem tudokálta;²⁰
Hallgattak sokáig; végre a felséges
Király így töré meg a nagy csendességet:
„Mégis van egy módon kegyelem számára,
Hozasd fel a fiút mielőbb Budára:
Egy erős cseh ví bajt Duna szigetében,
Sok derék vitézem mult ki már kezében.

8

Hadd jöjjon fel öcséd és álljon ki azzal:
Vagy erőt vesz rajta,²¹ vagy keze miatt hal,
Ha győz, úgy derék fi, méltó kegyelemre;
Ha nem, úgy vétkeért meg leszen büntetve.”
Ezt mondá a király; de nem örült rajta
A jó szívü bátya, sőt ekkép sohajta:
„Jaj! mérthogy öcsémnek már ez is későn jön:
Elment, bujdosóvá lett az egész földön.

9

Hová, hová nem lett? elosont a háztól,
El sem búcsúzott, csak a kapufélfától,²²
Híre, hamva eltűnt, elveszett az útja;
Él-e, hal-e már most? a jó Isten tudja.”
Így sopánkodott György álnoksággal telve,
Hej pedig hamis volt néki teste-lelke,
A foga fejerit mindjárt kimutatta,
Beszédének sorját emígy fordította:

19 kőszent = valamely szentnek kőből faragott szobra

20 tudákolta = tudakolta

21 erőt vesz rajta = legyőzi

22 csak a kapufélfától búcsúzott = hír nélkül elosont, nem búcsúzott el senkitől

10

„Neki már világ és törvény szerint vége,
Jól tudom, rám nézne földi öröksége:²³
El is foglalhatnám, elvehetném joggal,
Hogyha úgy akarnék bánni a dologgal.

De azt mondaná majd egyik avagy másik,
Toldi György az öccse birtokára vágyik.
Lám ni! azt a háztól világra zavarta,
Aztán fogta, minden földét elfoglalta.

11

Pedig Isten mentsen, hogy így elfoglaljam,
S a világ bosszantó rágalmait halljam!
Aztán meg ki áll jót, hogy reám nem törne,
S elvett birtokáért öcsém meg nem ölne.

Ezt én nem akarom és nem is tanácsos,
Hanem im letészem széked zsámolyához:²⁴
Hogy ki legméltóbb rá, felséged tudhatja,
Királyi adomány-képen annak adja.”

12

Elmondá Toldi György és hajlonga mélyen;
A király kilátta, mi szándéka légyen;²⁵
Kitalálta szépen a fő gondolatot,
Melyet Toldi György úr szépen elhallgatott:

Királyi levelet²⁶ ohajtott felőle,
Hogy öccsét könnyebben kitudja belőle,
Ha netán kegyelmet nyerne idő múlva,
És az öröksége után felindulna.

13

Hidegen mosolygott a felséges király,
S így fogá meg Györgyöt saját szavainál:
„Öcséd örökségét, jól van, elfogadom,
S rá te vagy legméltóbb, tehát néked adom:

Olyan feltétellel adom pedig néked,
Hogyha holnap a cseh bajnokot kivégzed.
Vár fokára tűzöd a levágott fejet:
Úgy nyered királyi függő pecsétemet.”²⁷

23 rám nézne földi öröksége = engem illetve, nekem jutna birtokrésze

24 letészem széked zsámolyához = lábához teszem, neked adom át (a királyi szék zsámolya a lépcsőül szolgáló emelvény)

25 a király kilátta, mi szándéka légyen = kitalálta szándékát

26 királyi levél = adománylevél (hivatalos, tulajdonjogot igazoló okirat)

27 függő pecsét = az oklevélről lecsüngő viaszpecsét

14

Toldi György veresebb lőn a főzött ráknál,
 Homályosan látott a szép napvilágnál,
 A faragott képek táncoltak körülé,
 Csak kicsibe mult el, hogy el nem szédüle;
 Aztán egy hidegség végig futott rajta,
 Fázott, mégis izzadt; elsápadt az arca,
 Elsápadt, hogy annyi vér se maradt benne,
 Mennyi egy szúnyognak egyszer elég lenne.

15

Megszólamlott aztán végre valahára,
 S így felelt szomorún a király szavára:
 „Mondom: nekem nem kell az öcsém vagyonja,
 Én lemondtam róla, lelkemet ne nyomja.”
 Így szólott s köszönt a felséges királynak,
 Hazament s nekiállt otthon a hajának,
 Nekiesett tépni, homlokát öklözni:
 Csak lesték a szolgák: kell-e már kötözni.²⁸

6. György és Lajos király

A) A szereplők

a) Kik az ének szereplői?

.....

Ki az új szereplő, aki most jelenik meg először a műben?

b) Ez az egyetlen éneke a műnek, amelyben Miklós nem jelenik meg. Mégis végig szerepel. Indokoljátok ezt az állítást!

.....

.....

c) Milyen céllal kereste fel György a királyt?

.....

.....

d) A következő szólások, közmondások közül húzzátok alá azokat, amelyek a legjobban illenének az énekhez! Indokoljátok is választásotokat!

Aki másnak vermet ás, maga esik bele.
 Átlát a szitán.

²⁸ kell-e már kötözni = a dühöngő örültet szokták megkötözni

Kutyából nem lesz szalonna.
Előre iszik a medve bőrére.
A végén csattan az ostor.
Nagyot akar a szarka, de nem bírja a farka.

Indoklás:

B) Ok és okozat

a) Szerintetek ki a központi alakja ennek az éneknek?

Vajon miért?

b) Mi az új helyszín? Keressetek utalásokat a szövegben, konkrétan hol játszódik a jelenet!

Milyennek képzelitek?

c) Vizsgáljátok meg versszakonként György vádjait, majd a király által ajánlott megoldási lehetőségeket!

Hogyan esett bele végül György a maga ásta verembe?

d) Mi lett a párbeszéd végső kimenetele?

Hogyan hatott Györgyre?

Milyen hatással lehet ez Miklós sorsára?

C) Figyeljétek meg az érzelmek megjelenésének formáit a király és György külsején, mozgásán!

a) Gyűjtsetek a szövegből olyan kifejezéseket, amelyek a beszédet kísérő nem nyelvi eszközöket mutatják!

TOLDI GYÖRGY ÉRZELMEI ÉS VISELKEDÉSE	LAJOS KIRÁLY ÉRZELMEI ÉS VISELKEDÉSE

b) Mely mozzanatok tették gyanakvóvá Lajost? Indokoljátok is válaszotokat!

c) Az események időrendjében hová helyezhető a nyolcadik ének?
Indokoljátok is válaszotokat!

7. Válasszatok ki egy jelenetet a nyolcadik énekből, és játsszátok el!

A játék ne legyen hosszabb, mint egy perc!

a) Osszátok ki úgy a szerepeket, hogy a csoport minden tagja vegyen részt a játékban!

b) A jelenet a végén dermedjen állóképpé, és mindenki a szerepébe helyezkedve mondjon egy mondatot: vajon mire gondolhatott a szereplő abban a pillanatban! (Az udvaroncok között lehettek olyan emberek is, akik Györggyel együtt nőttek fel, lehetett olyan, akit nem érdekelt a dolog stb.) Ezt az egy mondatot mindenki mondja el egymás után sorban!

A közösen kiválasztott jelenet címe:

Vállalt szerepem:

A mondatom:

- c)** A szerepbe helyezkedve alkoss szöveget!
Meséld el egy olyan barátodnak a történetet, aki elfoglaltsága miatt épp nem volt ott a terem-
ben!

.....

.....

.....

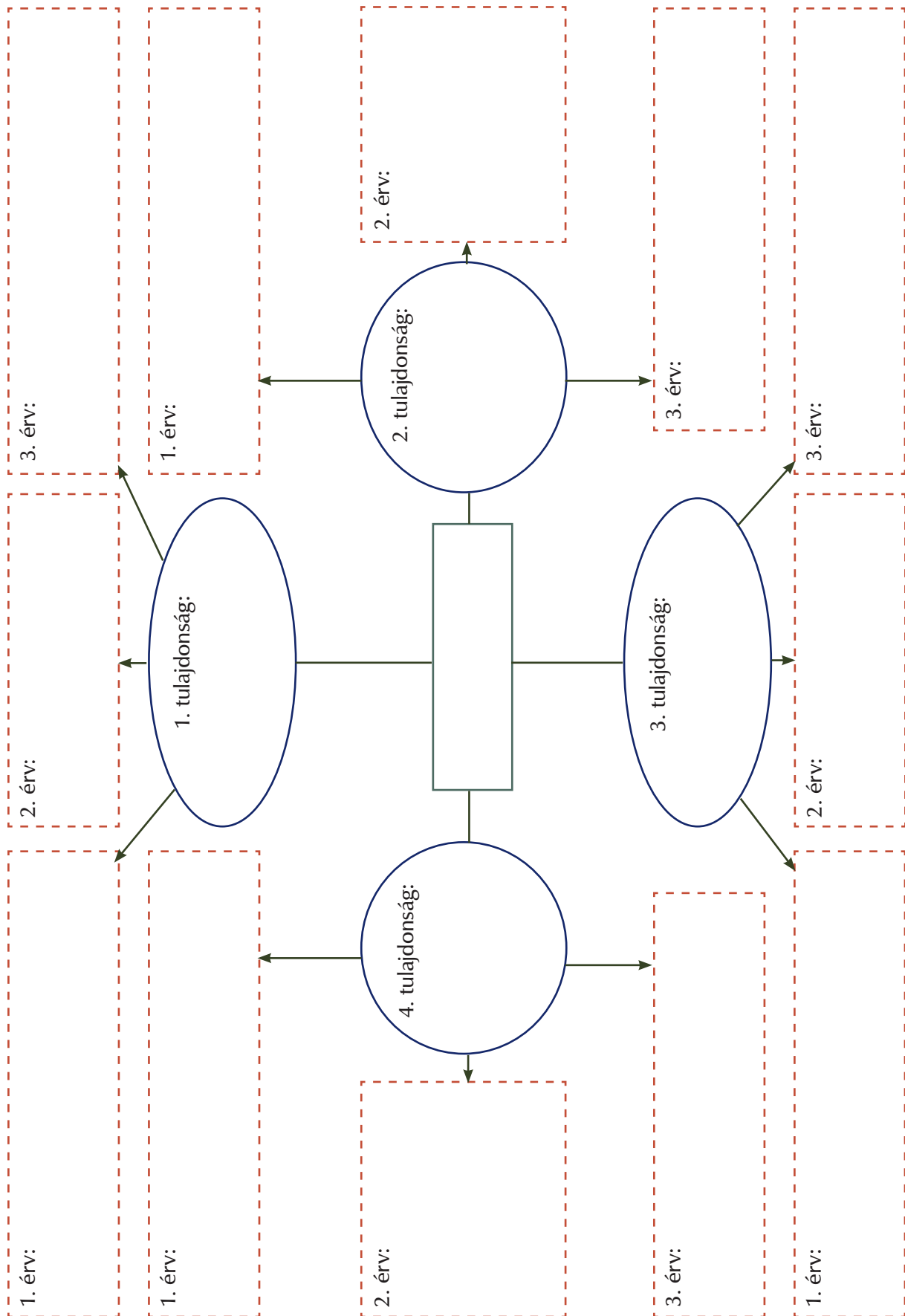
.....

.....

.....

8. Készítsetek jellemterképet!

- a)** Lajos királyról
- b)** Györgyről

10. Ki is volt Lajos király?

Ismerkedjünk meg életével a lexikonok, a visszaemlékezések, az ábrázolások alapján! Olvassátok el a szövegeket, nézzétek meg alaposan a képet, majd végezzétek el a feladatokat!

Úgy osszátok fel a feladatokat egymás között [a), b), c), d)], hogy mindenkinek jusson közülük!

A megoldások bemutatásánál mindenki kapjon szerepet!

LAJOS KIRÁLY – az Anjou-házból való I. (Nagy) Lajos (1326–1382) magyar király. Károly Róbert fia, szerepet játszik Arany *Toldi*-trilógiájában is.

Az első részben a népmese egyéni vonások nélküli, bölcs és igazságos királya.

A második kötetben mátyási jegyek figyelhetők meg rajta (álruhában járja az országot), majd a lovagkirály, a ravasz diplomata, a kemény hadvezér és a nemzeti uralkodó vonásaival gazdagodik a portré. Döntéseikor néha őt is elragadja az indulat, de alapvonása a méltanyosság.

Végül a harmadik részben az öreg királyról megtudjuk, hogy korszerűbb eszmék és szokások meghonosítója, s emiatt különbözött össze a maradi Toldi Miklóssal.

Arany számára ő a nemzeti király eszménye: példás magyar, de részint idegen eredete, részint pozíciója és alkata folytán képes széles látókörrrel, megfontoltan és kiegyensúlyozottan cselekedni, aminek a magyar történelem legfényesebb időszaka köszönhető.

(Tótfalusi István: *Irodalmi alakok lexikona*. Móra, Bp. 1992. 183. o.)

„Maga a király bölcs és igen bőkezű volt, sok háborút viselt szerencsésen, és sok mindent visszaszerzett országának. Hadi dicsőségén kívül a tudományokban való jártassága miatt is híres volt, nagy buzgalommal foglalkozott a csillagászáttal, és erényeinek tökéletessége [...] nevét sok nemzet előtt dicsővé tette [...] Közepes magasságú ember volt, büszke tekintetű, göndör hajú és szakállú, barátságos arcú, vastag ajkú és kissé görbe vállú...”

(Küküllei János, *kortárs krónikaíró leírása I. Lajos királyról*)

a) Hány évig élt Lajos király? Kinek a fia volt?

Mit gondoltok, mit jelent a *trilógia* szó?

Milyen jellemvonások jellemzik Lajos királyt a *Toldi*-trilógia egyes részeiben?

Első rész – *Toldi*:

.....

Második rész – *Toldi szerelme*:

.....

Harmadik rész – *Toldi estéje*:

.....

Nagy Lajos a trónon (Képes Krónika, 1358)

- b)** Mit jelent az a kifejezés, hogy *kortárs*?
Küküllői János szerint hogy nézett ki a valóságban Lajos király?
Hasonlítsátok össze a *Képes Krónika* képét a leírással!
Milyen azonosságokat és különbségeket fedeztek fel a két ábrázolásban?
Vajon miért ezeket a jellemvonásait említi a szövegben a kortárs krónikaíró?
- c)** Figyeljétek meg a képet!
Kik veszik körül a királyt? Kik lehetnek ők?
Mit jelképez a király trónja?
- d)** Véleményetek szerint miért nem nevezi Arany Lajos királyt Anjounak?
- e)** Készítsetek fürtábrát a két szöveg alapján, amelynek középpontjában Lajos király áll!
Helyezzétek el az ábrán mindazt, amit a két szöveg alapján az uralkodóról megtudtatok (rekonstruált élete, szerepe a *Toldiban*, jellemvonásai, jelentősége a magyar történelemben stb.)!

11. Készítsetek filmforgatókönyvet a két ének alapján!

A legújabb technikát alkalmazhatjátok: a kép megosztott, egyszerre két, egy időben játszódó jelenetet is láthatnak a nézők.

a) Miért alkalmas a hetedik és a nyolcadik ének e technika alkalmazására?

b) Tervezzétek meg a jeleneteket! Írhattok és rajzolhattok is!

	HETEDIK ÉNEK	NYOLCADIK ÉNEK
1. JELENET		
2. JELENET		
3. JELENET		
4. JELENET		
5. JELENET		
6. JELENET		

12. Kilépőkártya

A legfontosabb gondolat vagy érzés, amelyet az elmúlt órákból magammal viszek:

.....

.....

.....

.....

Kérdésem:

.....

.....

.....

Megjegyzésem:

.....

.....

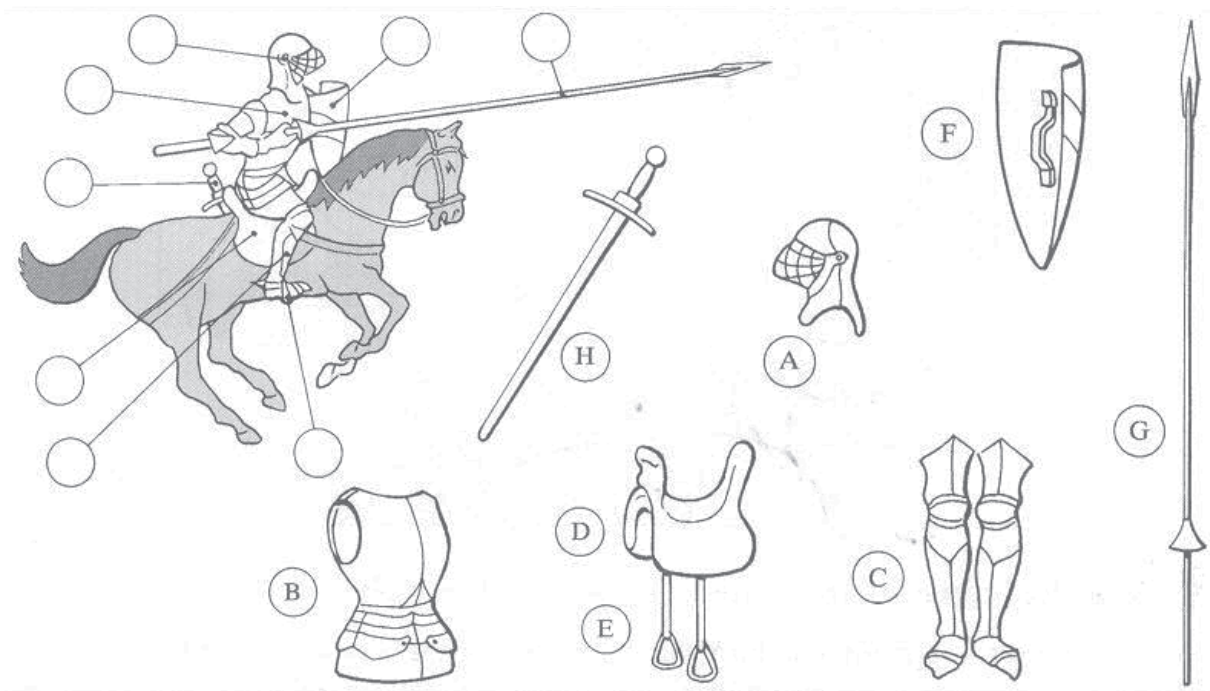
.....

11. „HOL VAGYON PAIZSOM, PÁNCÉLOM, FEGYVEREM?”

1. Milyen fegyvereket, eszközöket használnak a lovagok?

Párosítsátok a rajzokat a neveikkel, és öltöztessétek fel a lovagotokat!

nyereg kard sisak lábvért pajzs mellvért dárda

2. Jó tett helyébe jót várj!

Mit jelent ez a közmondás?

.....

Milyen irodalmi alkotásokban találkozhattok ezzel a kifejezéssel?

.....

Ki mondja kinek? Mikor? Miért?

.....

Idézzetek fel olyan helyzeteket az életetekből, amikor ennek a közmondásnak az igazsága érvényesült!

.....

.....

3. A kilencedik ének középpontjában is egy esemény áll.

KILENCEDIK ÉNEK

*„Bika rugaszkodván, kötél szakadt vala. . .
MiklósnaK akkoron sok máj adatott vala’
Ilosvai*

1

Pest város utcáin fényes holdvilág van,
Sok kémény fejrlik fenn a holdvilágban;
Barna zszindelytetők hunyászknak alább,
Megborítva mintegy a ház egész falát.

Azt hinné az ember: a padláson laknak,
Azért csinálták azt sokkal magasabbnak;
Most a házfalakat rakják emeletre,
Akkor a tető volt kétszer újra kezdve.

2

Sok bolyongás után végre kifáradva,
Letelepült Miklós az utcán egy padra;
Úri nép jött-ment ott; asszony, lány és férfi,
Miklós nézte őket, el is unta nézni.

Aláfűggesztette fejét nagy bánatban,
Mert egy pénze is nincs üres tarsolyában,
Pedig négy nap óta csak gombát mit evett,
Melyet vándorolva útfélen szedhetett.

3

Hirtelen nagy lárma, nagy sikoltás támad:
Tűz van-é vagy árvíz, vagy víják a várat?
Nincsen tűz sem árvíz, nem is jó ellenség,
Hanem van egy másik rémítő jelenség:

Egy nagy szilaj bika fut a keskeny utcán,
Valahogyan vágóhidrul szabadulván;
Bömböl és sikangat¹, és a vért szagolja,
Mely füléből ömlik s szügyét² végig folyja.

1 sikangat = sikongat (éles hangon bög)

2 szügye (szügy) =nagyobb állat (ló-szarvasmarha) törzsének a két mellső lába közti része

4

Mészáros legények merre láttak, széjjel
Iramodtak egy-egy hurkoló kötéllel,
És míg magok biztos helyre nem jutának,
Addig rá sem értek szólni a kutyának.
Volt pedig a hídnál hat erős szelindek,³
Utána uszíták a bikának mindet,
A kutyák szaladtak, nem is voltak restek,
A bika fülének és marjának⁴ estek.

5

Mihelyt egyik kutya a fülét megvérzé
S fülében a bika a fájdalmat érzé,
Elbődüle szörnyen és lerázta őket,
Elszóra füléről a fülönfüggőket.
Hullottak az ebek, hogy jobban sem kellett,
Nagyokat püffentek a házfalak mellett,
Egy-egy darab fül, hús ha maradt szájokban,
Agyarkodva⁵ rágták kínos haragjokban.

6

A vágólegények csak kiálták: „fogd, fogd!”
De a veszett állat karikára forgott,
S amely kutya egyszer hozzá közelített,
Annak ő szarvával repülni segített.
Egyiket bedobta a szomszéd udvarra,
Másiknak a bélit ontotta ki szarva,
A vágók pedig, hisz’ mit tehettek másat?
Biztaták keményen a – döglött kutyákat.

7

A bika azonban, mint a zúgó szélvész,
Nem nézte az útnak sem hosszát, sem szélét:
Annak tartott, akit elül-utol talált,
Futá minden ember a bizonyos halált.⁶
Sikolt a fehér nép, esve már kétségbe;
Férfiak kiáltják: elébe, elébe!
De egy sincsen, aki elébe fordulna,
Hanem még a fúru-lyukba⁷ is bebúna.

3 szelindek = nagy, zömök testű, lecsüngő ajkú, tömpe orrú, erős kutya

4 marja = tarja (két lapocka közt a nyak töve)

5 agyarkodva = agyarkat (fogukat) csikorgatva

6 futá a halált = a halál elől futott, mely bizonyosan eléri

7 fúru-lyukba = fúróval vájt lyuk

8

Toldi nem futott el, csak felállott szépen,
S a bikát bevárta az utcaközépen.
„Mit akarsz te fickó! tán bolond vagy? nem ládd
A dühös bikát, hogy jön egyenesen rád?”
Látta Miklós bizony, hogyne látta volna?
„Csak kiáltozzatok” – magában gondolta,
S elbocsátá a szót a két füle mellett,
Mínthogy látni mármost a bikához kellett.

9

Mert alighogy Miklóst a bika meglátta,
Rémitőt sikkantott és a port kapálta,
Azután úgy szórta a földet szarvával,
Mínttha szérűn pelyvát⁸ forgatna villával.
Egyszersmind erősen nekirugaszkodva
Szarvát öklelőre nagy-le⁹ bocsátotta.
„Odavan! vége van! jaj, jaj!” sikoltának
Minden ablakából a pesti utcának.

10

Dehogy van! lábával elébe toppantott,
Rémitő szavával erősen kurjantott:
E fogással¹⁰ visszahökkenté a marhát,
S azon pillanatban megragadta szarvát,
Vágószékre voná két szarvánál fogva,
A mézárásokat előkiáltotta,
Nagy-sokára el is jöttek azok oztán,
Erős köteleket és pányvákat¹¹ hozván.

8 pelyva = (polyva) a gabonafélék szeméről (magjáról) leváló levélkék tömege; a polyvás magot szárítják, napon forgatják, hogy könnyebben leváljanak a levélkék; csépléskor ezt a munkát a cséplőgép végzi

9 nagy-le = nagyon le, közel a földhöz

10 e fogással = e csellel, fortélyal

11 pányva = állat megfogására használt hosszú kötél, mely csúszó hurkokban végződik; ezt messziről az állat nyakába dobják

11

Megköték a bikát vastag gerendához,
Szarvát lenyügözték¹² az első lábához;
A nép széjjeloszlott; a vágó legények
Egy kis házikóba fekünni menének.

Miklós meg leült a vágóhid szélére,
Ott akarván tanyát fogni azon éjre;
Fejének párnája a szín ágasa¹³ volt,
Lepedőt sugárból terített rá a hold.

12

De a mészárosok nem engedék neki,
Hogy a vágószínen magát pihenje ki,
Egy jó darab májat kilöktek elébe,

S menjen onnan, mondák, „anyja keservébe.”
„Ez hát a jutalma száz meg száz életnek,
Hogy a megmentőnek alamizsnát vetnek –”
Gondolá s a májat ott a földön hagyta,
Jött egy éhes kutya, annak odaadta.

13

Aztán ment az utcán. Sok helyütt susogta
Valaki: „ez volt az, aki szarvon fogta;”
Sok helyen látott még egy-két emberképet,
Ablakból, kapuból amint visszalépett.

Aztán becsapódott az ablak táblája,
Hallott a kapukon kulcsnak csikorgása,
Aztán csendesség lőn, hideg, embertelen;
„Hát nekem” mond Toldi „hol lesz már tűzhelyem¹⁴?”

14

Hányféle dolgok nem jutottak eszébe!
Előtte lebegett édesanyja képe,
Mint mikor hozzá ment búcsuvétel végett,
S nyakán csimpalyogva¹⁵ ajkán csókja égett.

Akkor is oly csendes méla éjszaka volt,
Akkor is oly tisztán csillogott le a hold,
Akkor is ki volt ő mindenünnen zárva,
Nyughelyet nem adott senki éjszakára.

12 lenyügözték = a szarvát rövid hosszú kötéllel az első lábához kötözték; így csak aprókat léphet

13 a szín ágasa = a félszer kétágú tartóoszlopa

14 hol lesz már tűzhelyem = szállásom (a tűzhely a családi élet, az otthon melegét jelenti)

15 nyakán csimpalyogva = nyakán csimpaszkodva (függeszkedve)

15

Majd az édesanyja képét odahagyva,
Az özvegyasszonyra repült gondolatja,
Hogy' sírt a kereszten, két kezét hogy' törte,
Amiért a vad cseh két fiát megölte.

Fogadása jut most eszébe s így sohajt:
„Oh miképp víhatnék holnap én avval bajt?
Hol vagyon paizsom, páncélom, fegyverem?
Fog-e a cseh bajnok szembeszállni velem?

16

Oh! bizony mit sem hajt a cseh bajnok énrám,¹⁶
Kinevet, kigúnyol és félvállról néz rám,
Vagy talán hozzá még közel sem bocsátanak,
»Félre innen, rongyos!« mondják, ha meglátnak.”

S nagyon elbusítá Miklóst e gondolat,
Lassan ment az utcán, sohajtott nagyokat,
Meg-megállt, szemét a föld felé meresztve,
Mintha lába előtt valamit keresne.

17

Egyszer föltekinte, képe is felvidult,
Azt gondolnák, hogy fut, úgy menésnek indult,
Ment, ment egyenesen a temetőkertbe,
Hol imént a síró gyászos asszonyt lelte.

Könnyü eltalálni, mi lehetett célja:
Volt a két fiúnak fegyvere, páncélja;
„Felveszem azt,” mondta, és örült előre:
Jaj! hogy ez az öröm is elpártolt tőle.

18

Össze-visszajárta a temetőkertet,
De nem lelt abban egy elátkozott lelket:
Hol keresse mármost az özvegynek lakját?
Budapest városát sok ezeren lakják.

Látta, hogy hiában minden akaratja,
Erős fogadását hiába fogadta;
Könnyű dibdáb¹⁷ játék maga, esküvése,
Pajkos gyermek a sors, csak úgy játszik véle.

16 mit sem hajt énrám = mit sem törődik velem

17 dibdáb játék = keveset érő, haszontalan

19

És mivelhogy szállást az élők nem adtak,
 Elpihent tanyáján hideg halottaknak;
 Nyirkos volt a sírdomb a harmattól, melyet
 Húvös éj sírt arra örökösök helyett.

Fölnézett az égre, az országutjára¹⁸;
 Keservesen gondolt bujdosó voltára;
 S mint amely madár van elröppenő félben,
 Úgy tett a reménység hervatag szívében.

Adjatok címet a szövegnek!

4. Próbátétel

A) Hasonlítsátok össze az ötödik és a kilencedik ének próbátételeit!

a) Töltsétek ki a táblázatot!

	ÖTÖDIK ÉNEK	KILENCEDIK ÉNEK
Miklós ellenfele		
Kit véd meg Miklós?		
Mi a „jutalma” Miklósnak?		
Milyen Miklós hangulata az események után?		

b) Milyen újabb jellemvonásokkal gazdagodott Miklós képe?
 Gyűjtsétek össze! Alátámasztó részeket is keressetek a szövegből!

MIKLÓS JELLEMVONÁSAI	ALÁTÁMASZTÓ RÉSZEK

18 az ég országútja = Tejút

c) Hasonlítsátok össze a temetői jeleneteket!

HETEDIK ÉNEK	KILENCEDIK ÉNEK	TIZEDIK ÉNEK

B) Ebben az énekben folytatjuk az ismerkedést Miklós életével.

a) Teremtsetek kapcsolatot az ötödik és a kilencedik ének között!
Milyen azonosságokat és különbségeket tudtok felfedezni a két ének története között?

AZONOSSÁGOK	KÜLÖNBSÉGEK

b) Miklós nagy veszedelemtől mentette meg a pesti utca népét a bika megfékezésével.
Hogyan hálálták meg neki?

.....

.....

Mi jellemzi Miklós hangulatát, milyen eszközökkel vetíti elénk a narrátor?

.....

.....

c) Gyűjtsetek példákat az első kilenc énekből az isteni gondviselés jelenlétére!

.....

.....

.....

C) Olvassátok el újra a kilencedik ének utolsó versszakát, a második ének befejezését és a negyedik ének 3. versszakát!

a) Milyen kapcsolatot tudtok teremteni az alábbi részletek alapján? Miért? Indokoljátok is válaszotokat!

	MÁSODIK ÉNEK	NEGYEDIK ÉNEK	KILENCEDIK ÉNEK
Hol van Miklós?			
Milyen érzések jellemzik?			

b) Figyeljétek a következő sort: „Aztán csendesség lőn, hideg, embertelen” (9/13.)! Mire utalhatnak ezek a szavak?

c) Keressétek ki a hetedik, kilencedik és tizedik énekből a halál és az újjászületés motívumait!

ÉNEK	HALÁL	ÚJJÁSZÜLETÉS
VII.		
IX.		
X.		

5. A *Toldi* egyik meghatározó vonása, hogy az elbeszélő Miklóst gyakran viszonyítja állatokhoz. Ahogy az ötödik és a kilencedik énekben megfigyelhettük, előfordult, hogy az állatok életre keltek, és a történet szereplői lettek.

Vizsgáld meg, hogyan fejezik ki a mű egészét meghatározó képi motívumok a címszereplő küzdelmeit!

ÉNEKEK/ VERSSZAKOK SZÁMA	ÁLLAT- HASONLATOK, ÁLLATSZEREPLŐK	MIT TUDUNK MIKLÓSRÓL? KIT/MIT GYŐZ LE?	MIKLÓS BELSŐ HANGJA (GON- DOLATAI, ÉRZÉSEI E/1. SZE- MÉLYBEN)	HOGYAN ÉS MIBEN VÁLTO- ZOTT MIKLÓS AZ ELŐZŐ JELE- NETHEZ KÉPEST?
	komor bika			
	sértett vadkan			
	túzok			
	hímszarvas			
	paripa			
	toportyán			
	béka			
	réti farkas			
	bika			

6. Petőfi Sándor hőseinek, János vitéznek is meg kellett küzdenie különböző állatokkal.

Idézzétek fel a szöveget, és hasonlítsátok össze a *Toldi* történetével!
Rendezzétek gondolataitokat a táblázat segítségével!

	JÁNOS VITÉZ	TOLDI MIKLÓS
Milyen állatokkal küzdenek meg?		
A történet menetében mikor fordulnak elő?		
Milyen eredményre jutnak a hősök a próba után?		
Milyen az előadásmód?		
Melyik az archaikusabb (archaizálőbb)? Miért?		

PETŐFI SÁNDOR: JÁNOS VITÉZ

25

Tündérország első kapuját őrzötte
Félrőfös körmökkel három szilaj medve.
De fáradtságosan János keze által
Mind a három medve egy lett a halállal.

„Ez elég lesz mára”, János ezt gondolta,
Nagy munkája után egy padon nyugodva.
„Ma ezen a helyen kissé megpihenek,
Holnap egy kapuval ismét beljebb megyek.”

És amint gondolta, akkép cselekedett,
Második kapuhoz másnap közeledett.
De már itt keményebb munka várt ám rája,
Itt őrzőnek három vad oroslán áll.

Hát nekigyűrközik; a fenevadakra
Ráront hatalmasan, kardját villogtatva;
Védelmezték azok csunyául magokat,
De csak mind a három élete megszakadt.

Igen feltüzelte ez a győzelem,
Azért, mint tennap, most még csak meg sem pihen,
De letörölve a sűrű verítéket,
A harmadik kapu közelébe lépett.

Uram ne hagyj el! itt volt ám szörnyű strázsa;
Vért jéggé fagyasztó volt rémes látása.
Egy nagy sárkánykígyó áll itt a kapuban;
Elnyelne hat ökröt, akkora szája van.

Bátorság dolgában helyén állott János,
Találós ész sem volt önála hiányos,
Látta, hogy kardjával nem boldogul itten,
Más módot keresett hát, hogy bemehessen.

A sárkánykígyó nagy száját feltátotta,
Hogy Jánost egyszerre szertesét harapja;
S mit tesz ez, a dolog ilyen állásába?
Hirtelen beugrik a sárkány torkába.

Sárkány derekában kereste a szívet,
Ráakadt és bele kardvasat merített.
A sárkány azonnal széjjelterpeszkedett,
S kinyögte magából a megtört életet.

Hej János vitéznek került sok bajába,
Míg lyukat fúrhatott sárkány oldalába.
Végtére kifurta, belőle kimászott,
Kaput nyit, és látja szép Tündérországot.

7. Idézetkártya

Melyik énekből származik az idézet?

Ki beszél kivel?

A részlet helyszíne:

8. Figyeljétek meg a képeket és a szövegeket! A XV. századi Pestet és Budát mutatják be.

A színezett fametszet bal oldalán a királyi palota, jobb oldalán Buda városa látható. A palota legdélibb része az István-torony volt, a hozzá tartozó épületekkel. A város felőli oldalon emelkedett a Friss-palota. Buda városát – a valóságtól eltérően – városfalak nélkül ábrázolta a metsző. A kép közepén a Mária Magdolna-, jobb szélén a Nagyboldogasszony-templom látható.

A késő középkori budavári palota Hartmann Schedel *Világkrónikájából*, 1493.
(részben hiteles ábrázolás)

Az országban sehol olyan gazdag kínálat nem volt szövetekből, fegyverekből, ékszerekből, szerszámokból vagy drága fűszerekből, mint Budán. A legnagyobb választék az országos vásárok idején várt a vásárlókra, a város boltjaiban azonban év közben is kapható volt minden keresett portéka. A két képen XV. századi bolthelyiséget lehet látni.

a) Készítsetek helyszíni riportot a kilencedik ének eseményei alapján!

A riport tartalmazza

- (1) a helyszín bemutatását;
- (2) az előzmények felidézését;

tartalmazzon

- (3) beszélgetést egyszerű járókelővel, aki ott volt, és mindent látott (lehet egy kereskedő is);
- (4) beszélgetést egy olyan pesti emberrel, aki csak hallott az eseményekről;
- (5) beszélgetést az egyik mészárossal;
- (6) beszélgetést Toldi Miklóssal;
- (7) egy záró gondolatsort, amely összefoglalja a történeteket és levonja a következtetéseket.

- b)** Annyi szereplő legyen, ahányan alkotjátok a csoportot!
- c)** Mindenki írja meg a saját szövegét!
- d)** Próbáljátok eljátszani, megjeleníteni a riportot!
- e)** A feladat előkészítésére, megoldására 25 perc áll rendelkezésetekre, a bemutató legfeljebb 5 perc időtartamú lehet.

Szerepem:

Szövegem:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9. Értékeld a csoport munkáját!

Ma dolgozott a leghatékonyabban a csoport jó teljesítményéért.

Ma volt a legeggyüttműködőbb.

Ma nagyon jó hozzászólásai, ötletei voltak.

Csoportunk jól csinálta:

.....

A csoport munkájában problémát okozott:

.....

Hogy jobban dolgozzunk, jobban kell figyelünk:

.....

A legjobban az tetszett, hogy

.....

.....

10. Toldi Miklós jelen körülményei között nem vívhat meg a cseh bajnokkal.

Igazoljátok ezt az állítást a kilencedik ének szövege és eddigi ismereteitek alapján!

.....

.....

.....

.....

TIZEDIK ÉNEK

*„Anyja Tholdi Györgynek szolgát azon kéré,
Jó Tholdi Miklósnak ha léssen szüksége,
Akkor rozskenyeret eleibe tégye.’*

Ilosvai

1

A játszi reménység amidőn imette¹⁹
A boldogtalannál hitelét vesztette,
Álmod küld szemére, kecsgetető álmod,
Avval édesíti a nyomoruságot.

Toldi is álmában csehen győzedelmet
És nyert a királytól vétkeért kegyelmet;
Drága gyöngyös fegyver csillogott kezében,
Drágább örömkönnyü anyja két szemében.

19 imette = ébrenlétében (nem álmában)

2

Lódobogás hallék: elrepült az álom,
 Feltekinte Toldi a szép holdvilágon,
 Messze látott volna, hanemhogyan nem kellett,
 A lóhátas ott ment a temető mellett.

S ki volt a lóhátas? Nem hitt a szemének,
 Midőn abban a vén Bencét ismeré meg:
 „Hé! ki az? hová mész? te vagy, öreg Bence?
 Istenem! nem lehet! milyen nagy szerencse!”

3

Bezzeg mondhatná is már a tisztos szolga,
 Hogy nem a vén Bence, hanem ez s ez volna,
 Mikor Toldi Miklós letépte lováról
 S minden port lecsókolt ráncos orcájáról!

De Bence mindebből egyebet nem értett,
 Csak hogy sírból ugrott reá egy kisértet;
 Hosszasan leckézte Miklós a vén szolgát,
 Míg fel bírta fogni a dolog mivoltát.

4

Hanem mikor aztán felfogta eszével,
 Halála napjáig sem feledheté el;
 Nem feledheté el soha az uradta,²⁰
 Mint ijedt meg a nagy örömnél miatta;
 Mint nem hitt szemének egészen, csak félig:
 Csontjait hogyan megtapogatta végig;
 S hogy' megeredt a könny két öreg szeméből,
 Mint a záporosó Isten fellegéből.

5

Az öröm, a panasz jó sokáig tart,
 Elbeszélte Miklós, ami történt rajta,
 De tudnivaló, hogy nem beszélt folytában:
 Anyját kérte minden tizedik szavában.

„Hogy' van édesanyám? nem beteg-e szegény?
 Búskodik-e nagyon elveszett gyermekén?
 Nála dőzsöl-e még s mit csinál a másik?
 Jaj! szegény anyámmal úgy-e rosszul bánik?”

20 uradta = istenadta

6

De értésül adta Bence a fiúnak,
Magát anyja miatt sose adja búnak,
György sem háborítja, odahagyta másnap,
Nem is repeszté meg szívét a nagy bánat;
Csak látni szeretné Miklóst minden áron,
És ha feltalálja széles e világon,
Fölkeresi, bizony-bizonnyal ígérte,
Ha ötven mérföldet kell is menni érte.

7

„Nem is egyébiránt indított el engem
Fölkeresni téged, Miklós, édes lelkem,
Hanem hogy legyek hű ápoló cseléded,
Gondoskodjam róla, mikor mi szükséged.
Akármerre jársz-kelsz, ott legyek sarkadnál,
Legyek segítségül, ha bajba akadnál...”
Ezt mondotta Bence s ezenkívül mennyit!
Ki győzné azt versbe szedni valamennyit!

8

Arra határozták,²¹ hogy csak ott meghálnak;
Bence egy abrakot²² adott a lovának,
Abrak is, kenyér is volt a kápa²³ mellett,
Nem röstelte Bence az efféle terhet;
Egy öblös tarisznyát is emelt a kápa,
Könyökig nyúlt Bence a nagy tarisznyába;
Kihúzott valamit, és így szóla: „Itt van;
Nesze, szolgám, madár-látta cipót²⁴ hoztam.

9

Édes anyádasszony ezt neked küldötte,
Maga dagasztotta, maga is sütötte,
És megparancsolta erős-kegyetlenül,
Hogy saját kezedbe adjam szegetlenül.”
Azzal átaladta, kést is adott mellé;
Néki veti Miklós és ugyancsak szelné:
De nem hogy a cipó válna el derékon,
Hanem a kés tört el, pedig nem volt vékony.

21 arra határozták = arra az elhatározásra jutottak

22 abrak = szemestakarmány, lóeledel

23 kápa = nyeregfej; a nyeregnek az a felálló része, melyre felaggathatnak egyet-mást

24 madár-látta cipó = a mezőről hazatérő paraszt tarisznyájában maradt darabka (a mezőn látták a madarak)

10

Az öreg csodálta: „Ejnye! hogy a kőben²⁵
Fúttá úgy meg a szél az átalvetőben^{26!}”
Nézte a kést: hová illik a darabja,
Gondolá: jó volna, ha összeragadna.

Hanem Miklós bizony nem esett kétségbe,
Hogy éhen hal, midőn kenyér van kezébe’:
Feltöré a cipőt tétovázás nélkül,
S íme egy darab vas hull ki közepébül.

11

Felvette a vasat lába mellől Bence :
Hát nem vas-darab volt, hanem vasszelence,²⁷
Könnyen felnyitotta, nem volt semmi zárja,
Bele nézett, hát csak elállt szeme szája:
Vert arany²⁸ volt benne, nem kettő, sem három,
Hanem amióta megvan a világon,
(Pedig kenyérének javát már megette)
Annyit sosem látott, azt erősítette.

12

Hát Miklós nem örült a váratlan kincsen?
Hogy ne örült volna, abból semmi sincsen,
Szörnyűképen örült, ugrált örömében,
A holnapi napot forgatá eszében:
Hogy’ veszen majd fegyvert, szép ruhát magának!
Hogyan veszi fejét a cseh Mikolának!
Hogy’ lesz ez? hogy’ lesz az? – De hányféle hogy-ot,
Hányféle szép dolgot össze nem álmodott!

25 hogy a kőben? = csodálkozás, mint: hogy az ördögbe?

26 átalvető = kettős zsák; a ló hátán vagy az ember vállán kétoldalt lecsüng; közepén van a nyílása

27 vasszelence = kis, vasból készült ládácska

28 vert arany = aranypénz

13

Mikor mind a ketten eleget örültek,
Megolvasni a pénzt egy sírdombra dültek;
Toldi a tokjából egyenként szedte ki,
Bence pedig tartá a két markát neki.
És így szóla Bence : „No te öreg tenyér!
Ilyet sosem kaptál, bezzeg viszkethetnél.²⁹
De minek beszélek, a szám majd hibázik –”
Nem biz az, kerek szám lett: kijárta százig.

14

„Most hallgass szavamra, jámbor szolgál Bence:
Nesze tedd el, itt van kilencvenkilence;
De a századikat könnyű helyütt³⁰ hagyom:
Megisszuk, mivel most magas kedvem vagyok.”
Váltig ellenkeznék benne a hú szolgál,
Ha nyergén kulacsa ki nem száradt volna:
Kívül nedves ugyan, a harmat megeste,
De a belsejébe csiholni lehetne.

15

Nem is messze kellett fáradni avégett;
Csak közel találtak egy szegény csapszéket:
Szennyes is, rongyos is volt az öreg csárda,
Oda illett volna Hortobágy síkjára.
Egy szomjú kútágas ácsorgott előtte,
Bence nyerges lovát amellé kötötte;
Toldi pedig bément: sötét volt a házba,
Belevágta fejét a szemöldökfába.

16

„Hé kocsmáros! hol vagy? a teremburádat!
Alszol, vagy meghaltál? mért nem gyújtsz világot?”
„Dehogyan alszom, (kit hoz a forgószél megint?)
Itt a mécs, bor is lesz: itce kell-e vagy pint?”³¹
„Nem kell pint, sem itce, hiába is adnád,
Egy csöppet se hozz, vagy hozz egy öreg kannát!”³²
Elühmgette magát a csaplár e szóra,
Gondolván magában: most akadt ivóra.

29 te öreg tenyér... bezzeg viszkethetnél = a nép azt jósolja, hogy akinek viszket a tenyere, pénzt fog kapni; tehát lett volna oka viszketni

30 könnyű helyütt = kéznél, hogy könnyen hozzáférhető legyen

31 itce, pint = régi űrmérték: az icce kb. 8 dl; a pint pedig a duplája, két icce

32 öreg kanna = ötpintes edény

17

Bence a tarisznyát béhozá ezalatt:
Miklósnak ugyancsak jól esett a falat,
Rakta is szaporán, alig győzte nyelni,
Három sem érkeznek vele versent enni.

Mikor pedig a nagy kanna megérkezett,
Mint a birkozásnak, neki gyűrekezett;
Felhajtá majd félig az öt pintes pohárt;
Bence megsokalta: „Az Istenért! megárt.”

18

„Árt, nem árt, én azzal keveset gondolok,
Terád pedig kicsit tartozik a dolog;
Ha örül az ember, csak nyűg, hogy van esze,
Temessük el azt ma, itt van, igyál, nesze!”

Avval odaadta az edényt Bencének:
Reszketett a keze az öreg legénynek,
Nem is bátorkodott inni egyszer sokat;
Mindig megolvasta titkon a kortyokat.

19

Míg ezek történtek a felső asztalon,
A kemencénél megpendült a cimbalom:
Egy öreg cimbalmos hevert a szurdékban,³³
Már alutt, de fölkel, hallva, hogy vendég van.

Toldi meg a kannát felkapá kezébe,
És kipattant vele vígan a középre:
Ivott is, táncolt is: majd leszakadt a ház,
Bence mindig mondta: „Megárt a bor, vigyázz.”

20

„Árt, nem árt, én avval nem gondolok! haj rá!” –
És az öreg kannát magasan felhajtá,
„Búsoljon a lovad, elég nagy a feje;
Nem volt ilyen kedvem, van száz esztendeje.

Kannát nekem csaplár! pintet az öregnek!
Mert nehéz a kanna: kezei remegnek.”
Mégfogadta a szót a bormérő ember:
Bence a pintesből iszogattott renddel.³⁴

33 szurdék = kuckó, zug a kemence és a fal között

34 renddel iszogatni = mértéktartóan

21

„Haj rá! haj! lakjuk el a búbánat torát;
Álmos a csaplárunk: igyuk meg a borát!
Igyál vén cimbalom: mindjárt rád locsolom.”
„Belém inkább uram: amúgy iszonyodom.”³⁵
„Magadéból ingyen! hallod-e kocsmáros!
Tégy úgy, mintha innál.” „Uram! nem lesz káros?”
„Ha csak ennyit tudtok,” monda Miklós, „inni:
Igya meg a föld a maradékot: így ni!”

22

S végigönté a bort a szoba földjére:
Rázta fejét Bence s így tett rá, hogy : „éjnye!”
Toldi pedig rakta ugyancsak a táncát,
Verte a fejével a mestergerendát.³⁶
Széles jókedvében kurjantott nagyokat,
Ivott, megint táncolt: megint ivott sokat;
De mértéket tartott az öreg cimborá:
Csak apránként fogyott a pintesből bora.

23

Egyszer elhallgatott, Miklós nem dorgálta;
Nehéz lett a feje, húzta a lócára,
Elszaladt előle a boglyakemence,
Felborult ültéből, úgy elgyengült Bence.
Toldi is beléunt a mulatozásba,
Asztalon leborult két izmos karjára:
(Meztelen karjában dagadtak az erek)
Úgy aludt el, úgy hált a hatalmas gyerek.

11. Találkozás

- A) Milyen kapcsolat van a kilencedik és a tizedik ének között?
a) Hány szerkezeti egységet lehet felismerni a tizedik énekben?

Különítsétek el a részeket, adjatok címet, majd bontsátok további mozzanatokra az eseményeket!

35 amúgy iszonyodom = ti. ha rám öntik a bort

36 mestergerenda = mennyezet gerendáit keresztben tartó vastag főgerenda

I. RÉSZ:	II. RÉSZ:
<p>Cím: Mozzanatok (alcímekben):</p>	<p>Cím: Mozzanatok (alcímekben):</p>
<p>b) Gyűjtsetek olyan kifejezéseket, amelyek a csárdát mutatják be!</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>	
<p>c) Rajzoljátok le, milyennek képzelitek!</p> <div data-bbox="188 1227 1409 2033" style="border: 2px solid orange; height: 350px;"></div>	

- B) Másodszor keresi meg Miklóst az öreg Bence.
Hasonlítsátok össze a két találkozást!

	ELSŐ TALÁLKOZÁS	MÁSODIK TALÁLKOZÁS
Milyen helyzetben érkezett a segítség?		
Hol találkoznak?		
Milyen napszakban?		
Hogyan találta meg Bence Miklóst?		
Mit visz magával Bence?		
Milyen céllal érkezett Bence?		
Kinek a kérésére keresi meg Bence Miklóst?		

- a) Hogyan találják meg a száz aranyat?
Miért nem árulta el Toldiné Bencének, hogy mit visz magával?

.....

.....

.....

- b) Milyen hasonlóságot fedezhettek fel a népmesék csodái és Toldi életének jobbra fordulása között?

.....

.....

.....

- Miért éppen 99 aranya maradt meg Miklósnak?

.....

.....

Csoda vagy véletlen Bence felbukkanása? Indokoljátok véleményeteket!

.....

c) Képzeljétek el, miként tudakozódik Bence a pesti utcákon a járókelőknél Miklós holléte felől!

.....

.....

.....

.....

.....

C) Álmok

a) Hasonlítsátok össze Toldi első és második, valamint Toldi Lőrincné álmát az alábbi szempontok szerint! (Ha szükséges, lapozzatok vissza a megfelelő énekekhez!)

	MIKLÓS ELSŐ ÁLMA	MIKLÓS MÁSODIK ÁLMA	TOLDINÉ ÁLMA
Hol helyezkedik el a történet menetében?			
Hol álmodnak, milyen helyen, környezetben?			
Mit álmodnak?			
Ki vagy mi zavarja meg álmukat?			

b) A csárdában történt események nincsenek összefüggésben a cselekmény további alakulásával.

A csárdajelent nyugvópont a cselekmény menetében. Igazoljátok az állítást!

.....

.....

.....

Melyik ének nevezhető még ilyen nyugvópontnak? Miért?

.....

.....

.....

- c) A műben sok minden összefügg egymással.
Keressetek ilyen közvetett vagy közvetlen kapcsolatot a tizedik ének és az összes többi ének között!

.....

.....

.....

.....

.....

12. Készítsetek idődiagramot a *Toldi* eseményei alapján!

- a) Gondoljátok végig az eddigi eseményeket! Ha szükséges lapozzátok át a szöveget!
- b) Készítsetek jegyzetet a legfontosabb eseménymozzanatokról, időviszonyokról!
- c) Egy vízszintes tengelyen ábrázoljátok az eltelt időt! Több szín használatával jelöljétek a legfontosabb elemeket!
- d) Vázlatot, jegyzeteket készíthettek a füzetetekbe, de a csoport közös alkotását egy csomagolópapírra készítsétek el!

12. „ÖSSZESZEDTE TOLDI ROPPANT NAGY EREJÉT...”

1. Képzeljétek azt, hogy Pesten vagytok az előző énekek eseményeit követő reggelen!

a) Alkossatok három csoportot!

- (1) Lajos király és hű embereinek csoportja
- (2) a cseh vitéz és fegyverhordóinak csoportja
- (3) a fiait elvesztett özvegyasszony és szomszédainak csoportja

b) Rövid felkészülés után rögtönözzetek beszélgetést arról, vajon mi fog történni a mai napon!

2. Hallgassátok meg, mi történt ezen a napon a tizenegyedik ének szerint!

TIZENEGYEDIK ÉNEK

*„Meg kell ma itt halni tudod egyikünknek;
Nem szükség a hajó oztán holt embernek.”
Ilosvai*

1

Fölvév a hajnal piros köpenyegét,
S eltakarta vele az égboltnak felét,
De nem volt oly kényes a bársony ruhába,
Hogy be ne pillantson a szegény csárdába.

Betekint félszemmel egy törött ablakon,
Hát csak a cimbalmost látja benn egy padon,
Kinn sem lát egyebet az öreg szolgánál,
Aki dolgát végzi jó Rigó lovánál.

2

Aztán széttekinte Pesten és Budában,
Nézegette magát a széles Dunában:
Duna folyóvíznek piros lett a habja,
Közepén egy barna csónak úszott rajta.

A csónakban Toldi, nem egyéb, evezett,
Messze felborzolta a lapát a vizet;
Fényes apró csöppek hulltak a magasból,
Mintha zápor esnék piros kalárisból¹.

¹ kaláris, kláris = korallból vagy ennek utánzatából készült füzér, nyaklánc

3

Csakhamar is átkelt Toldi a nagy vízen,
 Megköté csónakját a budai részen,
 Kiszállott belőle s nagy-sebesen méne,
 Hogy keressen olyat, ami neki kéne:
 Szép aranyos fegyvert és ruhát magának,
 Cífra új szerszámot jó Rigó lovának,
 A Rigónak, akit hozott hű szolgája,
 Mert otthon is az volt kedves paripája.

4

Vett is amit kívánt: paizst, szépet, nagyot;
 Dolmányán a szabó parasztot nem hagyott²,
 Mindenütt belepte az aranypaszománt³;
 Vett sisakot, páncélt, hét tollú buzogányt,
 Kopját is, gerelyt is, mindenféle fegyvert,
 Melyeket Budán a legjobb kovács vert;
 Ezüstös, aranyos, sallangos szerszámot;
 Egy szó annyi mint száz: mindent megvásárlott.

5

Hogy a csárdába ért, felöltözött szépen,
 Tollas buzogányát forgatá kezében,
 Akkor bútt fel a nap az ég karimáján,
 Meg is akadt szeme a fiú ruháján.
 A Rigó sem az volt, aki tegnap estve,
 Sárral, úti porral szürke színre festve,
 Hanem fekete, mint a fekete bogár,
 Elsikamlott szőréen a fényes napsugár.

6

Hát mikor ráadták a nyalka szerszámot,
 Mint illett neki, hogy ragyogott, csillámlott!
 Mikor hátára ült jó gazdája Toldi,
 Körülnézte magát s elkezdett táncolni.
 Akkor „hopp!” s mint a szél, aki most szabadul,
 Vitte Toldit a ló oly kegyetlen vadul;
 Bence könnyes szemmel ballagott utána;
 Fájt, hogy búcsút sem vett tőle kis gazdája.

2 dolmányán parasztot nem hagyott = díszes kabátján kizsinórozatlan, dísztelen helyet nem hagyott

3 paszománt, paszomány = ruhát díszítő zsinór

7

Mi történt ezalatt a budai szélen?
 Hallgassatok rá csak, azt is elbeszélem.
 A király sátora vala ott felvonva;
 Tiszta kék selyemből volt a sátorponyva;
 Róla, mint az öklöm (ha kicsit nem mondok),
 Lógtak köröskörül oly nagy arany bojtok:
 Messze kiösmerszett a többitől, bátor
 Egymást érte ottan a sok úri sátor.

8

Drága karos rengők⁴ dagadóra tömve,
 Bársonnyal bevonva, arannyal áttörve⁵,
 Álltak a sátorban gyönyörű szép renddel,
 Kiknél szebbeket már nem képzelhet ember.
 Egy öreg szék is volt a kellő közében,
 Fényes drágakővel kipitykézve⁶ szépen,
 Nagy arany körmével⁷ a földet karmolta,
 Mely bársony pokróccal szinte bé volt vonva.

9

A sátrak el voltak rekesztve korláttal,
 Tilos volt parasztnak lépni azon által;
 Kívül fegyveres nép és tömérdek ember
 Az üres sátrakat majd elnyelte szemmel.
 Duna partjáig nyúlt a korlát kétfelül
 Nagy üres tér maradt a korláton belül,
 Olyan, hogy egy marhavásárnak is elég
 Lenne, ha a marhát oda eresztenék.

10

Duna-partban egy nagy zászló volt felütve,
 S tarka-barka csónak a nyeléhez kötve;
 Nemkülönben pedig a pesti oldalon
 Lobogó odafenn, csónak volt a habon.
 Széles utca a víz: ember a sövénye;
 Közepén a sziget nyúlik fel beléje,
 Gyilkos sziget volt ez: már hetednap óta
 Vérrel élt, mikép a vérszopó pióca.

4 rengő = ringó, párnázott szék

5 arannyal áttörve = aranyszállal kihímezve

6 kipitykézve = kirakva, kidíszítve

7 arany köröm = a királyi székek lába oroszlánláb formára van kifaragva, majd bearanyozva

11

Egyszer jön a nagy cseh Buda vára felől,
Táncol nagy lovával a korláton belől;
Káromkodik csúnyán, a magyart böcsmérli:
Hogy nincs, aki merje magát vele mérni.

De ime hirtelen a pesti oldalon
Nagy örömjaj támad és nagy riadalom:
Ismeretlen bajnok fekete paripán
Vágtat a zászlóhoz és mérkőzni kíván.

12

Sisakellenzője⁸ le vagyon bocsátva,
Csúcsáról fehér toll libeg-lobog hátra;
Toldi (mert hisz' ő volt) a tollat levészi,
Mindjárt ott teremnek a király vitézi,
S eveznek a tollal, mint hogy tisztök tartja⁹,
A cseh bajvívóhoz a budai partra;
Vérszín a cseh tolla, fölcseréli vele:
A bajra hívásnak¹⁰ volt e dolog jele.

13

Ezalatt a várba gyors híradók mentek.
A király lejött és sok nagyúri rendek¹¹,
A két bajnok pedig csónakon egyszerre
Indult s érkezett meg a bajvívó helyre.
Ott Miklós, mihelyest partot ért a lába,
Csónakát berúgta a széles Dunába:
Mintha korcsolyázna, futott az a habon,
Partba vágta orrát a pesti oldalon.

14

Cseh vitéz kérdezé: miért cselekedte,
Hajóját a Dunán hogy eleresztette?
„Nem egyébért, vitéz” Miklós így felelt meg,
„Hanem hogy egy csónak elég egy embernek:
Egyikünknek itt ma gyászos lesz a vége,
S nem lesz a halottnak hajóra szüksége.”
Monda Toldi, avval kezét összetette,
Buzgón fohászokodva Istent említette.

8 sisakellenző = a vassisak leereszthető, arcot védő rostély

9 tisztök tartja = ez a tisztük, a kötelességük

10 bajra hívás = kihívás párbajra, párviadalra

11 nagyúri rendek = az ország főembereiből álló vezető társadalmi réteg

15

Azután így szóla: „Vitéz! addsa kezed¹²:
 Te sem bántál soha, én sem sértettelek;
 Ha haragunnál is, egy órad sincs hátra,
 S a halálos ágyon ki meg nem bocsátna?”
 Erre a cseh nyujtá vaskesztyűs tenyerét,
 Hogy összeroppantsa vele Miklós kezét;
 Észrevette Miklós a dolgot előre,
 S a cseh barátságát jókor megelőzte.

16

Összeszedte Toldi roppant nagy erejét,
 S megszorítá szörnyen a bajnok tenyerét;
 Engedett a kesztyű és összelapúla,
 Kihasadozott a csehnek minden ujja.
 S mint mikor tavasszal, ha lágy idő fordul,
 A házak ereszén a jégcsap megcsordul:
 Úgy csordúlt ki a vér minden ujja végén.
 Elszörnyedt a bajnok Toldi erősségén.

17

Aztán megragadta Toldi csak úgy kézzel,
 Rángatta a csehet szörnyü erejével,
 Ropogott keze közt, elolvadt a teste;
 Végre így könyörgött a cseh térdre esve:
 „Kérlek édes fiam! ne kívánd halálom,
 Minden vagyonomat ím neked ajánlom,
 Tizenkét vitéznek drága sok marháját,
 Vitézlő magammal minden apródságát¹³.”

18

Toldinak a szíve hajlott a kérésen,
 „Legyen úgy” felelte, „marhádat elvészem,
 De azt is korántsem magamnak kívánom,
 Két vitézt megöltél: az anyjoknak szánom.
 Most, mint alamizsnát, megadom életed.
 Hanem tégy hit alatt¹⁴ erős ígéretet:
 Hogy habár mély tenger nyelné el hazádat,
 A mi országunkra mégsem teszed lábad.”

12 addsa kezed = add a kezed

13 apródságát = apródok, inasok, szolgák (fejedelmi udvarokban)

14 hit alatt = eskü alatt, esküvel

19

Mindent felfogadott¹⁵ a bajnok ijedten,
S békével mentek a csónak felé ketten:
Hát egyszer a nagy cseh, nekihúzakodva,
Toldihoz hátulról hozzávág orozva¹⁶.

Szerencse, hogy Toldi a Duna tükrében
Meglátta s megkapá a kardot kezében.
Leborult a nagy cseh: „Kegyelem! irgalom!”
„Eredj, kérd Istentől: útađ megmutatom.”

20

S amely kardot ő az álnok csehtől elvett,
Avval adott néki örökös kegyelmet.
Íziben¹⁷ elmetszé fejét a testétől,
Piros lett a nagy kard gazdája véréből.

Toldi felmutatja a fejet a kardon,
Nagy rivalgás¹⁸ támad kétfelől a parton:
Tapsolnak, kiáltnak, zászlót lobogtatnak;
Buda nagy hegyei visszakurjongatnak¹⁹.

3. Az ének eseményeinek középpontjában Miklósnak a cseh vitézzel való küzdelme áll.

Csomagolópapírra készített pókhálóábra segítségével gyűjtsetek ötleteket, hogyan készí-
tik elő a bevezető leírások az esemény fontosságát, emelkedettségét!

4. Készítsetek az ének eseményei alapján jellemterképet Miklósról és a cseh vitézről!

5. A cseh vitéz megérdemelte a halált.

Gyűjts érveket az állítás mellett vagy azzal szemben!

15 felfogadott = megfogadott

16 orozva = alattomban, orvul

17 íziben = nyomban, azonnal

18 rivalgás = üdvrivalgás, örömjaj

19 visszakurjongatnak = visszhangozzák

6. A Toldi tizenkettedik énekének eseményeit kis cédulákon kapjátok meg.

Döntsétek el, szerintetek mi az események helyes sorrendje!

7. Hallgassátok meg a tizenkettedik éneket!

Közben figyeljétek, hogy a szövegben ugyanolyan sorrendben szerepelnek-e az események, ahogyan ti azt előzetesen elgondoltátok!

TIZENKETTEDIK ÉNEK

*„Király azért őtet fejéhez választá,
És tizenkét lóra neki hópénzt adata.”
Ilosvai*

1

Mikor Toldi Miklós megfogá a csehet
És az ijedtében legott²⁰ térdre esett,
Igen megörvendett a felséges király,
Könnybe lábadt szeme a nagy öröm miá²¹,
S így szólt az urakhoz, kik mellette voltak:
„Úgy hiszem, ez a cseh nem fog víni holnap;
Most akadt emberre, aki megtanítja:
Máskor hogy' gyalázza a magyart s hogy' szidja.

2

De ki az a bajnok? nem ösmered Toldi?
Ki ismeri? Én nem tudom elgondolni;
Nincs egy jóra való vitéz országomban,
Akit ne ismerjek s nevét meg ne mondjam:
De ily erőt, mint amely van e vitézben,
Én nem tapasztaltam soha emberkézben;
Félek, nem magyar lesz; pedig nem lenne szép,
Ha más vinná ki a magyar becsületét.

3

Egyébiránt, legyen magyar avvagy német,
Nagy csapástól menti meg a magyar népet;
El is veszi tőlem jutalmát gazdagon,
Toldi gyilkos öccse részét neki adom.”
Toldi György e szóra csak úgy hűle-fűle²²,
Szétnézett, hallja-e más is ökvüle?
Összesúgtak-búgtak az úri emberek:
Hogy gyilkos öccse van, annak örültenek.

20 legott = nyomban

21 miá = miatt

22 hűle-fűle = fázott és izzadt egyszerre

4

Mikor pedig Miklós a csehet kiszabta²³,
 S kisebbik darabját²⁴ kardján felmutatta,
 Tüstént parancsolá király ő felsége,
 Tizenkét aranyos vitéz menjen érte.

El is mentek azok szép zászlós sajkával²⁵,
 S vitték a királyhoz Toldit nagy pompával.
 A király szólt: „Bajnok! nyisd fel sisakodat,
 Mondd neved s mutassad vitézi arcodat.”

5

Térdre esett most a király lábainál
 S így kezdette Miklós : „Oh felséges király!
 Nem vagyok én bajnok, csak egy földönfutó,
 Hogyan lettem azzá? tudj’ a mindentudó²⁶.

Magam sem tudom hogy’, esém gyilkosságba,
 S elzaklatott²⁷ bátyám a széles világba:
 Én meg idejöttem feladni tettemet²⁸,
 S várni vagy kegyelmet, vagy büntetésemet.”

6

Ily bátran beszéle Miklós a királynak,
 Felnyomá rostélyát acél sisakjának:
 Halvány is, piros is volt az ábrázatja,
 Mert bánat és öröm osztozának rajta.

Tetszett a királynak szép fiatal képe,
 Azért nyájasan ily kérdést tőn elébe²⁹:
 „Nemdenem³⁰ a Toldi Lőrinc fia volnál?”
 Miklós a fejével ráütött³¹ e szónál.

23 kiszabta = levágta

24 kisebbik darabját = fejét

25 sajka = csónak

26 tudj’ a mindentudó = Isten tudja

27 elzaklatott = elkergetett

28 feladni tettemet = feljelenteni magamat, bejelenteni bűnömet

29 ily kérdést tőn elébe = ilyen kérdést intézett hozzá

30 nemdenem = ugye bizony

31 fejével ráütött = rábólított (igenlően)

7

Akkor az urakhoz fordult a felséges
 Király s ekkép tartott hatalmas beszédet:
 „Urak! hű vetézim! ide hallgassatok,
 Mert nem tréfaság az, amit most hallotok:
 Toldi György testvére ez a vitéz gyermek,
 S György azon van, hogyan ásson ennek vermet,
 Hogyan zárhatná ki öccsét örökéből,
 Hogy’ tagadhatná ki a nemzetségéből.

8

Tudom minden csínyát³², mert végére jártam;
 Azért most szemébe mondom neki bátran:
 Árván maradt öccsét parasztnak nevelte,
 Mert nagy erőt sejtett benne s irigyelte,
 Mert attól félt, hogy a Miklós erős karja
 Az ő hírét-nevét homályba takarja;
 Mert – de’jszen³³ tudja azt az ő gonosz lelke,
 Öccsét rangja szerint miért nem nevelte.

9

Azt is tudom, hogy ő ingerlé a minap,
 S úgy talált megütni egy bosszantó inast;
 Kivallák szolgálai, mi módon tartatott
 A testvéröccsére embervadászatot.
 Nem úgy van, Toldi György? de úgy van! a király
 Minek volna, ha nem tudná, ki mit csinál?
 Egy ilyen testvérré annyi rosszat kenni,
 Ki csupán magától ennyire bírt menni!”

10

Nagy tetszés követte a király beszédét,
 Zsenge korához³⁴ ily ritka bölcsességét:
 Toldi György pedig lesüté fejét mélyen,
 Csakhogy a föld alá nem bútt szégyenében.
 A király most szemét Miklósra vetette.
 Vállát kegyelmesen meg-megveregette;
 És monda nyájasan: „Ifju vitéz, állj fel:
 Eladott a bátyád, de többször nem ad el.

32 csínyát = csínját (csín: ravasz cselekedet, fortély)

33 de’jszen = de hiszen

34 zsenge korú = fiatal

11

Én neked a földön ím kegyelmet adok;
Kérd Istent, remélem Isten is adni fog;
Bírdad békességben birtokod, ha rád száll,
Nem volt az, mióta megvan, jobb gazdánál.

 És hogy haragosod ne legyen a szomszéd,
Íme bátyád önként neked adja részét:
Vértagadó testvér!³⁵ nemde úgy van? érted?
Hogy ősi birtokod öcsédnek ígérted?”

12

György meredt szemeket vetett a királyra,
Hej dehogy mert nem-et mondani szavára!
Mert villogott szeme, és iszonyú pogány
Harag³⁶ sötétlett a király homlokán.

 „Jól van”, mond a király, „igen a felelet?
Jól van! Erről még ma írsz öröklevelet³⁷;
Most pedig, miután így kipróbáltalak³⁸,
Mondom: udvaromnál többé ne lássalak.”

13

Megszólalt most Miklós: „Felséges királyom!
Bátyám birtokára egy cseppet se vágyom;
A magamé sem kell, legyen tied, bátya,
Teljék vele fősvény szived kívánsága;
 Csak azon könnyögek mostan felségednek:
Vegyen be sergébe, csupán közembernek;
Jó az Isten, jót ad: megszerezi kardom,
Amire szükségem leszen, avval tartom³⁹.”

35 vértagadó testvér = a vértagadás a törvényes vérrokonok kitagadása jogaikból, örökségükből; régen a gyalázaton és becstelenségen túl azzal büntették, hogy örökös szolgájává lett a megtagadott testvérnek, rokonnak

36 pogány harag = kegyetlen, vad, gyilkos harag

37 öröklevél = hiteles okirat az örökségről, a birtok átruházásáról

38 kipróbáltalak = próbára tettelek

39 avval tartom = azt hiszem, úgy vélem

14

Felelt a nagy király: „Ne légy olyan gyermek;
Hogyan vennélek én hitvány⁴⁰ közembernek?
Királyi fejemhez⁴¹ választalak téged
S mán kezdve tizenkét lóra jár hópénzed⁴².”

De míg ezt elmondta, azalatt leoldott
Derekáról egy nagy cifra rezes kardot:
Gyémánt a cifrája, arany volt a reze,
Toldinak nyújtotta s monda: „Kösd fel, nesze!”

15

Semmit se mondhatna s adhatna királya,
Ami Toldinak ily örömet csinálna,
Pénzért, gazdagságért hej dehogyan cserélne:
Dárius kincsének⁴³ még oda sem nézne.

Azért akarta is szépen megköszönni,
De a szó nem akart a nyelvére jönni,
A király azonban nem neheztelt érte,
Mert az együgyű szív⁴⁴ nyelvén nagyon érte.

16

És hogy örömeiben ne maradjon hiány,
Hogy beteljék mindaz, amit szíve kíván,
Épen mintha álma kezdődne most elől⁴⁵,
Anyját látja jőni a korlátok felől.

Elfelejtett mindent és futott elébe,
Kimélve szorítá páncélos ölébe,
Nem szólott egyik sem, nem sírt, nem nevetett,
Csak az öreg Bence rítt⁴⁶ a hátok megett.

40 hitvány = itt: egyszerű, közönséges

41 királyi fejemhez választalak = testörömmé teszek

42 hópénz = havi zsold

43 Dárius kincse = rengeteg pénz, gazdagság (Dárius: sok országot meghódított, mesés gazdagságú perzsa király)

44 együgyű szív = (jó értelemben) egyszerű

45 mintha álma kezdődne most elől = mintha előlről kezdődne most korábbi álma

46 rítt = sírt

17

Végre a nagy öröm, mely szívöket nyomta,
Mint a terhes fölleg, mérgét kiontotta,
Szemökből a zápor bőségesen hullott,
Akkor könnyült szívvel Toldiné így szólott:
„Lelkemtől lelkezett gyönyörű magzatom,
Csakhogy szép orcádat még egyszer láthatom;
Be szép vagy! be nagyon illel leventének!
Isten sem teremtett tégedet egyébnek.”

18

Miklós pedig monda: „Nem megjövendöltem,
Hogy előbb vagy utóbb bajnok lesz belőlem?
De nem köszönöm azt magam erejének:
Köszönöm az Isten gazdag kegyelmének.
Mármost Toldi Györggyel lakhelyet cserélünk,
Ő Nagyfaluba megy, mi pedig itt élünk:
Valaha tán ő is hozzám édesedik;
Ha nem, irigykedjék, míg el nem temetik.”

*

19

Így szerette anyját a daliás gyermek,
Szívét nem bántá még nyíla szerelemnek;
Nem is lón asszonnyal tartós barátsága⁴⁷,
Azután sem lépett soha házasságra.
Rettenetes vitéz támadott belőle,
Kalász-módra hullt az ellenség előtte,
Védte az erőtlent, a királyt, országot;
Csuda-dolgairól írtak krónikákat.

20

Senki sem állhatott ellent haragjának,
De ingét is odaadta barátjának,
S ha nem ellenkedett senki az országgal,
Örömet tanyázott a víg cimborákkal.
Nem hagyott sok marhát, földet és kincseket,
Nem az örökségen civódó gyermeket:
De, kivel nem ér föl egész világ ökre,
Dicső híre-neve fennmaradt örökre.

47 nem is lón asszonnyal tartós barátsága = nem lépett házasságra

8. A *Toldi* befejezése akár népmeseinek is tűnhet: minden megoldódik, a jó elnyeri méltó jutalmát, a gonosz pedig büntetését.

- a) Döntsétek el az alábbi szempontok alapján, hogy a *Toldi* inkább hasonlít a népmesékre vagy inkább különbözik azoktól!
- (1) a főhős személye, jelleme
 - (2) a főhős kalandjai
 - (3) a kalandok okai és következményei
- b) Venn-diagramon ábrázoljátok elgondolásaitokat!

9. Miklós életének egyik fordulópontja egy bűn, egy gyilkosság volt.

Tettét, annak okait és következményeit vessétek össze a nemrégiben megismert történetekkel!

- a) Tegyetek + jelet a táblázat azon oszlopaiba, amelyre igaznak érzitek az állítást!

ÁLLÍTÁS	KÁIN	KŐMÍVES KELEMEN	EDWARD KIRÁLY	TOLDI MIKLÓS
Bűne a gyilkosság.				
A bűn oka a féltékenység.				
A bűnt a zsarnoki viselkedés okozza.				
A bűn hirtelen, dühből elkövetett tett.				
A gyilkosságot áldozathozatalként követték el.				
A bűn következménye a lelkiismeret-furdalás.				
A büntetés az örök kirekesztettség, megbélyegzettség.				
A büntetés a boldogtalanság, magány.				
A büntetés elmarad, mert tetteivel jóváteszi a bűnt.				

- b) Bizonyítsátok, hogy Miklós Istennek szentelt lovagként vehet részt a párbajban!

12. Ültessétek forrószékbe Lajos királyt, majd Miklóst, végül pedig Györgyöt!

Kérdezzétek őket a 11–12. ének történéseivel kapcsolatos érzéseikről, viselkedésükről, ezek okairól!

13. Szerkesszettek iskolai újságot a 11–12. ének alapján!

Adjatok címet az újságnak!

- a)** Gyűjtsetek témákat; ehhez adunk némi segítséget:
- (1) a párbaj helyszínének leírása
 - (2) tudósítás a párbaj lefolyásáról
 - (3) beszámoló a „divatrovat”-nak a vitézek megjelenéséről
 - (4) interjúk az esemény résztvevőivel (Toldi Miklóssal, az édesanyjával, Bencével)
 - (5) olvasói levél Toldi Györgytől a király viselkedéséről, egy a király dicsérő olvasói levél
 - (6) készülhetnek a témával kapcsolatos hirdetések; meghívók lovagi tornára
 - (7) illusztrációk a cikkekhez
- b)** A választott témák szerint alakítsatok munkacsoportokat!
- c)** Ha elkészültetek, tartsatok „szerkesztőségi értekezletet”, amelyen megismertetitek alkotásaitokat a „szerkesztőség” többi tagjával!

13. „DICSŐ HÍRE-NEVE FENNMARADT ÖRÖKRE.”

1. Egy kártyát kapsz, amelyen egy nemrégiben megismert szereplőről olvashatsz.

Kire ismersz a jellemzők alapján?

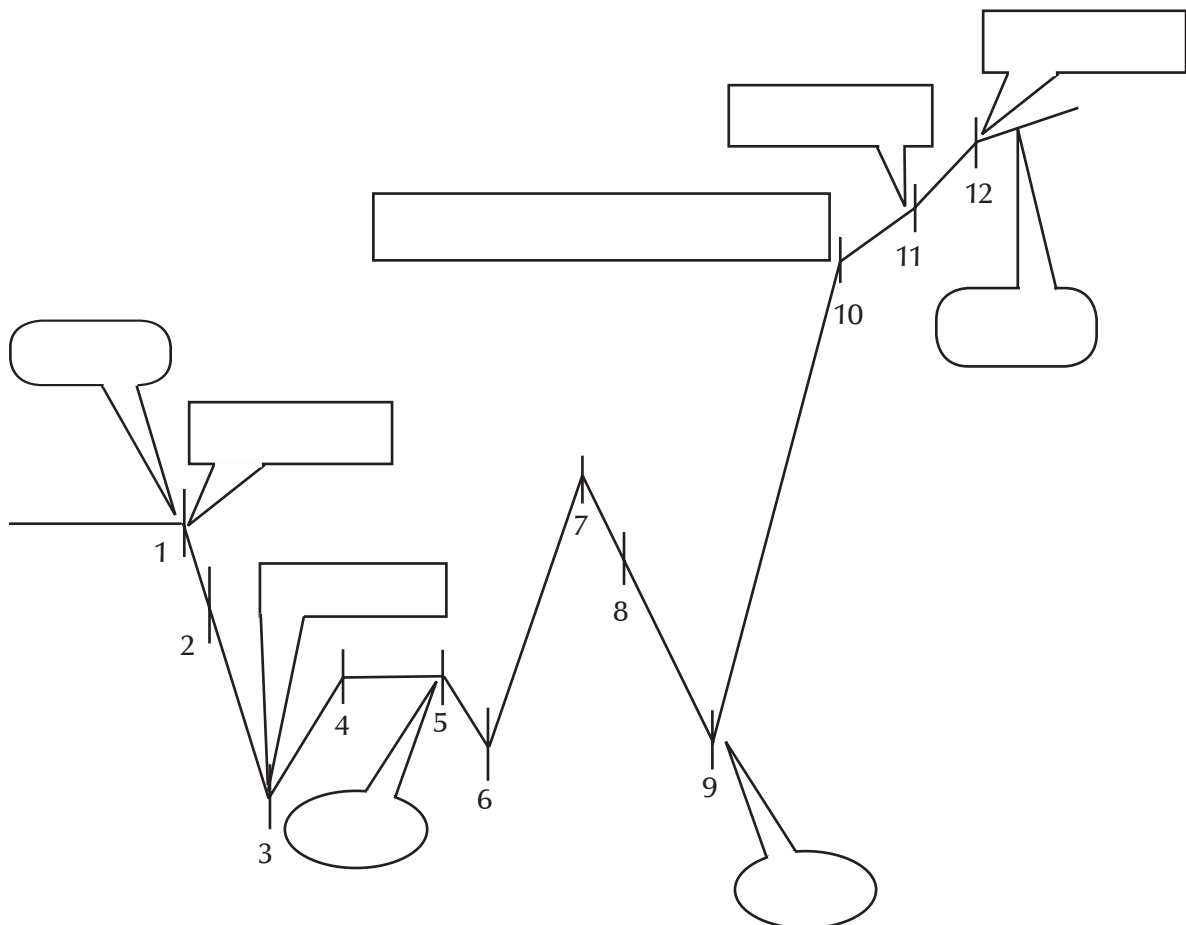
2. Foglaljuk össze a *Toldit*!

A) Foglaljuk össze a *Toldi* cselekményét, hely- és időviszonyait!

a) Értelmezzétek a következő ábrát!

Egészítsétek ki feliratokkal, magyarázatokkal, rajzokkal, jelekkel!

A következő kifejezéseket használhatjátok: *előhang*, *utóhang* (a 12. ének utolsó két szakasza), *előkészítés*, *bonyodalom*, *kibontakozás*, *tetőpont*, *megoldás*, *epizód*.

b) Jelenítsétek meg táblázatban, mely események játszódnak este, illetve éjszaka, reggel, illetve nappal!

Hol játszódnak ezek az események?

NAPSZAK	ESEMÉNY	HELYSZÍN

c) Fogalmazzátok meg következtetéseket!
Milyen kapcsolat van az események és azok ideje, esetleg helyszíne között?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

B) Foglaljuk össze, mit tudunk a *Toldi* stílusáról, nyelvezetéről!

■ A *Toldi* nyelve *archaizáló*, benne a szerző gyakran használ olyan szavakat, kifejezéseket, amelyek már Arany korában is régiesnek számítottak.

a) Keressetek példákat olyan archaikus szavakra, kifejezésekre, amelyek a tárgyi világot mutatják be:

cselekvésre utalnak:

az emberek közötti kapcsolatra vonatkoznak:

b) Fogalmazzátok meg következtetéseket!

Mi indokolja az archaikus szavak, kifejezések használatát?

c) A mű stílusa szemléletes.

Keressetek olyan idézeteket a *Toldi*ből, amelyekkel ezt bizonyíthatjuk!

Milyen költői képet ismertek fel az idézetben?

IDÉZET	A KÖLTŐI ESZKÖZ NEVE

C) Foglaljuk össze, mit tudunk a *Toldi* szereplőiről!

a) Ábrázoljátok szerephálón a mű szereplői közti viszonyokat!
 Pirossal húzzátok alá a főszereplők, késsel a mellékszereplők nevét!

b) A népmesék mely alakjához hasonlíthatjuk

Miklóst:

Györgyöt:

c) Mely szereplőre jellemzőek a következő tulajdonságok?
 Kösd össze az egymáshoz tartozókat!

Miklós
 Toldi Lőrincné
 Bence
 György
 Lajos király

igazságos, bölcs
 gyermekszerető, szelíd
 talpnyaló, béketűrő
 hűséges, béketűrő
 erős, bátor, kitartó

d) Olvassátok újra az előhangot, az ötödik ének 15. szakaszát, valamint az „utóhangot” (a 12. ének utolsó két strófáját)!

Milyen a narrátor viszonya Miklóshoz?

Az előhangban:

.....

.....

.....

.....

Az 5. ének 15. szakaszában:

.....

.....

.....

.....

Az utóhangban:

.....

.....

.....

3. Alkossatok csoportokat!

Fogalmazzatok meggyőző-érvelő állásfoglalást az állítás mellett vagy ellen!

A) A *Toldi* a bűnbeesés és a megtisztulás, a bűnből való újjászületés története.

a) Gyűjtsetek minél több és minél többféle érvet!

ÉNEK/VERSSZAK	ÉRVEK				
	BŰNBEESÉS	ÚJJÁSZÜLETÉS	MEGTISZTULÁS		

- b) Miért érdemel tiszteletet Toldi IX. fejezetben tanúsított viselkedése?
Mennyiben másfajta próbatétel ez, mint az ötödik énekben?

.....

.....

.....

- c) Ismertessétek a csoporttal eredményeiket, megállapításaitokat!
Készítsetek közösen ötperces meggyőző beszédet a legfontosabb megállapítások és érvek felhasználásával!
A csoport véleménye az állítással kapcsolatban

.....

.....

.....

.....

.....

A legfontosabb érvek

1.
-
2.
-
3.
-
4.
-
5.
-

Következtetések

.....

.....

.....

.....

.....

- b) Mely énekek és mivel igazolják, hogy a történet idejében Toldi még gyermek?
Szerintetek milyen értelemben maradt gyermek, milyen értelemben nem?

.....

.....

.....

- c) Ismertessétek a csoporttal eredményeiket, megállapításaitokat.
Készítsetek közösen ötperces meggyőző beszédet a legfontosabb megállapítások és érvek felhasználásával!

A csoport véleménye az állítással kapcsolatban

.....

.....

.....

.....

.....

A legfontosabb érvek

1.

.....

2.

.....

3.

.....

4.

.....

5.

.....

Következtetések

.....

.....

.....

.....

C) A *Toldi* „a pórsuhancról szól, ki a viszonyok jármát lerázza és fölfelé tör”.

a) Gyűjtsetek minél több és minél többféle érvet!

ÉRVEK	A FELEMELKEDÉS LÉPÉSEI						
	PARASZTFIÚ						
ÉNEK/VERSSZAK							

b) Szerintetek miben különbözik, hogy valaki parasztfiú vagy paraszti körülmények között nevelkedt ifjú?

.....

.....

.....

c) Ismertessétek a csoporttal eredményeiket, megállapításaitokat.
Készítsetek közösen ötperces meggyőző beszédet a legfontosabb megállapítások és érvek felhasználásával!

A csoport véleménye az állítással kapcsolatban

.....

.....

.....

.....

.....

A legfontosabb érvek

1.

.....

2.

.....

3.

.....

4.

.....

5.

.....

Következtetések

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4. Fejezd be a nyitott mondatot!

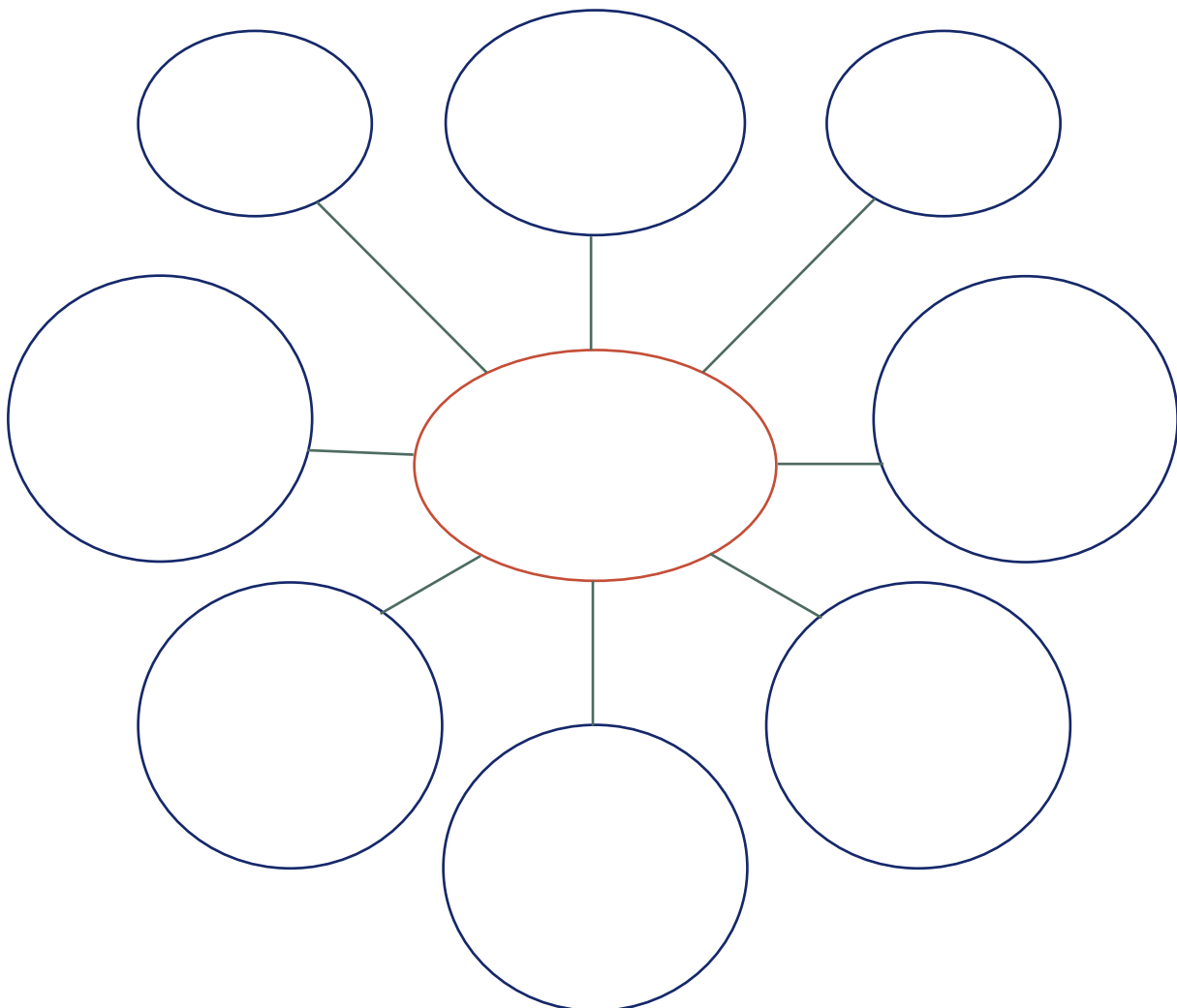
Számomra a Toldi legfőbb üzenete az, hogy.....

.....

.....

5. Írj esszét *Mit jelent számomra az örökség?* címmel!

a) Rendezd gondolataidat egy fűrtábra segítségével!

14. TOLDI MIKLÓS ÉS JÁNOS VITÉZ

1. Játsszunk barkochbát!

Kire gondoltam?

a)

b)

c)

2. A három hős közül kettőt egymáshoz közel állónak érezhettek. Kik ők?

Mi alapján döntöttetek? Rendezzétek érveiteket fürtábra segítségével!

3. Toldi és János vitéz I.

- a) Készítsétek el Petőfi Sándor *János vitéz*ének a folyamatábráját!
Használjátok a következő kifejezéseket! A felsorolás nem az események sorrendjét tükrözi.

harci dicsőség
boldogság
vándorút

próbák
hazatérés

elbujdosás
a bűn elkövetése

mesei próbák
juhászbojtár

- b) Készítsétek el Arany János *Toldi* című művének a folyamatábráját!
Alkossátok meg a kulcsszavakat, amelyek segítenek az ábra elkészítésében!

Kulcsszavak:

.....

.....

- c) Figyeljétek meg a kezdő- és a végpontokat! Honnan indultak, hova jutottak a hősök?

.....

.....

- d) Kiket képviselnek a főszereplők a művekben? Indokoljátok is válaszotokat!

.....

.....

4. Toldi és János vitéz II.

A) Gyűjtsétek össze a két mű legfontosabb *helyszíneit*!

a) Csoportosítsátok őket az összefoglaló táblázat szempontja szerint!

HELYSZÍN	JÁNOS VITÉZ	TOLDI
VALÓSZERŰEK		
MESEIEK		

b) Milyen azonosságokat és milyen különbségeket vesztek észre?

.....

.....

.....

.....

B) Gyűjtsétek össze a két mű legfontosabb *szereplőit*!

a) Csoportosítsátok őket az összefoglaló táblázat szempontja szerint!

HELYSZÍN	JÁNOS VITÉZ	TOLDI
VALÓSZERŰEK		
MESEIEK		

b) Milyen azonosságokat és különbségeket vesztek észre?

.....

.....

.....

.....

C) Gyűjtsétek össze a két mű legfontosabb eseményeit!

a) Csoportosítsátok őket az összefoglaló táblázat szempontja szerint!

HELYSZÍN	JÁNOS VITÉZ	TOLDI
VALÓSZERŰEK		
MESEIEK		

b) Milyen azonosságokat és különbségeket vesztek észre?

.....

.....

.....

.....

5. Olvassátok fel hangosan az alábbi szavakat, szókapcsolatokat!

a) Jelöljétek bennük, mely szótagokat ejtettétek a legerősebb hangsúllyal, a legnagyobb hangerővel!

függöny

függönytartó

erős függönytartó

Erős függönytartó van az ablak fölött.

b) Fogalmazzátok meg tapasztalataitokat!

A legerősebb nyomaték helye a szavakban, a szókapcsolatokban:

.....

c) Olvassátok el a *Toldi* következő négy sorát!

Olvasáskor elsősorban ne a szöveg tartalmára figyeljétek, hanem arra, hogy a magyar nyelv hangsúlyszabályai szerint melyik szótagokra esik a legnagyobb nyomaték!

Egy sorban több helyen is találhattok ilyeneket!

„De ami az enyém, azt elviszem innét;
Add ki, bátya, tüstént, ami engem illet;
Add ki a jussomat: pénzt, paripát, fegyvert;
Azontúl – az Isten áldjon minden embert.”

Amikor a vers ritmusát a nyomatékos (hangsúlyos) és kevésbé nyomatékos (kevésbé hangsúlyos) szótagok szabályszerű váltakozása teremti meg, ÜTEMHANGSÚLYOS verselésről beszélünk. Például a *Toldi* ütemhangsúlyos verselésű.

A hangsúlyos szótagtól hangsúlyos szótagig terjedő egységet ÜTEMnek nevezzük.

- d) Válasszátok el az ütemeket a zenei jelölésben is ismert | jellel!
Hány ütemet találtatok egy-egy sorban?

- e) A sorfajta elnevezésekor a sorban található szótagok és ütemek számát kell figyelembe venni. Ennek alapján az első sor: 4 ütemű tizenkettes.
Mit tapasztaltok az idézet többi sorában?

- f) Minden sorban kettős vonallal (||) jelöljétek azt a helyet, ahol a legerősebbnek érzitek a szünetet, és egyben legnyomatékosabbnak a szótagot a sor olvasása közben!

Azokat a sorokat, amelyek tizenkét szótagosak, s amelyekben a FŐMETSZET a 6. szótag után áll, FELEZŐ TIZENKETTES soroknak nevezzük.

- g) Tapasztalataitok alapján egészítsétek ki a mondatot!

A *Toldi* verselése, sorfajtája

- h) Vizsgáljátok meg ugyanilyen módon a *János vitéz* verselését a következő strófában!

„Mikor a magyarság beért az országba,
A törökök ott már raboltak javába’;
Kirabolták a sok gazdag templom kincsét,
És üresen hagytak minden borospincét.”

- i) Milyen verselés és milyen sorfajta jellemzik a *János vitéz*-t?

- j) Figyeljétek meg, hány soros szakaszból áll a *Toldi*, hány sorosakból a *János vitéz*!
Emlékeitek szerint melyik áll közelebb a népköltészethez?
Gondoljatok az énekórákon tanult népdalokra!

- k) Olvassátok el a *Kőműves Kelemenné* részletét, és vizsgáljátok meg verselését, sorfajtaját!

„Tizenkét kőműves összetanakodék,
Magos Déva várát hogy fölépítenék,
Hogy fölépítenék fél véka ezüstér,
Fél véka ezüstér, fél véka aranyér.”

Verselése:

Sorfajtája:

- l) Fogalmazzatok meg következtetést: milyen hagyományokat követ a *János vitéz* és a *Toldi* verselése?

.....
.....

6. Gyűjtsetek ötleteket: mi a magyarázata annak, hogy a *Toldi* nyelve archaikusabb, mint a *János vitézé*!

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

7. Töltsétek ki a táblázatot!

SZEMPONTOK	PETŐFI SÁNDOR: JÁNOS VITÉZ	ARANY JÁNOS: TOLDI
MŰFAJA		
VERSELÉSE		
A HŐSÖK SORSA		
KIKET KÉPVISELNEK A SZEREPLŐK?		

9. Fejezd be a nyitott mondatot: Nekem a két mű közül jobban tetszett a...!

Véleményed természetesen fejtsd ki és érvekkel támaszd alá!

Nekem a két mű közül jobban tetszett a

15. KÉPES KIFEJEZÉSEK, SZÓLÁSOK, KÖZMONDÁSOK MÁS NYELVEKBEN

1. Alakítsatok 4-5 fős kiscsoportokat!

Vitassátok meg, mit gondoltok a kapott kártyán található közmondásról!

2. A kapott kártyán egy magyar közmondást vagy valamely más nép szólását, közmondását látod magyarul.

- a) Keresd meg az osztályban a közmondásod párját!
- b) A pároddal közösen fogalmazzátok meg, hogy mi a jelentése az adott szólásnak!

- c) Vitasd meg a pároddal: a magyar vagy az idegen nyelvű közmondás fejezi-e ki szellemesebben, ötletesebben, képszerűbben az adott jelentést!

Esetleg egyformán találónak érzitek mindkettőt? Indoklást is adjatok!

- d) Olvasd el az alábbi szöveget!
Fogalmazd meg párossal röviden, hogy mit nevezünk *vándorszólásnak*!

A fenti feladatban megfigyelhettétek, hogy bizonyos szólások, közmondások esetében minden nép, nyelv a maga szokásainak, kultúrájának megfelelően alakítva fejezheti ki ugyanazt a jelentést. Ilyen pl. a *Vizet hord a Dunába* szólás, amelynek megfelelőit többek közt az angolban, arabban és oroszban is megtaláljuk:

oroszul: *Szamovárt¹ szállít Tulába.*

angolul: *Szenet visz Newcastle-ba.*

arabul: *Homokot visz a sivatagba.*

Az orosz szamovárgyártás központja évszázadok óta Tula városában van, így oda máshonnan nem érdemes szamovárt vinni, mert nem lehet eladni. Az angliai Newcastle pedig éppen szénbányászatáról híres, oda tehát szenet szállítani értelmetlen és felesleges dolog. Természetesen okos ember a sivatagba sem homokkal érkezik.

Nagyon sok olyan szólást, közmondást ismerünk, amelynek a megfelelője számos nyelvben megtalálható, ráadásul nagyjából ugyanabban a formában. Pl. *a töri a fejét* szólást angolul is, oroszul is, németül is ugyanezzel a képpel fejezik ki.

Hasonlóan több nyelvben elterjedt képek: *a sarkában van*: 'közelről követ valakit'; *zavarosban halászik*: 'a káoszt kihasználva csinálja meg a szerencséjét'; *orránál fogva vezet*: 'félrevezet, becsap valakit' vagy *a felégeti maga mögött a hidakat*: 'visszafordíthatatlan döntést hoz'.

Ezeket a szólásokat, mondásokat VÁNDORSZÓLÁSOKnak nevezzük, mivel feltételezzük, hogy a népek egymástól kölcsönözték őket.

3. Az angol nyelvben – akárcsak a magyarban – vannak olyan összetett igék, amelyeknek a jelentése nem vezethető le a részek jelentéseiből (nem áttetszők).

(Lásd pl. a magyar *berúg* igét 'lerészegedik' értelemben).

A következő, eredetileg angol szöveget olyan valaki fordította magyarra, aki nem tud még elég jól angolul, és nem ismeri az ilyen összetett igéket, ezért szó szerint átültette őket magyarra.

Egy szerkesztő aláhúzta a szövegben azokat a kifejezéseket, amelyek a félrefordítás miatt nem illettek a szövegbe.

- a) Cseréld ki a megfelelő magyar kifejezésre a rosszul fordított igéket!
A szövegkörnyezet segíthet a megfelelő kifejezések megtalálásában.

1 szamovár = orosz vízforraló eszköz, teafőzéshez használják.

Amióta a legjobb barátnőmnek, Suzie-nak gyereke született, alig találkozunk. Lehív minden közös programot. Nekem hiányzik a társasága, és ez az állapot teljesen leenged engem, rosszkedvem van tőle, szomorú vagyok. Persze én megértem, hogy nehéz dolog felhozni egy gyereket, sok bajjal jár. De olyan jó volt, amikor még többet tudtunk együtt kilógni, moziba, koncertre, színházba járni!

A múlt héten már sikerült áthívnom egy teára. El is jött, mert a férje vállalta, hogy addig a gyerek után néz. De még csak 20 perce volt nálam Suzie, amikor egyszer csak a férje a gyerekekkel felfordult a lakásunknál, mert nem tudta, hogy kell a babát tisztába tenni. Suzie segített, aztán együtt hazamentek. Nem tudom, megér-e ennyit a barátságunk: úgy érzem, nem sokáig tudok már felrakni ezzel a helyzettel.

- b)** Írd be a táblázatba, hogy melyik kifejezés helyett mit használnál inkább!

- c)** Sorolj fel olyan kifejezéseket, amelyek a félrefordítás miatt más értelmet adnak a szövegnek! Magyarázd el röviden, hogy milyen más jelentést nyer ezek miatt a szöveg egy-egy mondata! Pl. *Lehív minden programot*: ez úgy is értelmezhető, mintha az internetről „hívna le” valamilyen programot, adatot.

.....

.....

.....

.....

- d)** Ha sikerült megtalálni a szövegbe illő magyar kifejezéseket, próbáld meg kitalálni, hogy mi lehetett az angol megfelelőjük az eredeti szövegben! Ha fejből nem megy, keresd ki szótárból!

.....

.....

.....

.....

- e)** Olvasd el az alábbi szövegeket, és válaszolj a kérdésre!

Az előző feladatban említett angol igék IDIÓMÁK.

Akárcsak a szólásokat, a közmondásokat, EGY EGYSÉ GKÉ NT KELL ŐKET MEGTANULNUNK, mert az alkotórészek jelentéséből nem tudjuk kikövetkeztetni az egész kifejezés jelentését (azaz nem áttetsző a jelentésük). Ilyen például a 'gyereket felnevelni' jelentésű *bring up* ige, amely a *bring* 'hoz' és az *up* 'fel' részekből tevődik össze.

Ezekhez az angol kifejezésekhez hasonló idiómák a világ minden nyelvében nagy számban előfordulnak. Ebben a feladatban is tapasztalhattátok, hogy az idegen nyelvek tanulásánál rendkívül fontos felismernünk azokat az eseteket, amikor egy-egy kifejezést nem szó szerint kell értelmeznünk, mert idiomatikus kifejezéssel van dolgunk. Még ha nem is tudunk megtanulni minden egyes ilyen kifejezést, fontos, hogy észrevegyük, ha egy szókapcsolatot, kifejezést szó szerint fordítva félreértelmeztünk (mint a fenti feladatban szereplő szöveg fordítója). Ilyen esetekben vagy a szótárból keressük ki a megfelelő jelentést, vagy azt magunktól is kitalálhatjuk. Az utóbbi esetben mindig segít a szöveggörnyezet. Ha azonban ezt elmulasztjuk, az számos félreértéshez, torzításhoz, félrefordításhoz vezethet.

A 3. feladatban szereplő szöveg fordítója az idiómákat, vagyis a nem áttetsző összetételek, kifejezések elemeit „szóról szóra” lefordította. Ebben az esetben ez érthetetlen mondatokat eredményezett. Előfordul azonban az is, hogy egy nyelvben ilyen módszerrel ALKOTNAK ÚJ SZAVAKAT.

Például a magyar pályaudvar szó úgy keletkezett, hogy a német *Bahnhof* (*Bahn* = pálya, *hof* = udvar) elemeit egyenként lefordították. Ezt a szóalkotási módot TÜKÖRFORDÍTÁSNAK nevezik.

A 19. században Magyarországon népszerű eljárás volt, de nem olyan rég a magyar *letölt* ige is így jött létre az angol *download* alakból (*down* = le, *load* = tölteni).

- f) Miért fontos, hogy a kezdő fordítók gyakran használják az adott nyelv szótárát?

4. Alkossatok 2-3 fős csoportokat úgy, hogy a csoport tagjai ugyanazt az idegen nyelvet tanulják!

- a) Nyelvtanárotok segítségével minden csoport válasszon ki egy szólást vagy egy közmondást a tanult nyelven!
- b) Készítsetek plakátot erről a szólásról, közmondásról!
- c) Rajzoljatok jól látható illusztrációt a szóláshoz!
- d) A többi csoportnak ezek alapján kell kitalálnia, mi volt az általatok választott szólás, közmondás.
- e) A prezentáció során, ha valamelyik csoport megfejtette a rajzot, akkor írjátok fel a poszterre (1) a szólást eredeti nyelven, (2) annak szó szerinti fordítását magyarra, (3) ha van, akkor a magyar megfelelőjét is.

- f) Függesszék ki a posztereket a teremben, hogy óra után is meg lehessen még nézni őket alaposabban.

5. Az alábbi mondásokat is ugyanolyan gyakran használjuk, mint általában a közmondásokat.

- a) Válassz ki kettőt közülük, és találd ki hozzájuk egy-egy szituációt, amelyben elhangozhatnak!

- (1) A kocka el van vetve.
- (2) Nincs új a nap alatt.
- (3) Ó idők, ó erkölcsök!
- (4) Tévedni emberi dolog.
- (5) Az idő pénz.
- (6) A pénz nem boldogít.
- (7) Jaj a legyőzötteknek!
- (8) Színház az egész világ.
- (9) És mégis mozog (a föld)!

(1)

(2)

- b) Olvasd el az alábbi szöveget!

Az előző feladatban megismert mondásokkal is gyakran találkozhatunk a mindennapi beszédben, mégsem nevezzük őket közmondásoknak, mert ezekről tudjuk – vagy valamilyen legenda alapján tudni véljük –, hogy kitől származnak.

Egy ismert ember, történelmi személyiség vagy művész által kimondott bölcsesség gyakran terjed el a köznyelvben: ezeket SZÁLLÓIGÉKnek nevezzük.

Egy szállóige kapcsolódhat valamilyen jelentős történelmi eseményhez. Pl. *A kocka el van vetve* – ezt a mondatot a hagyomány szerint akkor mondta Julius Caesar, amikor i. e. 49-ben átlépte a határfolyónak számító Rubicont, ezzel elszánva magát arra, hogy polgárháborút indít a hataloméért Itáliában.

Abban is hasonlítanak a szállóigék a közmondásokra, hogy rögzült a formájuk: egy latin szállóigét például magyarul abban a formában használunk, ahogy a fordító annak idején átültette magyarra, a szórenden, szavakon nem lehet változtatni. Lásd: *A kocka el van vetve*, és nem ~~*El van vetve a kocka*~~ (latinul: *Alea iacta est*).

- c) Ha tetszett a fentiek közül valamelyik szállóige, otthon nézz utána, ki mondta, mikor és milyen jelentéssel!

6. Töltsd ki a kilépőkártyát!

1. Anélkül, hogy a könyvet használnád, próbálj meg emlékezetből felsorolni legalább 3-4 olyan nem magyar szólást, közmondást, amellyel az elmúlt néhány órán ismerkedtél meg!

2. Volt olyan idegen nyelvű (nem magyar) közmondás, szólás, amely nagyon tetszett? A kedvencedet írd ide!

3. Az elmúlt órák anyagából mit tartottál a

- a) leghasznosabbnak?

- b) legunalmasabbnak?

c) legnehezebbnek?

4. Melyik állítással vagy állításokkal értesz leginkább egyet? Karikázd be a betűjelét!

- a) Az összes megismert szólás és közmondás közül a magyarok voltak a legszebbek és a legötletesebbek.
- b) Más népek közmondásai, szólásai között is találtunk olyat, amelyet érdemes megjegyezni, mert szellemesek és találóak.
- c) Természetes dolog, hogy minden nyelv használ közmondásokat, szólásokat. Ez nehezíti a nyelvtanulást, de ettől sokkal kifejezőbbé, képszerűbbé válik a nyelv.
- d) Minél kevesebb képes kifejezést kellene használnunk a magyarban is, mert ezek nem mindenki számára érthetőek, és ezért félreértéshez vezethetnek.